

”Tää on palijo teheny mejän elämän etteen, tää ryhmä”

Päihteitä käyttäneiden äitien kokemuksia päihteettömyyden ja osallisuuden tuesta päiväperhekuntoutuksessa

Sanna Äijälä, 0194071
Pro Gradu-tutkielma
Kevät 2014
Sosiaalityön
koulutusohjelma
Lapin Yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: *”Tää on palijo teheny mejjän elämän etteen tää ryhmä”* Päähteitä käyttäneiden äitien kokemuksia päihdeettömyyden ja osallisuuden tuesta

päiväperhekuntoutuksessa

Tekijä: Sanna Äijälä

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu työ Sivulaudaturtyö Licensiaatintyö

Sivumäärä: 75 + liitteitä 3

Vuosi: Kevät 2014

Tiivistelmä:

Tutkimus käsitteli päähteitä käyttäneiden äitien kokemuksia päiväperhekuntoutuksesta heidän päihdeettömyytensä ja osallisuutensa tukena. Tutkimuksella selvitettiin äitien antamia merkityksiä päiväperhekuntoutuksesta saatavalle tuelle suhteessa heidän aiempaan päihdehistoriaansa. Tutkimusta varten haastateltiin neljää vauvaperheen äitiä, jotka olivat osallistuneet päiväperhekuntoutusryhmään joko raskaana ollessaan tai vastasyntyneen vauvan kanssa. Äideillä oli ollut ennen raskauttaan päihdeongelma. Tutkimus oli laadullinen tutkimus. Tutkimushaastattelut toteutettiin teemahaastattelun keinoin, ja tulokset analysoitiin sisällönanalyysin avulla.

Tutkimustulosten mukaan päiväperhekuntoutuksella oli merkitystä äitien päihdeettömyydelle. Ryhmän säännöllinen kokoontuminen nähtiin päivärytmin muodostumisen kannalta tärkeäksi. Päivärytmin muodostumisen nähtiin tukevan päihdeettömyyttä. Päiväperhekuntoutuksen sisällä toimineet ryhmämuotoiset keinot, kuten erillinen päihdeettömyysryhmä nähtiin tärkeänä jakamisen ja oivaltamisen paikkana. Vertaistuen merkitys nähtiin vähäiseksi, mutta näyttäytyi siten, että ryhmässä oli helppoa jakaa asioita äitien samankaltaisten lähtökohtien vuoksi. Vauvalla nähtiin olevan eniten merkitystä päihdeettömyydelle.

Kukaan äideistä ei ollut aiemmin osallistunut ryhmämuotoiseen toimintaan. Kaikki äidit eivät kokeneet tullessaan kuulluksi silloin, kun heitä sosiaalityön taholta ohjattiin päiväperhekuntoutukseen. Valtaistuminen näyttäytyi muun muassa uskalluksena tehdä asioita ilman päihdeitä. Ryhmään osallistuminen oli lisännyt varmuutta toimia äitinä. Osallisuuden koettiin lisääntyneen päiväperhekuntoutuksen aikana jonkin verran. Äidit kokivat sosiaalisuutensa lisääntyneen aiempaan verrattuna, sillä osa äideistä oli viettänyt huomattavasti aikaa kotona ennen kuntoutusta. Sosiaaliset suhteet olivat aktivoituneet ja jotkut ryhmäläiset olivat yhteydessä ryhmän ulkopuolella. Ryhmä oli antanut suuntaa äitien tulevaisuudelle muun muassa koulutuksen tai työn muodossa. Tulevaisuuden kuvat eivät olleet vahvoja, ennemminkin hentoja haaveita. Ambivalenssi liittyi äitien pohdintaan koskien esimerkiksi tulevaisuuden osallisuutta, sekä lähisuhteita. Osallisiksi he kuitenkin kokivat itsensä ryhmässä, jossa samassa tilanteessa olevien kanssa oli helppoa keskustella asioista ja jakaa niitä.

Tutkimuksen tulosten mukaisena johtopäätöksenä voidaan todeta äitien pitkäkestoisen kuntoutuksen tarpeellisuus päihdeistä irtauduttaessa. Pitkäkestoinen tuki antaa mahdollisuuksia äitien identiteettityön alkuun saattamiselle ja muutokselle. Pitkäkestoisen tuen avulla voidaan vaikuttaa myös äitien ja vauvojen vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteen kehittymiseen, sekä ehkäistä raskaita lastensuojelun interventioita

Avainsanat: äitiys, päihdeongelma, kuntoutuminen, päihdeettömyys, osallisuus

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi
(vain Lappia koskeva)

Sisälllys

1 Johdanto.....	1
2. Äitiyden ja päihteiden käytön käsitteellinen taustoitus	4
2.1 Aihetta koskevat tutkimukset ja katsaus naisten päihteiden käytön lähihistoriaan	4
2.2 Päihdeongelmainen äiti.....	8
3 Syrjäytymis-, osallistamis- ja empowerment- näkökulma äitien kuntoutumiseen	13
3.1 Syrjäytymisnäkökulma kuntoutumisen tarpeeseen.....	13
3.2 Ryhmämuotoinen osallistava tuki.....	15
3.3 Empowerment- näkökulma äitien kuntoutumiseen	19
4 Tutkimuksen toteutus	22
4.1 Tutkimuskysymykset ja fenomenologia tutkimusmetodina	22
4.2 Tutkimusaineisto ja analyysi.....	27
4.3 Tutkimuseettiset kysymykset.....	32
5 Päihteet äitien elämässä.....	40
5.1 Ylisukupolvisuus.....	40
5.2 Äitien päihdehistoria.....	45
6 Äitien antamat merkitykset päihteettömyydelle	48
6.1 Äitiyden merkitys päihteettömyydelle	48
6.2 Päiväperhekuntoutuksen merkitys päihteettömyydelle.....	50
6.3 Vertaistuen merkitys päihteettömyydelle	54
7 Osallisuuden ja valtaistumisen kokemukset päiväperhekuntoutuksen aikana	57
7.1 Orastava osallisuus ja osallistaminen.....	57
7.2 Rajoja rikkova valtaistuminen	60
7.3 Äitien näkemyksiä osallisuuden lisääntymisestä	62
8 Pohdinta.....	67
Lähdeluettelo	71
Liitteet.....	76

1 Johdanto

Sosiaalitieteelliseen tutkimusalaan kuuluva tutkimustyöni käsittelee äitien kokemuksia eräästä päiväperhekuntoutusryhmästä osana heidän päihdeongelmien tukea, sekä päiväperhekuntoutuksen vaikutuksista äitien valtaistumisen (empowerment) ja osallisuuden kokemuksiin. Tutkimuksen lähtökohtana on eräässä pohjois-suomalaisessa kaupungissa toimiva päihdeongelmia käyttäneille vanhemmille vauvoineen tarkoitettu ryhmämuotoisesti toimiva päiväperhekuntoutus. Sosiaalityöhön on tullut ja tulee uusia malleja työskennellä erilaisten asiakasryhmien kanssa, yhtenä fokuksena asiakkaan osallisuus ja valtaistuminen. Kirsi Juhilan (2006, 119) mukaan osallistaminen tarkoittaa osallisuuden vahvistamista suhteessa asiakkaan elämään ja siihen liittyviin tulevaisuuden ratkaisuihin. Lisäksi yksi sosiaalityön tärkeimpiä tehtäviä on auttaa asiakasta valtaistumaan. Päihdeongelmasta kuntoutuvien äitien kohdalla osallisuuden ja valtaistumisen positiiviset kokemukset voivat edes auttaa ja tukea päihdeongelmia ja sitä kautta äitiyttä.

Yhteiskuntatieteellistä tutkimusta voidaan kuvata kolmen sanan avulla, joita ovat ymmärtäminen, selittäminen ja vaikuttaminen. Ymmärtämisellä tarkoitetaan yksilöiden välisen sosiaalisten käytäntöjen, sekä yhteiskunnallisten asioiden ymmärtämistä. Selittämällä edellä mainittuja asioita voidaan tuoda esiin niitä laajemmalti tutkimuksen avulla, jolloin voidaan vaikuttaa ympäröivään yhteiskuntaan ja sen ilmiöihin. (Rolin 2006, 108- 110). Tieteellisenä tutkimuksena kokemukset päiväperhekuntoutuksesta äitien päihdeongelmasta kuntoutumisen tukena, sekä valtaistumisen ja osallistamisen tutkiminen tuovat osaltaan tietoa syrjäytymisen ehkäisemiseen, sekä mahdollisesti jo alkaneen syrjäytymisen kehän katkaisemiseen.

Tutkimusaihe on ajankohtainen. Ajankohtaiseksi aiheen tekee muutaman vuoden sisällä käyty runsas julkinen keskustelu, sekä jätetty laki-aloite päihdeongelmia käyttävien, raskaana olevien äitien tahdonvastaisesta hoidosta. Viimeisin kirjallinen kysymys päihdeongelmia käyttävien äitien tahdonvastaiseen hoitoon ohjaamisesta on jätetty vuoden 2013

syyskuussa eduskunnalle. (Kauma ym. 2013.) Kaikissa suurissa kaupungeissa ei ole varsinaista päihdeongelmaisten tai siitä toipuvien äitien ja heidän vauvojensa hoitoon ja kuntoutukseen keskittyntä yksikköä, joten hoitomuotona päiväperhekuntoutus on myös siinä mielessä ajankohtainen. Ajankohtaisuutta lisää tämän hetkinen lastensuojelun valtakunnallisestikin hälyttävä tilanne vähine resursseineen, joka vaatii käyttöön uusia menetelmiä lapsiperheiden tukemiseen. Myös päihdetyössä tehdään perhekeskeistä työtä enenevässä määrin yhteistyössä lastensuojelun sosiaalityön kanssa. Lapsiperheiden tuen tarpeen lisääntymiseen vaikuttanee postmoderniin pirstaleiseen aikakauteen liittyvä lasten, nuorten ja perheiden pahoinvointi, siitä johtuva osallisuuden vähäisyys, yksinäisyys, päihde- ja mielenterveysongelmat, sekä lastensuojelutarpeen periytyminen ylisukupolvisesti.

Oma tutkimukseni paikantuu äitien päihteiden käytön, vauvan saamisen ja kuntoutuksen välimaastoon. Tutkimukseni äitien irtautuminen päihteistä, sekä kuntoutuminen päiväperhekuntoutuksen myötä olivat tämän tutkimuksen haastatteluvaiheessa edenneet ajallisesti lähes vuoden mittaiseksi. Äitien kokemukset antavat ymmärtää, että mitä pidemmän päihdehistorian äiti omaa, sitä enemmän kuntoutuminen vaatii aikaa.

Olen valinnut aiheen tutkimuskohteekseni, sillä äitien päihdeettömyyteen ja raittiuteen kuntoutuminen, sekä sen myötä valtaistumisen lisääntymisen ja syrjäytymisen vähenemisen yhteys kiinnostaa minua. Mielenkiintoni kohdistuu äiteihin ja vauvoihin, jotka erityisesti päihdetyön näkökulmasta ovat kestoaihe mediassa ja erilaisissa työryhmissä. Ympyrä sulkeutuu myös henkilökohtaiselta osalta, sillä aloittaessani sosiaalityön opinnot vuonna 2007 olin varma, että tutkimukseni tulee osittain pitkän vauvaperheiden kanssa tehtävän työn kokemukseni vuoksi koskemaan vauvaperheitä ja päihteitä. Mieli muuttui muutamaan otteeseen opintojen aikana tutkimuskohdettani ajatellen, mutta nyt koen palaavani juurilleni tutkimalla huomattavasti kiinnostavaa, ajankohtaista aihetta.

Tarkastelen tutkimuksen toisessa luvussa aiempia aihetta koskevia tutkimuksia, sekä naisten päihteiden käytön historiaa. Lisäksi käsittelen päihteiden käyttöä äitiyden näkökulmasta. Kolmannessa luvussa käsittelen syrjäytymisnäkökulmaa suhteessa tutkimusaiheeseen, sekä ryhmämuotoisen osallistavan tuen mahdollisuuksia ja

empowerment – näkökulmaa. Neljännessä luvussa käsittelem tutkimuskysymyksiä tutkimusmetodin ohella, tutkimusaineistoa ja analyysiä, sekä tutkimuseettisiä näkökulmia. Viides, kuudes ja seitsemäs luku käsittelevät tutkimustuloksia ja viimeisessä kahdeksannessa luvussa pohdin tutkimustuloksia.

2. Äitiyden ja päihteiden käytön käsitteellinen taustoitus

2.1 Aihetta koskevat tutkimukset ja katsaus naisten päihteiden käytön lähihistoriaan

Suomessa äitiyden, sekä päihteitä käyttäneiden äitien tutkiminen on pitkälti pohjautunut kasvatus- ja lääketieteelliseen tutkimukseen. Ensi- ja turvakotien liitto on ollut yksi urauurtava tutkimusten toteuttaja koskien äitien päihteiden käytöstä kuntoutumista. Erityisesti Maarit Andersson ja Marjukka Pajulo ovat aktiivisesti tutkineet äitien kuntoutumista päihteistä. Anderssonin (2008, 20) mukaan raskaus aktivoi äidin mielessä muistumia hänen itse vauvana ja lapsena saamastaan hoivasta ja huolenpidosta ja luo mahdollisuuden tarkastella lähisuhteitaan. Tällöin mahdollistuu myös oman elämän uudelleen tarkastelu uusien ratkaisumallien löytämiseksi. Raskausaika on otollinen muutokselle esimerkiksi päihteiden ongelmallisesta käytöstä irrottautumiseen. Brynna Kroll (2003, 107) mainitsee tutkimuksessaan erityisesti raskauden ajan olevan keino puuttua äidin päihteiden käyttöön, sillä raskauden myötä äidin motivaatio muutokseen on useimmiten suuri. Kroll (2003, 107) myös toteaa, ettei äitiä pitäisi nähdä vain päihderiippuvaisena. Päihderiippuvuus tulisi nähdä sosiaalisena ongelmana, jota vasten äitien päihdeongelma näyttäytyy erityisen tuen tarpeena. Marina Barnard (2006) on tutkinut huumeiden käyttäjiä ja heidän perheitään ja käsittelee teoksessaan huumeiden käyttöön liittyvää voimakasta salailua, sekä käytöstä johtuvaa lasten kaltoinkohtelua.

Marjukka Pajulo ja Mirjam Kalland (2008, 163) perustelevat äitien päihdekuntoutuksen tarvetta muun muassa sillä, että päihteet ovat jättäneet muistijäljen äidin aivoihin, jotka valtaavat sitä mielihyvätillaa, joka kuuluisi vauvalle. Mirjam Kallandin muina tutkimuskohteina on ollut myös erityisesti äidin ja vauvan suhde kiintymyssuhdeteoreettisesta ja varhaisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Ritva Beltin (2013) tuore väitöskirjatutkimus tarkastelee päiväperhekuntoutuksen keinoja tukea naisia äitiyteen ja päihdeettömyyteen. Väitöstutkimuksen tuloksissa oli nähtävissä huumeita käyttävien äitien raskauden aikainen ahdinko, masentuneisuus, vihamielisyys, sekä vähäinen sosiaalinen tuki. Kyseiset päihdemaailman ilmiöt vaikuttivat äitien puutteellisiin ja sopimattomiin toimintamalleihin, joihin tutkimuksen ryhmähoidollisin keinoin voitiin vaikuttaa. (Belt 2013, 5.)

Näen tutkimukseni kannalta myös keskeiseksi tutkimuksiksi Irja Hyttisen (1991) naisten päihteiden käyttöä koskevan tutkimuksen ”Kun nainen juo”, sekä Sanna Väyrysen (2007) väitöstutkimuksen ”Usvametsän neidot”. Kyseiset tutkimukset avaavat naisten päihteiden käyttöä, sekä siihen liittyviä toimintamalleja nais erityisellä otteellaan vaikka ne eivät varsinaisesti äitittä tutkikaan. Haluan myös mainita tässä yhteydessä Riitta Granfeltin (1998) tutkimuksen ”Kertomuksia naisten kodittomuudesta”, joka kuvaa marginaalissa eläviä naisia hienosti ja kaunistelemattomasti.

Päihteiden käyttö on perinteisesti kuulunut miehille, jolloin naisille on jäänyt lähinnä osa perheestä huolehtivana ja sitä koossa pitävänä voimana. Miehet ovat käyttäneet päihteitä merillä, tukkikämpillä, sotaretkillä ja monissa muissa yhteyksissä päihteiden käytön ikään kuin lisätessä miehisen sukupuolen vahvuutta ja ihailtavuutta. Naisen kohdalla on toisin. Naista ja naisena olemista ovat kautta aikain määrittäneet kulttuurilliset naiseutta normittavat säännökset, odotukset ja käsitykset. (Karttunen 2013, 231.) Naisen pääasiallinen osa on ollut ottaa vastuuta miesten päihteiden käytöstä, kuin alkaa itse käyttää päihteitä. Yhteiskunta on asettanut naiselle aseman *perheyhteyden ylläpitäjänä* erityisesti yhteiskunnan suurten muutosten aikaan. (Hyttinen 1990, 19, 111.) Esimerkiksi suomalainen naissivistyneistö nosti esiin miesten alkoholin käytön vuonna 1876 Minna Canthin johdolla, josta syntyi voimakas raittiusliike. Naisten esityksenä oli esimerkiksi lainsäädännön aikaansaaminen koskien nimenomaan miesten runsasta alkoholinkäyttöä ja perheiden tilannetta. Suomessa oli tuolloin paljon kulkumiehiä, jotka eivät ottaneet tarvittavaa vastuuta perheistään, vaikka miehet oli aikakautteen liittyen määritelty perheiden elättäjiksi. Miesten rajun alkoholin käytön nähtiin olevan perhearvojen, uskonnon ja isänmaan vastaista joka jätti naiset ja lapset uhrien asemaan. Tilanteeseen vaikutti yhteiskunnalliset kontrollisuhteiden, kuten palkollisten vapautumisen muutokset, mutta myös työväestön ylipäättään epävakaa yhteiskunnallinen asema. (Sulkunen 1986, 30- 35).

Naisten päihteiden käyttöä on paheksuttu ja se on ollut tabu, vaikka epäilemättä naisetkin ovat käyttäneet päihteitä kautta vuosisatojen. Morfiinin ja oopiumin käyttö oli 1800- luvulla yleistä monissa maissa monista yhteiskuntaluokista tulevien naisten keskuudessa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa Chicagossa oli kartoitettu opiaattien käyttäjiä olleen vuonna 1880 yhteensä 235, joista naisia oli 169. Morfiinilla lääkittiin monia

vaivoja, kuten raskaana olevien aamupahoinvointia ja ylipäätään naisten mielen epätasapainoa. Raskaana olevien lääkehoito on eittämättä johtanut morfiiniriippuvaisten, vieroitusoireisten vauvojen syntymiseen. (Davenport - Hines 2001, 79, 91).

Mikko Ylikankaan (2009, 134) mukaan suomalaista päihteiden käytön historiaa tarkasteltaessa suomalaiset 1930- 1940-luvun huumeriippuvaiset olivat pääasiassa hyvin koulutettuja kaupunkilaisia, joista pääkaupunkiseudulla esimerkiksi 1930-luvun alkupuolella hoidossa olleista noin puolet oli naisia. 1930-luvulla mielisairaalassa huumeriippuvuutensa vuoksi hoidossa olleiden naisten ammattina oli terveyden- tai sairaanhoitaja, joka mahdollisti lääkekaapista huumaavien lääkkeiden anastamisen, sillä tuohon aikaan sairaanhoitajattarilla oli lääkekaapeille vielä vapaa pääsy. Sotavuodet 1939- 1944, sekä niiden jälkeinen aika toivat muutosta hajallaan olevaan yhteiskuntaan ja jälleenrakennuksen ohella rikollisuus rehotti. Rintamalla oli käytetty muun muassa heroiinia, sekä Pervitin- nimistä huumetta sodan kauhujen lievittämiseksi ja toimintakyvyn lisäämiseksi. Kyseisten lääkkeiden käyttö jatkui joillain rintamalta palaavilla miehillä myös sodan loputtua, mutta myös naiset käyttivät kyseisiä aineita väärin (Ylikangas 2009, 134). Tuolloin heroiinia oli vielä saatavissa apteekkeista esimerkiksi yskänlääkkeen muodossa ilman reseptiä.

Irja Hyttisen (1990, 24) mukaan esimerkiksi alkoholia käyttävät naiset luokiteltiin vielä 1950-luvulla irtolaisiksi ja heitä hoidettiin irtolaisille suunnatuissa laitoksissa, vaikkakin naisten alkoholin käyttö oli tuohon aikaan yhteiskunnalle näkymätöntä. Naisten alkoholin ja muiden päihteiden ongelmallinen käyttö olivat näkymättömiä sillä sen aikaiset moraalisäännökset eivät suvainneet, saati myöntäneet että nainen voisi olla riippuvainen päihteistä vallitsevan moraalisen naiskuvan mukaisesti. Päihteitä käyttävä nainen oli yhteiskunnallisesti katsottuna halveksittava hylkiö, huora. (Hyttinen 1990, 112.) Elokuvaohjaaja Teuvo Tulio kuvasi elokuvassaan ”Olet mennyt minun vereeni” (1956) juovaa, äitiytensä ja perheensä alkoholinkäytön seurauksena menettänyttä naista. Regina Linnanheimo roolitti elokuvassa naista, joka lievitti ahdistustaan alkoholilla. Lopulta hän hairahti traagisten tapahtumien seurauksena kaidalta tieltä aiheuttaen kanssa ihmisissään paheksuntaa ja vieroksuntaa. Nainen päätyi lopulta rappiolle menettäen perheensä aikana, jolloin naisen asema oli tarkoin määritelty yhteiskunnan

taholta. Otan elokuvan esiin juuri siksi, että se kuvaa hienosti, joskin melodramaattisesti, 1950-luvun sodan jälkeistä jälleenrakennuksen määrittämää suomalaista yhteiskuntaa ja päihdeongelmaisen naisen yksinäisyyttä, sekä hyljeksittyä asemaa.

Suomalaisen elinkeinorakenteen muutos oli todella nopeaa toisen maailmansodan jälkeen. (Kuusi 2004, 23.) Yhteiskunta muuttui kovaa vauhtia, Suomi kaupungistui ja muuttoliike mateli maalta kaupunkiin, 1960- ja 1970-luvuilla myös Ruotsiin. Naiset siirtyivät 1950-luvulta lähtien enenevässä määrin kotoa työelämään. Erityisesti 1960-luvun ilmiönä oli naimisissa olevien perheenäitien työelämään osallistuminen, mikä lisäsi naisten itsenäisyyttä (Kuusi 2004, 26- 27). Toisaalta nainen edelleen pitkälti hoiti perheen päivätyönsä lisäksi, perinteisten roolimallien laahatessa ajan muuttumiseen verrattuna jälkijunassa. (Hyttinen 1990, 25.) Erityisesti 1960 - 1970-luvulla tapahtuneet yhteiskunnalliset muutokset, kuten keskioluen vapautuminen vuonna 1969 ovat lisänneet naistenkin päihteiden käyttöä. Naiset ovat olleet näkyvämmiin päihdehoitolaitosten hoidon piirissä vasta kyseisillä vuosikymmenillä ja niiden jälkeen (Hyttinen 1990, 76, 90). Myös esimerkiksi Yhdysvalloissa hippiliike huumausaineen käyttöineen toi säröä siihen aikaan vallitsevaan naiskuvaan ja naisen aseman vapautumiseen. Toisaalta Hanna Kuusen (2004, 103- 117) tutkimuksen mukaan 1960-luvulla nuorten keskuudessa ilmennyt päihteiden käyttö oli ominaista nimenomaan nuorille miehille, kun taas naisia piti varjella alkoholin käytöstä juontuvilta vaaroilta. Tuon ajan nuorisoa, joka on syntynyt noin vuosina 1935 - 1955 voidaan kutsua, alun perin Pekka Sulkusen (1980) nimeämällä termillä, niin sanotuksi märkeksi sukupolveksi (Kuusi 2004, 134.)

1980- ja 1990- luvuilla tehtiin työtä naisten ja miesten välisen tasa-arvon lisäämiseksi, joka vapautti naistenkin päihteiden käyttöä entisestään. 1990-luvun lama ja perheiden taloudellinen ahdinko ovat voineet vaikuttaa vahvasti naisten päihteiden käytön lopulliseen vapautumiseen. 2000- ja 2010- luvuilla naisten päihteiden käyttö on lisääntynyt. Päihdetilastollisen vuosikirjan (2012, 27) mukaan vuonna 2011 15 % naisista ei ollut käyttänyt lainkaan alkoholia viimeisen vuoden aikana, kun taas vastaava

luku vuonna 1982 oli 32 %. Naisten osuus viikoittaisessa alkoholin käytössä oli vuonna 2011 28 % ja humalahakuisessa juomisessa 7 %. (Päihdetilastollinen vuosikirja 2012, 28.) Naisten päihteiden käyttö on mahdollisesti miehistynytkin, sillä usein päihteidenkäyttöön liittyvässä maailmassa niin sanottu *hyvän jätkän* leima antaa enemmän mahdollisuuksia kuin perinteisen naisen mallin toteuttaminen. Sekä globaali, että yhteiskunnallinen pirstaleisuus, taloudellinen taantuma, yleinen epävarmuus sekä niiden myötä kasvavat yhteiskunnalliset muutokset, kuten lisääntyvä työttömyys voivat lisätä paineita yksilön elämään. Tällöin päihteistä saatetaan lähteä hakemaan mielihyvää, lohtua ja rentoutta. Alkoholista on tullut arkipäiväistä osittain median luoman kuvan myötä alkoholin rentouttavasta vaikutuksesta, sekä viinikulttuurin yleistymisen myötä. Arkipäivää on myös esimerkiksi perheiden yksinäisyys tai vaikkapa toisen vanhemman pitkäaikaistyöttömyys, jotka saattavat salakavalasti lisätä alkoholin käytön määrää. Toisaalta yksilö on voinut kehittää selkeän riippuvuuden päihteeseen jo ollessaan nuori, siirtyen pikkuhiljaa vahvempiin aineisiin.

Alkoholi on edelleen käytetyin päihteemme, huumausaineiden käytön ollessa kohtuullisen nuori ilmiö yhteiskunnassamme. Suomalaista päihteiden käyttöä leimaa erityisesti päihteiden, kuten rauhoittavien- ja kipulääkkeiden sekä alkoholin ja huumeiden sekakäyttö päihtymystarkoituksessa. (Varjonen ym. 2012, 56; Aalto 2012, 8). Kannabiksen kotikasvatus näyttäisi lisääntyvän ja lisäksi kuvaan ovat astuneet erilaiset muuntohuumeet, joita voi tilata internetin kautta. Opiateista buprenorfiinin suonensisäinen käyttö on ohittanut heroinin ja buprenorfiinin käyttö lisääntyy edelleen. (Varjonen ym. 2012, 39- 41.) Asenteet kannabikseen ja sitä kovempiin huumeisiin ovat lieventyneet viime vuosina. Päihdetilastollisen vuosikirjan (2012, 31) mukaan asenteet huumausaineita kohtaan ovat lieventyneet 2000-luvun alusta vuoteen 2010. Esimerkiksi myönteinen suhtautuminen kannabikseen on kasvanut kyseisenä aikana noin 10 %:lla ja huumeiden käyttöön ylipäätään 15 %.

2.2 Päihdeongelmainen äiti

Päihdeongelmaisen äidin raskaus on aina riskiraskaus, sekä itse päihteiden käytön, että päihdemaailmaan liittyvien elämäntapojen vuoksi. Tällaisia elämäntavallisia seikkoja

voivat olla esimerkiksi heikko ravitsemus ja muu perusterveydestä huolehtimattomuus, sekä huono sosio-ekonominen asema. (Kahila 2012, 226, 229.) Tämä voi tarkoittaa myös naisen sitoutumattomuutta äitiysneuvola-, päihde- tai muihin tukeviin palveluihin. Edellytyksenä vauvan kasvulle ja kehitykselle sekä sikiöaikana, että syntymän jälkeen on äidin hyvinvointi sekä irrottautuminen ja kuntoutuminen päihteistä. (Andersson 2008, 18 – 19; Kalland ym. 2008, 159).

Raskausaika on erityisesti naiselle otollista aikaa muuttaa elämänsä suuntaa. Se on ikään kuin uusi mahdollisuus joka pakottaa naisen pohtimaan elämäntilannettaan uudelleen (Väyrynen 2007, 157.) Raskausaikana nainen prosessoi omaa menneisyyttään, saamaansa hoivaa ja huolenpitoa, sekä ajatuksia ja toiveita tulevaa varten. Psykkisten muutosten ohella nainen kokee myös fyysisiä muutoksia, kehon muuttaessa muotoaan kuukausi kuukaudelta. Myös sosiaalisia muutoksia tapahtuu, esimerkiksi suhde omaan äitiin ja perheeseen voi tulla tärkeämmäksi ja kaveri- ja tuttavapiiri voi joutua muutokseen. (Kalland ym. 2008, 160). Naisen mielessä myös aktivoituvat omat varhaisen hoivan kokemukset. Hän ikään kuin peilaa omaa raskauttaan ja äitiyttään oman äitinsä toimintaan silloin, kun nainen itse on ollut vauva. (Niemelä 2003, 239). Päihderiippuvuus ei yksistään vaikuta raskaana olevan äitiyteen valmistautumiseen. Sillä, miten raskaana olevan oma äiti on häneen suhtautunut, on merkitystä raskaana olevaan ja siihen miten hänen äitiytensä alkaa kehittyä. (Savonlahti ym. 2003, 329.)

Naisen päihteiden liiallinen käyttö voi juontua esimerkiksi vaikeista elämäntilanteista, sosiaalisista ongelmista tai traumaattisista kokemuksista menneisyydessä. (Karttunen 2013, 231.) Mirjam Kalland ym. (2008, 163) mainitsee *päihteiden vallanneen sen minätilan äidin mielessä, joka kuuluisi vauvalle*. Sanna Väyrysen (2007, 92 - 93) mukaan varhain teini-iässä aloitetun päihteiden käytön vuoksi yksilön identiteetti ja itsetuntemus eivät ole päässeet kehittymään ikätason mukaisesti. Tällöin voi olla haastavaa astua äidin ja vastuullisen aikuisen saappaisiin, kun ei tiedä kuka oman minäkuvan takana on. Naisilla voi olla rankkoja kokemuksia päihdepiireistä, esimerkiksi hyväksikäyttökokemuksia päihteiden hankkimiseen liittyen tai vakavan väkivallan kokemuksia. Nainen on myös itse saattanut olla väkivaltainen.

Raskaus voi olla sekä toivottu, että ei-toivottu yllätys. Raskausaika on usein, muttei aina, suoja sille, ettei äiti käytä päihteitä sen jälkeen kun on saanut tietää raskaudestaan. Riippuvuus käytettyyn päihteeseen voi säilyä ja käyttö alkaa uudelleen vauvan syntymän jälkeen, vaikka äiti olisi käyttämättä raskauden ajan. Päihderiippuvuus vähentää osaltaan niin sanottua normaalia vanhemmaksi kasvamisen prosessia raskausaikana, mutta myös synnytyksen jälkeen. Tällöin äiti saattaa työntää ajatuksissaan vauvan taka-alalle, joskus jopa kieltää sikiön olemassa olon syntymään saakka. (Väyrynen 2007, 158; Kivitiie – Kallio ym. 2012, 201.)

Fysiologiset muutokset saattavat antaa odottaa itseään, jolloin raskauden havaitseminen siirtyy myöhemmille raskauskuukausille. Tämä merkitsee sitä, että päihteiden käyttö saattaa jatkua pitkälle keski- ja loppuraskauteen saakka. Syyllisyyden, häpeän ja pelon tunteet, saattavat yltyä niin sietämättömiksi, että käytetty päihde antaa hetkellisen hyvänolon tunteen ja pakopaikan vaikeasti käsiteltävistä tunteista.

Syyllisyys, häpeä ja pelko koskevat usein ennen kaikkea sikiön terveyteen liittyviä seikkoja, mutta myös sitä ristiriitaa mitä päihteiden käyttö suhteessa äitiyteen aiheuttaa. Ristiriidalla tarkoitan esimerkiksi yhteiskunnasta nousevia paineita, kuten perinteisiä oletuksia ja uskomuksia siitä, millainen äidin oletetaan olevan ja millaista äitiyden kuuluisi näiden oletusten valossa olla. Häpeä vaikuttaa yksilön vuorovaikutukseen sekä yhteisön, mutta myös yhteiskunnan kanssa joka osaltaan voi johtaa eristäytymiseen ja avun hakemiseen tai vastaanottamisen vaikeuteen. (Väyrynen 2011, 96; Virokannas 2013, 61- 65.)

Päihteitä raskausaikana väärin käyttäneen äidin lapsi kärsii vieroitusoireista heti synnyttyään ja voi joutua muutamia viikkoja kestäväan vieroitushoitoon sairaalassa. Vieroitusoireista kärsivä vauva jää sairaalahoitoon ja äiti pääsee usein sairaalasta vauvaa aiemmin pois. Äidin odotetaan käyvän hoitamassa lasta sairaalan osastolla. Tämä voi olla vaikeaa etenkin äidille, jolla on ambivalentti suhde sekä äitiyteensä, että päihteisiin. Vauvan kohtaamisen vaikeutta lisää syyllisyyden ja häpeän tunteet, koskien vauvan vieroitusosastolla olemista ja kestämatöntä ajatusta siitä, että oma päihteiden käyttö on voinut vaurioittaa vauvaa. Tällöin voi olla helpompaa jatkaa päihteiden käyttöä, kuin tarttua tarjottuun apuun. Toisaalta äiti voi tehdä molempia, eli sekä käyttää ja piilotella käyttöään, että ottaa apua vastaan. Tällöin avun vastaanottaminen jää pinnalliseksi

päihteiden käytön luoman salailun ja piilottelun vuoksi.

Vauvan pitkä vieroitushoitojakso sairaalassa saattaa viivästyttää kiintymyssuhteen kehittymistä vanhemman ja vauvan välille. Vieroitusoireista kärsinyt vauva voi olla haastavasti hoidettava muun muassa itkuisuuden, syömishäiriöiden ja huonon unirytmien vuoksi. Tällöin vauva ei välttämättä kykene reagoimaan äidin mahdollisiin vuorovaikutusyriytyksiin, jolloin äiti voi pettyä vanhemmuuteensa. (Savonlahti ym. 2003, 332- 333). Äidin sensitiivisyys ja lapsen tunnetilojen oikea-aikainen tulkitseminen ja ennakointi, sekä niihin reagoiminen on vauvan ja vanhemman välille syntyvän vuorovaikutuksen ja erityisesti kiintymyssuhteen kannalta tärkeitä. (Nätkin 2011, 121- 122.) Lapsen ensimmäinen elinvuosi on tärkeä paitsi lapsen kehityksen, myös vauvan ja äidin kiintymyssuhteen kehittymisen kannalta. Ensimmäisen vuoden aikana vauva tarvitsee ensisijaisen hoitajan, joka usein on äiti, säätelemään tunnetilojaan, sekä fysiologisia tarpeitaan kehityksensä tueksi. (Savonlahti ym. 2003, 330).

Satu Kivitie- Kallion ym. (2012, 198) mukaan äidin päihteiden käytöllä on aina vaikutuksia koko perheen, erityisesti lasten elämään. Vaikutukset riippuvat päihteiden käytön säännöllisyydestä, riippuvuuden asteesta, käytetyistä aineista, sekä mahdollisista muista seikoista, kuten vanhempien mielenterveyshäiriöistä ja perheväkivallasta, jotka ovat voineet pahentua päihderiippuvuuden myötä. Päihteiden käytön jatkuessa vanhempi ei pysty käytöstään johtuen säätelemään omaa toimintaansa, mikä vaikuttaa lapsen huomioimisen tasoon vaihtelevasti (Kivitie- Kallio 2012, 199). Pekka Tuomola (2012, 149) kuvaa vanhemman käytöksen ja tunnetilojen ennustamattomuuden voivan johtaa perheen sisäisen vuorovaikutuksen vähäisyyteen. Lapsi ei saa tukea tunteidensa säätelyyn koska vanhempi ei niitä huomaa päihteiden käytöstään johtuvan poissaolevuutensa vuoksi. Päihteiden, mutta myös niihin käytettävän rahan hankkimiseen voi kulua suurin osa ajasta, jolloin aikaa perheen lapsille ei yksinkertaisesti jää. Lasten perustarpeiden hoitaminen voi viivästyä myös pelkästään siksi, että päihdettä käytettyään äiti ei jaksa toimia lapsen kanssa. (Barnard 2006, 66-67).

Vauva voi altistua heitteillejätölle ja kaltoinkohtelulle, etenkin jos äiti jatkaa päihteiden käyttöä, eikä riittävää tukea ole saatavilla. (Tuomola 2012, 149.) Heitteillejätöllä

tarkoitetaan paitsi väkivaltaa, myös sitä, ettei vauvan fyysisistä ja emotionaalisista tarpeista huolehdita. Heitteillejätö voi edetä äidin häpeän tunteen ja syyllisyyden myötä, eikä apua uskalleta pyytää. Pelko sosiaalityön väliintulosta, sekä päihteiden käytön paljastumisesta voi saada äidin välttelemään avun vastaanottamista. (Kroll 2003, 198). Mitä vaikeammaksi tilanne on kehittynyt, sitä haastavampaa avun vastaanottaminen ja etenkin avun tarpeen myöntäminen voi olla. Tällöin käyttökierre saattaa jatkua, jopa yltyä häpeän ja syyllisyyden ottaessa äidistä yhä tiukemmin otetta. Kaikkiaan päihteiden käyttöön liittyy myös väkivallan uhka. Päihteet lisäävät perheen sisäisen väkivallan uhkaa, mutta uhkana voivat olla myös esimerkiksi huumevelkojen perijät, tai muut käyttäjät. (Barnard 2006, 75

Elämäntavan muuttaminen haastaa äitiä, etenkin jos nainen on elänyt pitkään ja mahdollisesti syvälläkin päihde-alakulttuurien kerroksissa. Nainen voi kokea ylivoimaiseksi avun ja tuen hakemisen ja vastaanottamisen, identiteetin haavoituttua niin päihdemaailmassa, kuin mahdollisesti jo lapsuuden traumaattisten kokemusten kautta. Kyseiset kokemukset vaikuttanevat osaltaan siihen, ettei äiti koe olevansa hoivan ja huolenpidon arvoinen vaan hän kokee hoivan tarjoamisen ennemminkin tunkeilevana *kyttäyksenä*. (Karttunen 2013, 235.) Toisaalta varhaisessa vaiheessa alkanut tuen tarjoaminen ja suunnittelu voi luoda äidille luottamuksellista suhdetta siten, että avun vastaanottaminen mahdollistuu. Siksi onkin tärkeää, että äiti ja koko perhe saa riittävää tukea riittävän pitkään jo raskausaikana, mutta myös vauvan syntymän jälkeen, jotta mahdollisesti raskausaikana saavutettu päihdeettömyys voisi jatkua ja kenties muuttua raittiudeksi.

Tässä luvussa olen tarkastellut aiempia tutkimuksia koskien naisten päihteiden käyttöä ja siitä kuntoutumista, naisten päihteiden käytön historiaa, sekä raskaana olevan ja jo synnyttäneen naisen päihteidenkäyttöä. Seuraavassa luvussa tarkastelen äitien päihdekuntoutusta ensin yhteiskunnallisesta syrjäytymisen näkökulmasta. Tämän jälkeen käsittelen päiväperhekuntoutusta yhtenä kuntouttamisen muotona, sekä osallisuuden ja empowermentin käsitteitä.

3 Syrjäytymis-, osallistamis- ja empowerment- näkökulma äitien kuntoutumiseen

3.1 Syrjäytymisnäkökulma kuntoutumisen tarpeeseen

Päihderiippuvuutta on vaikea hallita ja pitkällä aikavälillä riippuvuus invalidisoi yksilöä. Päihteisiin kehittyvä psyykinen, fyysinen ja sosiaalinen riippuvuus, sekä käytettyyn aineeseen kasvava toleranssi voivat syrjäyttää ihmistä siten, ettei hän ota enää osaa yhteiskunnan normaaleina pitämiin asioihin. (Partanen & Mattila 2000, 67). Kyösti Raunio (2004, 10), samoin kuin Tuula Helne (2002, 5) ja Kirsi Juhilakin (2006, 50) mainitsevat yhteiskunnan olevan se näkökulma mistä syrjäytymistä suomalaisessa keskustelussa on totuttu tarkastelemaan. Syrjäytymisen käsitteestä puhutaan julkisuudessa määrittelemättä ja käsitettä avaamatta, jolloin se ei saa aikaan ymmärrystä ja moninäkökulmaista keskustelua. (Juhila 2006, 53.) Tämä vaikuttaa negatiivisesti niihin, joita syrjäytymisen määritelmä kulloinkin koskee. Yhteiskunnassa vallitsevien syrjäyttävien rakenteiden, alueellisten erojen, sekä palveluiden saatavuuden tarkastelu mahdollistuu kun syrjäytymistä katsotaan yhteiskunnallisesta näkökulmasta sekä hyvinvointivaltion vastuusta käsin. Asian laaja tarkastelu avaa osaltaan syrjäytymisen käsitettä, ja auttaa löytämään rakenteellisia ratkaisuja syrjäyttävien käytäntöjen poistamiseksi. (Juhila 2006, 68).

Yhteiskunnasta syrjäytymisestä puhuttaessa puhutaan sosiaalisesta syrjäytymisestä (social exclusion). Tämä tarkoittaa nimenomaan syrjäytymistä suuremmassa mittakaavassa eli yhteiskunnasta syrjään jäämistä tai jättämistä. (Raunio 2002, 10). David Donnison (2001, 92) määrittelee sosiaalisen syrjäytymisen siten, ettei se kuvaa vain tiettyyn kategoriaan liitettyä ihmisryhmää. Donnisonin (2001, 92) mukaan syrjäytyminen on prosessinomainen ilmiö, jossa me kaikki olemme tavallaan osallisina joko syrjäytyneinä tai syrjäyttäjinä. Prosessinomaisuus näkyy vaikkapa sukupolvien syrjäyttävänä jatkumona. Yksilö voi myös päästää irti yhteiskunnallisista oikeuksista ja velvoitteista esimerkiksi päihderiippuvuuden seurauksena.

Yksilö voidaan sulkea ulos tarkoituksellisesti yhteiskunnan normaaliudesta, vaikkei syrjäytyminen tarkoitaakaan suoranaisesti syrjäyttämistä. (Raunio 2004, 62). Ulossulkemisessa korostuvat *meidän* arvomme ja ihanteemme, joita kohti syrjäytyneen tulisi kulkea. Yksilö ei enää kuulu *meihin* etenkään, jos hän ei syrjäytymisen myötä kykene huolehtimaan itsestään, perheestään tai toimeentulostaan kuten pitäisi. (Törrönen & Välipakka 2007, 31). Tuula Helne (2002, 112) nostaa esiin yhteisyys -syrjäytyneisyys vastakkainasettelun ja pohtii yhteiskuntamme yhteisyyskeskeisyyttä. Hän toteaa yhteisyyden vaikuttavan siltä kuin siihen voitaisiin vain vetää mukaan. Tärkeää onkin pohtia, kelpuuttaako yhteisö yksilön mukaansa, mutta myös sitä, kelpuuttako yksilö yhteisön omakseen.

Yksilö voi kokea yhteisössä toiseutta, eli ettei kuulu yhteisöön. Tuula Helne (2002, 116) puhuu toiseudesta ja toteaa yksilön tarvitsevan toisia kyetäkseen rakentamaan identiteettiään. (vrt. Kulmala 2006.) Ilman toisia ei voi olla ykseyttäkään. Hän mainitsee, että syrjäytyminen sanana tuo mieleen toiset eli muut kuin *me*. Yhteisöllä on normit ja määreet jollaisia valtavirran odotetaan noudattavan. Erilainen ei aina mahdu mukaan, tai jos mahtuu voi olla että tilanteeseen liittyy äärimmillään epäluuloja ja pelkoja. Toisaalta voi olla, etteivät syrjäytyneeksi leimatut edes halua mukaan sellaisiin verkostoihin, joita he eivät koe omikseen. (Helne 2002, 117- 125). Helne (2002, 121) myös toteaa, että *ilman näkemystä yhteiskunnan integraatiosta ei syrjäytymistä olisi*. Kyseinen lause on tärkeä syrjäytymisen käsitteen ymmärtämisen kannalta.

Yhteiskunnallisesti naisten ja äitien päihteiden käyttö on edelleen tabu. Tähän vaikuttanee esimerkiksi edelleen yleinen käsitys naisen madonnamaisesta asemasta yhteiskunnassamme. Naisen oletetaan olevan hoivaaja ja huolenpitäjä, vaikka naisella on moninaisia rooleja nyky-yhteiskunnassa. Raskaana olevien äitien hoidosta keskustelemista värittää yhteiskunnallinen keskustelu tahdosta riippumattomasta hoidosta. Toistaiseksi tahdosta riippumaton hoito ei ole vaihtoehto, vaan hoito on vapaaehtoista kuntien päihdepalveluissa tai erikoistuneissa päihde-ensikodeissa tapahtuvaa. Tahdon vastaisesta hoidosta, kuten kuntoutumisestakin puhuttaessa tulisi pohtia myös toiseuden ja syrjäytymisen käsitteitä, ja niiden merkityksiä sekä yksilön itsensä, että yhteiskunnan näkökulmista käsin.

3.2 Ryhmämuotoinen osallistava tuki

Tässä tutkimuksessa esitetty päiväperhekuntoutus on kuntouttavaa, lastensuojelullista sekä päihdehuollollista sosiaalityötä, johon liittyy vahvasti ennaltaehkäisevyys varhaisine puuttumisineen etenkin raskaana olevien äitien kohdalla. Sosiaalityö on yksi niistä harvoista professioista, jonka tarkoitus on tuottaa muutosta ja vaikuttaa suoraan yksilön hyvinvointiin. Toiminta ei ole välillistä, vaan suoraan yksilöön ja tämän autonomiaan kohdistuvaa auttamista. Auttamistyöhön liittyy valta-asema, jolla sosiaalityöntekijä voi vaikuttaa ihmisen elämään. Sosiaalityö liikkuu asiakkaan ainutlaatuisen elämän ja yhteiskunnallisten ilmiöiden rajapinnassa. Se tukee asiakasta ja tämän perhettä selviytymään erilaisissa elämään liittyvissä, hyvinvointia lisäävissä asioissa. (Niemelä 2009, 209.)

Sosiaalityö perustuu yksilöllisyyteen siten, että siinä on määräävää asiakkaan ainutlaatuisuus. Työskentely alkaa asiakkaan tilanteen kartoittamisesta ja työtä lähdetään tekemään yhdessä asiakkaan kanssa asiakkaan lähtökohdista, tarpeista, voimavaroista ja juuri sen hetkisestä elämäntilanteesta käsin. Yksilöllisyys ei ole sosiaalityössä yhtä tärkeänä nähdyn yhteisöllisyyden vastakohta, vaan lähinnä nämä täydentävät toisiaan. (Kananoja ym. 2011, 142). Pauli Niemelän (2009, 225) mukaan sosiaalityön tehtävänä on vastata asiakkaiden liittymisen ja kasvun tarpeisiin. Tämä tarkoittaa sitä, että asiakkaan perustarpeena oletetaan olevan liittyminen ympäröivään yhteiskuntaan, mutta myös läheisiin ihmissuhteisiin. Asiakkaan kasvulla taas tarkoitetaan asiakkaan itsenäisyyden ja hänen identiteettinsä inhimillisen kasvun tukemista. Toimivan yksilön, asiakkaan, voidaan siis ajatella olevan sekä yhteisöllinen, että yhteiskunnallinen ilmiö, jolle on tärkeää oman itsensä merkityksellisyys yhteisöllisyyden kokemusten lisäksi. (Niemelä 2009, 231, 227.)

Tämän tutkimuksen fokuksessa olevan päiväperhekuntoutuksen tavoitteena on tukea ja ohjata äitejä löytämään vahvuuksiaan päihteettömän elämäntavan omaksumiseen, sekä toimimaan äitinä vauvalleen. Päiväperhekuntoutuksessa yhdistyvät lastensuojelun, päihdetyön ja neuvolan perhetyön tuomat elementit työntekijöiden tullessa eri sektoreilta. Eri sektorisuus ja moniammatillisuus tuovat työlle syvyyttä, jolloin asiakkaiden tukeminen ei jää vain yhden instanssin varaan. Päiväperhekuntoutukseen voi osallistua sekä ydinperheenä, että yksinhuoltajaperheenä jo raskausaikana tai alle

puoli vuotiaan vauvan kanssa.

Päiväperhekuntoutuksen tarkoituksena on rohkaista äitiä perheeseen lähtemään kotoa muiden pariin ja ottamaan vastaan ammatillista-, ja vertaistukea pulmiinsa. Kuntoutuksessa olevilla äideillä ei voi olla akuuttia päihdeongelmaa. Päiväperhekuntoutus on paikka jossa asiakas saattaa kipuilla voimakkaastikin yhteisesti sovittujen sääntöjen, yhteisön mahdollisesti tuoman jännitteen ja ylipäättään luottamukseen liittyvien asioiden vuoksi. Sen vuoksi ryhmään tarvitaan yhteisesti jaettu sosiaalinen tila, jotta riittävän avoin ja luottamuksellinen vuorovaikutus mahdollistuu sekä ryhmäläisten itsensä välillä, mutta myös ryhmäläisten ja työntekijöiden välillä. (Granfelt 2008, 32.)

Päiväperhekuntoutukseen kuuluu kiinteästi vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta vahvistava ja vauvan näkyvyyttä lisäävä, sekä raittiuteen tukeva toiminta jolla toivotaan olevan vaikutuksia asiakkaan osallisuuden kokemuksen lisääntymiseen. Päiväperhekuntoutuksen perimmäisenä tavoitteena on ehkäistä raskaita interventioita, kuten kiireellisiä sijoituksia tai varsinaisia huostaanottoja. Äitien osallistaminen ja valtaistaminen ryhmätoiminnan keinoin parantaa lapsen asemaa perheessä, mikä vähentää huostaanoton kaltaisia väliintuloja. (Kananoja ym. 2011, 149). Valtaistamisella ja osallistamisella tarkoitan tässä yhteydessä esimerkiksi päihdeongelmasta selviytymistä, sekä vauvaan, vanhemmuuteen ja yhteiskuntaan kiinnittymistä, ja tulevaisuuteen tähtäämistä. Päiväperhekuntoutus vastaa sellaiseen tuen tarpeeseen, mistä päihdeongelmasta kärsineet ja siitä kuntoutumassa olevat äidit saattavat hyötyä raskaana ollessaan ja vauvan syntyessä. Päihdeongelmalla tarkoitetaan äitien aiemmasta päihteiden käytöstä koituvia psyko-sosiaalisia pulmia.

Vanhemman saattaa olla vaikeaa puhua päihdeongelmastaan esimerkiksi vauvan menettämisen (huostaanotto) pelossa, joten siksi on helpompaa rakentaa muuri itsensä ja päihdeproblematiikkansa ympärille, kuin puhua tilanteestaan. Tämän vuoksi on tärkeää, että asiakkaan päihdeongelmaa ja elämäntilannetta on kartoitettu yhdessä asiakkaan kanssa jo ennen ryhmään tuloa. Lisäksi on tärkeää, että sopivia tukimuotoja on pohdittu ja kartoitettu yhteisesti asiakkaan ja hänen läheis- ja viranomaisverkostonsa kanssa jo raskausaikana, hyvissä ajoin ennen lapsen syntymää. Palveluiden helppo saatavuus ja laaja-alaisuus ovat tärkeä tekijä pohdittaessa päihdeongelmasta toipuvan

äidin ja hänen perheensä auttamista ja tukemista. Tarjottavan hoidon tulisi olla pitkäaikaista kohdennettua hoitoa, tukea ja ohjaamista.

Mahdollisuus saada tukea jo raskausaikana voi minimoida vauvan kaltoinkohdelluksi tulemisen mahdollisuuden, sekä vauvan mahdollisimman alhaisen altistumisriskin päihteille. Varhainen tuki voi lisäksi minimoida äidin päihteiden käyttöä, ylisukupolvisia pitkiä lastensuojeluasiakkuuksia, tai syrjäytymisen riskiä. Aulikki Kananojan ym. (2011, 153) mukaan on keskeistä toimia silloin kun auttamismahdollisuuksia on paljon, kuten raskaana olevan tai vastasyntyttäneen äidin kohdalla usein on. Päihdetyön ja erityisesti naisten kanssa tehtävän työn tavoitteina on esimerkiksi sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen, identiteettityö, naisen itsensä, mutta myös vauvan ja muun perheen turvallisuuden ja hyvinvointiin tähtäävä työ, sekä valtaistumisen ja osallisuuden edistäminen. (Karttunen 2013, 239). Irja Hyttisen (1990, 103) mukaan äidin rooli on päihteitä käyttävälle naiselle tärkeää ja siksi sitä onkin syytä tukea.

Tämän tutkimuksen kohteena oleva päiväperhekuntoutus ei ole sukupuolispesifiä toimintaa. Haluan kuitenkin nostaa esiin muutamia sukupuolispesifejä seikkoja äitien kuntoutusta koskien. Teija Karttusen (2013, 221) mukaan sukupuolispesifissä työskentelyssä on nähtävissä ymmärrys sukupuolesta, sekä sukupuolen, tässä tapauksessa naiseuden merkityksestä päihdehoidossa. Toinen elementti, jonka Karttunen liittää sukupuolispesifiin työskentelymalliin on työntekijöiden käsitys siitä, millaisia palveluita nainen tarvitsee, sekä päihdeongelman psykososiaalisen kuntoutumisen ulottuvuudesta. Lisäksi tarvitaan näkemys teoreettisista sekä menetelmällisistä näkökohdista, sekä jäsenitys siitä, mitä naisille voidaan päihdehuollollisesta näkökulmasta tarjota ja miten se nivoutuu esimerkiksi naisen lisäksi myös perheen tarpeisiin. Vauvojen mukana oleminen kuntoutuksessa on usein naisten kuntoutukseen osallistumista edistävä tekijä (Karttunen 2013, 224; Kuusisto 2009, 38.) Nainen saa tukea omasta päihderiippuvuudestaan toipumisen lisäksi vauvan hoitoon liittyvää täsmällistä tietoa, mutta myös mahdollisuuden vahvistaa kiintymys- ja vuorovaikutussuhdetta vauvaansa. Nainen voi myös saada eväitä rakentaa tulevaisuuttaan eri tavalla aiempaan nähden, saada ikään kuin uuden alun. Ryhmämuotoisen päiväperhekuntoutuksen myötä nainen voi saada kipinän muuttaa

elämäänsä myös laajemmin koskien koulutusta tai työtä, jotka eivät kenties aiemmin ole olleet ajankohtaisia akuutin päihteen käytön vuoksi. Kipinä voi myös koskea naisen elämää laajemminkin ja hän voi voimaantua esimerkiksi tarkastelemaan parisuhdettaan, lähisuhteitaan, sekä ennen kaikkea itsenäisyyttään ja osallisuuttaan kriittisesti. Itsenäisyydellä ja osallisuudella tarkoitan sitä, että se mahdollistaa äitien etenemisen myöhemmin esimerkiksi työelämään tai kouluttautumaan ja tekemään ratkaisuja yksilönä.

Teija Karttusen (2013, 235) artikkelin mukaan naisten ja äitien kanssa työskenneltäessä on tärkeää yksilöllisen huomioimisen lisäksi huomioida naisen tärkeiden ihmissuhteiden ja niihin liittyvien erinäisten roolien suhde. Lisäksi on otettava huomioon tukeen liittyvät odotukset, mahdollisuudet, pelot ja riskit. Häpeä ja syyllisyys muokkaavat päihdeongelmaisen naisen identiteettiä, jotka voivat vaikeuttaa hoitoprosessiin mukaan tuleamista ja siihen kiinnittymistä, luottamuksen muodostamista hoitaviin tahoihin, sekä ambivalenssiin sen suhteen, keneen nainen ylipäättään voi luottaa ja tukeutua. (kts. myös Kuusisto 2009, 36- 38). Päihde-alakulttuureissa voi harvoin luottaa keneenkään, ja lisäksi päihderiippuvaisuuteen kuuluu lähinnä omasta itsestä huolehtiminen siten, että seuraava päihteenottokerta mahdollistuu.

Parisuhde voi vaikuttaa naisen omaan kuntoutumisprosessiin siten, ettei naisen identiteetti pääse välttämättä kehittymään, koska itsensä ja tarpeensa voi olla helpompaa kätkeä puolison taakse. Nainen jää tai jättäytyy ikään kuin miehen varjoon, perinteiseen kuuntelijan rooliin, jolloin oma kuntoutus saattaa tiedostetusti tai tiedostamatta jäädä taka-alalle. (Hyttinen 1990, 100.) Voi myös olla että nainen ottaa hoivaajan- ja huolenpitäjän roolin, joka vie itse päihdekuntoutumiselta terän naisen keskittyessä puolisonsa tarpeisiin. Tällainen käytös voi olla tiedostamatonta tai tiedostettua. Tiedostettua se on erityisesti silloin kun sitoutuminen ja motivaatio kuntoutukseen näyttävät vähäiselle. Tällöin nainen ikään kuin toistaa päihdekulttuurissa esiintyvää naiseuden roolia, joka usein on alistainen. (Karttunen 2013, 226; kts. myös Hyttinen 1990, 101, 106.)

Päihdeongelmaisen naisen hoidossa onkin tärkeää, että tämä voi tulla kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään ilman pelkoa leimautumisesta ja ilman ennako-odotuksia.

(Hyttinen 1990, 98.) Satu Kivitie- Kallion ym. (2012, 213) mukaan äidin oman hoidon tärkeitä perusteita ovat perhekeskeisyys, äidin itsetunnon, sekä itsekontrollin vahvistaminen. Vahvistamisella tarkoitetaan esimerkiksi äidin emotionaalisten ja kognitiivisten taitojen tunnistamista ja niissä tukemista. Äidille voi olla merkityksellistä se, että hänen päihdeongelmaansa puututaan ja hänelle tarjotaan tukea, vaikkei hän itse olisi vielä valmis avun vastaanottamiseen. Puheeksi ottaminen, sekä avun ja tuen tarjoaminen jäänee itämään äidin mieleen tavalla tai toisella, jolloin avun pyytämisen kynnys myöhemmin madaltuu. (Andersson 2008, 21). Jos kuntoutuminen ei ole ajankohtaista, niin annetulla tuella ja ohjauksella vaikutetaan vähintään siihen, että lapsi on saanut positiivisen kokemuksen äitiydestä. Annettu tuki voi olla myös äidille merkityksellistä ja hän saattaa hyötyä siitä myöhemmin, jopa vuosien päästä, hänen mahdollisen kuntoutumisensa ollessa ajankohtaista.

3.3 Empowerment- näkökulma äitien kuntoutumiseen

Liisa Hokkasen (2009, 316) mukaan sosiaalityön erityisyys näkyy siinä, miten se kiinnittyy marginaaleihin. Erityisyyden merkitys on nähtävissä erityisesti siinä, miten sosiaalityö tarkastelee yksilöiden ja yhteiskunnan välillä olevia moninaisia suhteita ja niiden tuottamia ilmiöitä. Yksilöihin liittyviä elementtejä ei voi sosiaalityössä ajatella ilman, että samalla ajateltaisiin yhteiskunnallista näkökulmaa. Asiakkaan kiinnittyminen yhteiskuntaan ei aina ole yksinkertaista. Tällöin niin sosiaalityöltä, kuin muiltakin toimijoilta odotetaan monenlaisia taitoja luotsata asiakasta oikeaan suuntaan. (Virokangas 2013, 78). Asiakasta ei vain voida kiinnittää yhteiskuntaan, vaan hänen on myös itse sitä haluttava. Työskentelyn lähtökohdat fokuoitetvatkin yksilön itsensä tarpeisiin, ei työntekijästä nouseviin lähtökohtiin. (Kuronen 2004, 281).

Sosiaalityön tärkeimpiä tehtäviä on asiakkaan valtaistaminen (empowerment) ja osallistaminen. Empowerment onkin tärkeimpiä osallistavan sosiaalityön välineitä. (Juhila 2006, 120.) Aulikki Kananojan ym. (2011, 137) mukaan asiakkaan ja työntekijän välillä oleva vuorovaikutus- ja yhteistyösuhde on sosiaalinen kokemus, joka parhaimmillaan johtaa valtaistumiseen. Työskentelyn rakennusaineina tarvitaan luottamuksen rakentamista, välittämistä, molemmin puolista kunnioitusta, sekä toivoa ja

uskoa muutoksen mahdollisuudesta.

Empowermentissa eli valtaistumisessa korostuu prosessinomaisuus siten, että prosessi ja päämäärä johon prosessi vie kietoutuvat yhteen. (Hokkanen 2009, 319.) Sosiaalityön osallistavin keinoin voidaan vahvistaa äitien yhteiskuntaan kiinnittymistä vaikkapa siten, että hän saa uusia näkökulmia ja näköaloja tämän hetkiseen tilanteeseensa, sekä mahdolliseen muutokseen tulevaisuutta ajatellen. Yhteisöltä, jonka tässä yhteydessä ajattelen myös tutkimukseni päiväperhekuntoutuksen muodostavan, odotetaan tiettyjä ominaisuuksia. Näitä ominaisuuksia ovat se, että yhteisön tulee olla voimavara, ja sen tulee tunnustaa äideistä nousevaa moninaisuutta ja eroja. Ryhmässä on siis oltava tilaa olla itsenään joka siten voi osaltaan tehdä ryhmästä voimavaraistavan. (Juhila 2006, 120, 125 -126). Olavi Kaukonen (2000, 40) kuvaa empowermentia siten, että sen tärkeimpiä tehtäviä on vahvistaa naisen elämän subjektiivuutta, siihen liittyviä toimintaehtoja, sekä yksilökohtaisia toimintaedellytyksiä. Naisen itsetuntemuksen, itsekunnioituksen, ongelmanratkaisukyvyyn ja arkisten asioiden merkitysten löytäminen vaatii työntekijän kulkemista naisen rinnalla. Äiti voi löytää itsestään vahvuutta olla oman elämänsä ja elämänhallintansa herra kyseisen rinnalla kulkemisen avulla. (Payne 1997, 279).

Asiakkaan voi olla vaikeaa luottaa, jonka vuoksi sitoutuminen työskentelyyn vaatii aikaa. Luottamuksen saavuttaminen on vuorovaikutussuhteen kehittymisen ehdoton edellytys. Luottamuksen saavuttaminen voi vaatia pitkänkin ajan, eikä se ole koskaan itsestään selvää. Usein luottamuksen hitaaseen saavuttamiseen vaikuttaa asiakkaan aiemmat pettymyksen ja luottamuksen menettämisen kokemukset, joita erityisesti päihdemaailmassa koetaan. Perusluottamus on saatettu menettää jo lapsuudessa. Tällöin työntekijän kulkeminen asiakkaan rinnalla korostuu. Asiakasta on autettava etsimään rajojaan ja voimavarojaan siten, että valtaistuminen mahdollistuu. Tärkeä elementti on työntekijän tapa toimia asiakkaan kanssa. (Kananoja ym. 2011, 138- 139, vrt. Väyrynen 2007, 187). Lasse Murto (2008, 142) peräänkuuluttaa työhön tarvittavan myös työtapoja, jotka ymmärtävät elämän rosoisuutta ja ennakkoluulottomuutta.

Päiväperhekuntoutuksessa äidillä on mahdollisuus etsiä ja löytää asioita jotka kantavat häntä elämässä eteenpäin ja joka ei ehkä onnistuisi ilman ryhmän ja työntekijöiden tukea. Työntekijä, mutta myös ryhmä vertaistuen näkökulmasta on ikään kuin äidin asianajaja (advocacy), joka ohjaa ja opastaa äitiä tämän itse valitsemassaan suunnassa. (Hokkanen 2009, 320.) Valtaistuminen ei voi olla valtakulttuurista nousevaa, vaan siihen tulee vaikuttaa nimenomaan äidin itsensä voimavarat. Parhaimmillaan voidaan päästä sellaiseen tilanteeseen, ettei äidillä ole enää paluuta entiseen päihteiden käytön leimaamaan elämänmalliinsa, vaan hän on valtaistanut itsensä oman elämänsä asiantuntijaksi. (Hokkanen 2009, 322, 334).

Malcolm Payne (1997, 279) toteaa, että työntekijöiden on syytä olla tietoinen äitien elämän kulttuurista ja arvomaailmasta. Voihan olla, ettei äidin maailmankuva ja kulttuuri ole samanlainen kuin työntekijöiden. Naisen kulttuurisen taustan tuntemisen seurauksena myös hänen motivoitumisensa tai motivoitumattomuutensa on helpompaa ymmärtää. Tällöin uusien motivoinnin keinojen löytäminen naisen valtaistamiseen helpottuu ja työntekijä saattaa päästä osalliseksi hänen maailmastaan. Payne (2007, 284) kehottaa etenemään äidin ehdoilla siten, että hänen voimavaransa tulevat selväksi ja tavoitteet sellaisiksi että ne on mahdollista saavuttaa. On äärettömän tärkeää ymmärtää etteivät esimerkiksi kaikki ryhmässä olevat äidit ole samoissa tilanteissa, eikä kaikilla välttämättä ole voimavaroja valtaistumiseen juuri sillä hetkellä. Se, mikä on riittävää asiakkaalle, on sillä hetkellä riitettävä myös työntekijälle. Riittävyys sinänsä on suhteellinen käsite, joka määrittyy äitien kanssa työskennellessä ja toki myös erilaisista elämäntilanteista, sekä kontrollista, kuten lastensuojelusta käsin.

Tässä luvussa olen tarkastellut syrjäytymistä, sekä päiväperhekuntoutuksen osallistavia elementtejä ja empowerment- näkökulmaa äitien kuntoutumiseen. Seuraavassa luvussa paneudun tutkimuksen toteuttamiseen, metodologiaan, tutkimusaineistoon ja analyysitapaan, sekä tutkimuseettisiin kysymyksiin.

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimuskysymykset ja fenomenologia tutkimusmetodinä

Tiede on uuden tiedon hankkimista, tiedosta saatavia tuloksia ja ennen kaikkea tutkimusprosessi. Tiede korjaa tuloksiaan antaen uutta tietoa myös vanhalle tutkimustiedolle. Tieteeltä odotetaan tarkkuutta, selkeyttä, aiheen rajausta, johdonmukaisuutta ja varmuutta, jotka auttavat muokkaamaan käytännön tietoa tieteelliseksi tiedoksi. (Aaltola 2001, 11- 14). Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan on kyettävä rajaamaan tutkimus tutkittavaan aiheeseen, vaikka tutkimuksen edetessä aineistosta voi nousta yhä uusia mielenkiinnon aiheita, joihin tarttua. Aihetta avaavat erilaiset tulkinnat voivat lisätä mielenkiintoa sisällyttää tutkimukseen asiaa enemmän kuin tutkimuksesta haluttavan ja saatavan olennaisen tiedon kannalta on tarpeen. (Kiviniemi 2001, 71).

Valitsin päihteitä käyttäneet äidit tutkimuskohteikseni, sillä äitiyden ja päihteiden käytön yhteys kiinnostaa minua. Tapaan työssäni päihdepalveluissa lähes päivittäin päihteitä käyttäviä tai käyttäneitä naisia ja äitejä, joiden kokemukset päihdemaailmassa elämisestä ja siitä kuntoutumisesta kiinnostavat minua niin ammatillisella, kuin yhteiskunnallisellakin tasolla. Toisaalta päihteiden käyttöön liittyvä salailu, syyllisyys ja häpeä, toisaalta paranemisprosessin myötä etenevä valtaistuminen ja osallisuus ovat arkipäiväisiä, mutta silti kiehtovia prosesseja.

Äitien kokemusten tutkimisen näen tärkeänä, sillä päiväperhekuntoutus on strukturoidun ajan osana heidän arkeaan sisältäen elementtejä, joita äiti voi hyödyntää omassa kuntoutumisprosessissaan. Päiväperhekuntoutus voi edistää äidin valtaistumista, jolloin osallisuuden lisääntymisen mahdollisuus kasvaa. Tarkastelen valtaistumista ja osallisuuden kokemuksia, sillä asiakkaan aiempaan päihdekäyttöön on voinut liittyä häntä yhteiskunnasta syrjäyttäviä seikkoja. Asiakas osittain opettelee uusia osallisuuden keinoja tai etsii itsestään vanhoja osallisuuden malleja, jotka ovat voineet jäädä takalalle päihteiden ongelmallisen käytön tai päihderiippuvuuden ohessa tai jotka eivät ole olleet käytettävissä päihdemaailmassa. Valtaistumisen vastakohtana ajattelen tässä

tutkimuksessa syrjäytymistä joka niin yksilön, kuin lapsiperheen näkökulmasta lisää pahoinvointia. Aulikki Kananojan ym. (2011, 145) mukaan sosiaalityön vaikuttavuutta voi olla vaikeaa mitata, mutta mittaaminen on tarpeen muun muassa työn näkyväksi tekemisen ja yhteiskunnallisten vaikutusten esiin tuomisen vuoksi. Vaikken varsinaisesti mittaa päiväperhekuntoutuksen vaikuttavuutta tutkimuksessani, voivat tutkimustulokset kertoa äitien kokemusten valossa joitain seikkoja ryhmän vaikuttavuudesta.

Tutkimustehtävän olen jakanut kahteen tutkimuskysymykseen:

- Millaisia merkityksiä äiti antaa päiväperhekuntoutukselle suhteessa hänen päihdehistoriaansa?
- Millaisia valtaistumisen ja osallisuuden kokemuksia äidit liittivät päiväperhekuntoutukseen?

Tutkimusmetodinani on fenomenologia, jolla viitataan kokemuksen tutkimiseen. Juha Perttula (2005, 119) määrittelee kokemuksen ymmärtävänä ja merkityksellisenä suhteena yksilön ja sen elämäntilanteen välille, missä yksilö elää. Lisäksi Perttula liittää kokemukseen tajunnallisuuden. Niinpä hän mainitseekin, että *”todellisuus merkityksellistyy vasta kun se sisältyy elämäntilanteeseen ja näin käy kun ihminen asettuu suhteeseen todellisuuden kanssa”*. Kokemus on subjektiivinen käsite. Yksilön kokemus on uniikki ja ainutkertainen, sillä kokemus sellaisenaan ei voi kertautua, vaikkakin kokemus voi toistua useilta osin samankaltaisena. Ymmärrän kokemuksen myös siten, että kokemus on subjektiivinen sillä tavalla, ettei sitä voida erottaa yksilöstä esimerkiksi pyytämällä häntä kokemaan toisin. Kokemuksessa ei siis ole oikeaa eikä väärää. Subjektia tutkittaessa voi esiin nousta muun muassa tunteita, uskomuksia ja intuitiivisia kokemuksia ja niihin liittyviä reaktioita. Kyseisiin reaktioihin valmistautuminen ja niiden neutraali vastaanottaminen on tutkimusta suoritettaessa tärkeää. Niiden avulla on mahdollista saada sellaista kokemuksellista tietoa, joka avaa aihetta ja tuo siihen nyansseja, joita muuten ei olisi mahdollista saada. Subjektivistista kokemusta tutkittaessa on muistettava subjektiivisten näkemysten olevan monimuotoisempia, kuin rationaalisen ja abstraktin tutkimuksen. (Rauhala 1998, 151, 153).

Kokemuksen tutkimisessa on otettava huomioon, että tutkittavan kokemus on hänelle tapahtunut tosiasia, kun taas tutkijalle se näyttäytyy kuvauksena kyseisestä kokemuksesta. Myös tutkimustavalla, sekä analyysitavalla on vaikutusta saadun kokemustiedon vastaanottamiseen. Tutkimustyö on subjektiivista, kuten tutkittavanakin oleminen. Kokemuksen tutkimus edellyttää tutkijalta sitä, että tämä ymmärtää olevansa itse kokeva olento. Fenomenologiseen tutkimusmetodiin kuuluu se, että tutkijan on itsekin subjektina kyettävä katsomaan tutkimaansa ilmiötä objektiivisesti, jolloin ilmiö voidaan käsittää tieteellisesti. (Perttula 2005, 143- 144, 152). Kokemusta ja kokemusmaailmaa ymmärtääkseen on tutkijan pohdittava tutkimuksen kaikissa vaiheissa tutkimuksellisia perusteita, etenkin ongelmallisiksi muodostuvissa kohdissa. (Laine 2001, 26- 27.)

Fenomenologisen tutkimuksen perustana on ihmiskäsitys, sekä tiedonkäsitys. Näillä tarkoitetaan sitä, millainen ihminen tutkimuskohteena on, sekä sitä millaista ja minkä luonteista tietoa tutkimuskohteesta voidaan saada. Keskeistä fenomenologisessa tutkimuksessa on kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys, sekä ymmärtäminen ja tulkinta. (Tuomi ym. 2002, 34). Fenomenologisessa ihmiskäsityksessä keskeisiksi seikoiksi nousevat kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden käsitteet. Kokemus taas syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa ja fenomenologinen kokemuksen tutkimus tutkii yksilön ja tämän elämäntodellisuuden suhdetta. (Laine 2001, 26 - 27). Juha Perttula (2005, 119) mainitsee kokemuksen olevan ymmärtävä ja merkityksellinen suhde yksilön ja sen elämäntilanteen välillä, missä yksilö elää.

Tutkijan on tärkeää hahmottaa, millainen ihminen hänen tutkimuskohteenaan on. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkijan on tunnistettava oma ihmiskäsityksensä. (Laine 2001, 26- 27). Oma ihmiskäsitykseni sekä tutkijana, että sosiaalityön ammattilaisena on kokonaisvaltainen, psyko-fyysis-sosiaalinen ihmiskäsitys. Tämä siksi, että uskon kaiken vaikuttavan kaikkeen niin yksilön itsensä näkökulmasta, kuin ympäristöön sidotusta näkökulmasta katsottuna. Uskon psyko-fyysis-sosiaalisen kokonaisuuden muuttuvan ajassa ja paikassakin uniikisti. Lauri Rauhala (2009, 109) varoittaa unohtamasta yksilön ainutlaatuisuutta tutkimuskohteena yksilöiden erilaisuuden vuoksi. Hän mainitseekin,

ettei yksilön kokonaisuudesta puhuttaessa psyykinen, henkinen ja aineellinen ole aina samaa.

Toinen tärkeä seikka kokemuksen tutkimisessa on tutkijan tiedonkäitys. Tiedonkäityksellä tarkoitetaan sitä, että tutkija tiedostaa miten tutkimuskohteesta saadaan tietoa ja minkä luonteista tuo saatu tieto on. Fenomenologisia tietokysymyksiä ovat ymmärtäminen ja tulkinta. Tiedonkäitykseni ajattelen olevan ymmärtävä, sillä esimerkiksi haluan ennen kaikkea ymmärtää tutkimukseni päihteitä käyttäneiden äitien haastatteluista nousevia seikkoja suhteessa heidän aiempaan päihdehistoriaansa ja päihteistä kuntoutumiseen. Haluan ymmärtää niitä valintoja mitä äiti kenties on tehnyt, sekä elämän prosessinomaisuutta päihteiden käyttäjästä valtaistumiseen ja osallisuuteen. En voi ajatella päihteitä käyttäneitä äitejä vain entisinä päihdeongelmaisina, vaan minun on etsittävä merkityksiä jokaisen tutkimukseni naisen ja tämän todellisuuden suhteessa. Kyseinen suhde kietoutuu kulttuuriin ja sosiaaliseen elämään, tutkimuksessani äitien kokemukseen päiväperhekuntoutuksesta. (Laine 2001, 26- 27).

Fenomenologiassa ja kokemusta tutkittaessa tärkeitä ovat myös merkitykset. Merkitykset ja niiden ymmärtäminen yhdistävät tulkitsijaa ja tulkittavaa ilmaisujen kautta. Siinä on läsnä myös merkitysten ja yhteisöllisyyden käsitteet. Kokemukset käsitetään laajasti ihmisen kokemuksellisenä suhteena omaan todellisuuteensa. Toisin sanoen, fenomenologiassa tutkitaan ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa, jota ilman ihmistä ei voida ymmärtää. Merkitykset muodostavat kokemuksen ja nimenomaan merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen kohde. Fenomenologista tutkimusaineistoa työstettäessä koetetaan kuvata mahdollisimman alkuperäisessä muodossa sitä, mitä aineistossa sanotaan. Näin saadaan kokemuksellinen kuvaus informantin omalla kielellä. Tutkija tulkitsee informantin kuvausta kriittisesti. Aineistosta poimitaan tutkimuksen kannalta olennaiset seikat, jota varten tutkija on palattava aineistoon useaan otteeseen tarpeellisten merkitysten löytämiseksi. Merkityksillä tarkoitetaan nimenomaan informantin näkökulmasta nousevia ilmaisuja ja niiden merkityksiä. (Laine 2001, 26- 27, 31- 32, 38.)

Lauri Rauhala (1998, 151) mainitsee merkitysten luovan asetelmia, kuten toisiinsa liittyviä ja täydentäviä, tai konfliktissa olevia ja toisensa poissulkevia ambivalentteja merkityksiä. Merkitysten välisiä suhteita on tuotava esiin tutkimusta tehtäessä. Timo Laineen (2001, 27) mukaan kokemus muodostuu merkityksistä, jotka ovat fenomenologisen tutkimuksen kohteena. Merkitysten tutkiminen perustuu yksilön toimintaan siten, että yksilön suhde todellisuuteen perustuu merkityksiin. Tähän liittyy myös yhteisöllisyyden merkitys suhteessa yksilöön, joista muodostuu siten yhteisiä piirteitä ja merkityksiä. Yhteisöllä voi olla merkitystä myös oman tutkimukseni äiteihin, muodostaahan päiväperhekuntoutus omanlaisensa yhteisön jossa yksittäinen äiti on osallisena. Tässä yhteisössä saattaa muodostua yhteisiä merkityksiä, jotka saattavat nousta esiin myös tutkimushaastatteluissa samankaltaisuuksina, tai toisaalta eroavaisuuksina.

Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkijan oma tunteminen, sekä intuitiivinen kokeminen ovat vahvasti läsnä, samoin aito ihmettely. (Perttula 2005, 156.) Sanna Väyrynen (2007, 47) kuvaa fenomenologista asennoitumista siten, että *siinä pyritään olemaan läsnä oman kokemusmaailman ulkopuolisessa elinpiirissä*. Fenomenologiassa siis päästetään irti omasta kokemusmaailmasta, jotta päästäisiin toisen kokemusmaailmaan reduktion avulla. Reduktiolla tarkoitetaan esimerkiksi omiin kokemuksiin perustuvien ennakkoasenteiden tai – käsitysten syrjään siirtämistä, jotta huomio voi keskittyä tutkittavasta ilmiöstä nouseviin käsitteisiin ja olennaisuuksiin. Reduktiossa syrjään siirtämistä kutsutaan sulkeistamiseksi, jonka avulla voidaan *havaita oivaltavasti*. Tämä on mahdollista, kun tutkija ensin reflektoi omaa kokemusmaailmaansa, sekä kokemustapaansa, päästäkseen riittävän etäälle siitä ja voidakseen tutkia toisen kokemusmaailmaa. Toisaalta tutkijan täytyy ymmärtää myös oma rajallisuutensa kokemusmaailmansa reflektoinnin ja toisen kokemusmaailman ymmärtämisen suhteen. (Lehtomaa 2005, 164- 165; Väyrynen 2007, 47). Sanna Väyrynen (2007, 49) mainitsee Juha Perttulan(2000) sanoin, että fenomenologin asettaessa itselleen ontologisen kysymyksen, haluaa hän selkiyttää paitsi ihmiskäsitystään, myös käsitystään ihmisenä olemisen tavoista.

Fenomenologisen tutkimusotteen vaatimuksena on se, ettei tutkijalla ole ennakkosenteita suhteessa tutkittavaan ilmiöön. (Lehtomaa, 2005, 163). Sosiaalityöhön kuuluu olennaisena osana reflektointi, jota on hyödynnettävä myös tutkimusta tehtäessä ja etenkin tutkimuskohdetta valittaessa. Tärkeäksi reflektoinnin tekee se, että tutkijan on tiedostettava omat asenteensa ja odotuksensa suhteessa mahdollisiin informantteihin, jotta hän voi ymmärtää näiden kertomuksia kokemuksistaan ilman etukäteistulkintoja. Lehtomaan sanoin: tutkijan on ”*ennen empiirisen tutkimuksensa tekemistä selkeytettävä käsityksensä tutkimansa ilmiön perusluonteesta*”. Toisaalta ennakkokäsitykset usein ilmenevät vasta haastattelu- tai analyysivaiheen aikana ja ne myös muuttuvat koko tutkimusprosessin ajan. (Lehtomaa 2005, 166.) Tutkijan on oltava avoin aineistosta nouseville merkityksille ja moninaisille vivahteille, joita aineistosta mahdollisesti nousee. (Väyrynen 2007, 49.)

4.2 Tutkimusaineisto ja analyysi

Tutkimukseni fokusoitui päihteitä käyttäneisiin äiteihin vuonna 2012. Toimitin hyväksytyt tutkimussuunnitelman päiväperhekuntoutuksesta vastaavalle viranhaltijalle, joka myönsi tutkimusluvan tutkimukselleni. Haastateltavani, yhteensä neljä vauvaperheen äitiä sain eräästä päiväperhekuntoutusryhmästä. Äitien ikäjakauma on 22-38 vuotta. Äideistä kaksi asui lapsen isän kanssa, toiset kaksi olivat yksinhuoltajia. Heistä kahdella oli ammatti, mutta kaikki olivat olleet työelämässä. Ryhmän yhdellä äidillä oli useampia lapsia, joista muut kuin ryhmässä äidin kanssa oleva vauva olivat sijoitettuina tai asuivat isiensä luona. Kaikki tutkimukseni äidit olivat käyttäneet päihteitä ongelmallisesti ja sekakäytön omaisesti, ja olleet niistä riippuvaisia jossain elämänsä vaiheessa. Lähes kaikkien äitien vanhemmilla oli myös ollut runsasta tai ongelmallista päihteiden käyttöä äitien lapsuudessa ja nuoruudessa.

Äidit olivat päiväperhekuntoutusryhmässä kaksi kautta, yhteensä lähes yhdeksän kuukautta. Ryhmän äideistä kaksi tuli ryhmään raskaana ollessaan ja toiset kaksi pienen vauvansa kanssa. Raskaana olijat jatkoivat ryhmässä vauvan syntymän jälkeen. Ryhmä kokoontui kolme kertaa viikossa sisältäen päihteettömyyden vahvistamiseen, vauvan ja vanhemman vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen vahvistamisen, sekä valtaistumiseen

liittyvin teemoin.

Kaikki haastateltavani suostuivat haastateltavaksi helposti. Annoin heille tarvittavan tiedon ryhmässä jaettavalla kirjeellä ja lisäksi pyysin heiltä haastattelusuostumuslomakkeisiin allekirjoitukset. Haastattelusuostumuslomakkeessa tuli esiin haastatteluun ja tutkimukseen liittyvät eettiset faktat, kuten se, että hävitän aineiston tutkimuksen jälkeen, sekä vaitiolositoumus koskien haastateltavien anonymiteettiä tutkimuksessa. Olen muuttanut haastateltavieni ja heidän vauvojensa nimet tätä tutkimusta varten juuri äitien anonymiteettiä suojellakseni. Lisäksi en voi mainita äitien iäkiä haastattelukommenttien ohessa anonymiteettiin viitaten. Äitien nimet olen muuttanut satunnaisilla kalenterista sopiviksi katsomillani nimillä, jotka ovat Mirja, Pirita, Lotta ja Veera. Vauvojen nimet ovat Ville, Mimmi, Eerika ja Riku.

Haastateltavat rajautuivat neljään äitiin siksi, että osalla päiväperhekuntoutuksen käyneistä äideistä sen hetkinen elämäntilanteensa rajasi heidät tutkimuksen ulkopuolelle. Lisäksi muutama ryhmän äiti oli muuttanut toiselle paikkakunnalle, joten heidän tavoittamisensa ja haastattelun järjestäminen ei tullut kyseeseen. Juha Perttulan (2005, 153) mukaan empiiristä tutkimusta tehtäessä ei voida vain olettaa, että tutkittavien kokemuksia lähdetään tutkimaan. Tutkittavan on oltava yhteistyössä ja ikään kuin haluttava tuoda kokemuksiaan esiin tutkimusta varten.

Haastattelut olen toteuttanut teemahaastatteluna eli niin sanottuna puolistrukturoituna haastatteluna, jossa kaikille haastateltaville esitetään samat avoimet kysymykset. Sinikka Hirsjärvi ym. (1993, 36) määrittelevät teemahaastattelun seuraavasti: ”*Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu siksi, että haastattelun aihepiirit, teema-alueet, ovat tiedossa. Menetelmästä puuttuu kuitenkin strukturoidulle haastattelulle luonteenomainen kysymysten tarkka muoto ja järjestys*”. Haastattelun teemat antavat kysymyksille suunnan, mutta antavat tilaa vastaukselle ja haastateltavan oman äänen kuulumiselle. Teemahaastattelussa huomio kohdistuu tiettyihin teemoihin, kuten haastattelun nimikin antaa ymmärtää. (Eskola ym. 2010, 28.) Haastattelun teemoitetut kysymykset antavat tilaa haastateltavalle kertoa teemaa koskevasta asiasta laajemminkin, sekä haastattelijalle mahdollisuuden tarkentaa teemaa lisäkysymysten avulla ikään kuin ohi haastattelurungon. Johanna Ruusuvooren ym. (2005, 11) mukaan

teemahaastattelussa käydäänkin läpi teemoja kysymysten ja niiden järjestyksen vaihdellessa. Toisaalta on syytä muistaa, että haastattelutilanne on aina vuorovaikutustilanne, jonka osapuolet toimivat suhteessa toisiinsa. Haastatteluun vuorovaikutustilanteena liittyy myös luottamuksen rakentaminen, jotta haastattelutilanne olisi miellyttävä ja helposti lähestyttävä haastateltavaa ajatellen. (Ruusuvuori 2005, 29, 41.)

Tutkimukseni haastatteluaiheet teemoittelin etukäteen vaikkakin teemojen järjestys on voinut vaihdella haastattelun kuluessa, sekä eri haastateltavien kanssa. Teemat jakautuivat teeman mukaisesti alaluokkakysymyksiin. Taustakysymyksiä kysyin iän, mahdollisen ammatin ja sen ketä haastateltavan perheeseen kuuluu. Varsinaiset haastattelukysymykset käsittelevät äidin päihdehistoriaa, päiväperhekuntoutusta ja päihteettömyyteen tukemista, sekä osallisuuden kokemuksia. Haastatteluista kolme toteutin päiväperhekuntoutuksen tiloissa, jossa minulle ja kulloisellekin haastateltavalle oli varattuna rauhallinen huone. Yhtä informanttia haastattelin hänen kotonaan, sillä hän oli jo lopettanut ryhmässä. Kaikilla äideillä oli vauva mukanaan haastattelutilanteissa, mutta heidän läsnäolonsa ei häirinnyt haastatteluja. Koetin parhaani mukaan luoda tilanteesta rennon ja kiireettömän. Haastattelut etenivät teemojen mukaisesti, mutta toisaalta haastattelukysymykset olivat enemmänkin taustatukena haastattelussa äitien avoimuuden vuoksi.

Olen nauhoittanut haastatteluni ja litteroinut ne. Haastattelun nauhoittaminen mahdollistaa palaamisen haastattelutilanteeseen yhä uudelleen, jolloin asioiden tarkistaminen haastattelun edetessä, tai vaikkapa informantin vastausten sanallisten merkitysten huomiointi mahdollistuu eri tavalla, kuin jos haastattelua ei olisi nauhoitettu. Haastattelun kuunteleminen useaan kertaan voi tuoda esiin asioita, jotka ovat jääneet joko vähälle huomiolle tai kokonaan huomiotta ensimmäisellä tai kenties toisellakin kuuntelukerralla. Nauhoittaminen auttaa haastattelijaa huomaamaan myös oman toimintansa haastattelun aikana, esimerkiksi sen, onko hän keskeyttänyt jonkin kysymyksen, vaihtanut aihetta huomaamattaan ja niin edelleen. (Ruusuvuori ym. 2005, 14- 15). Nauhoitettu tai kirjoitettu haastatteluaineisto on litteroitava, eli purettava esimerkiksi kirjoittaen tekstimuotoon. Litteroinnin avulla haastattelua on helpompi

tarkastella ja analysoida. Litterointia voi tarkentaa lisäämällä merkintöjä informantin äänenpainotuksista, -voimakkuudesta, tauoista ja muista äänistä kuten naurahduksista sekä ilmeistä ja eleistä. (Ruusuvuori 2005, 16).

Analysoin tutkimukseni tulokset aineistolähtöisen sisällön analyysin mukaisesti, joka on mielestäni turvallinen valinta. Valintaani vaikutti myös se, että sisällön analyysi sopii fenomenologiseen tutkimusmetodiin, jota tutkimuksessani käytän. Anita Saaranen-Kauppisen ym. (2006) mukaan sisällön analyysiä käytettäessä aineistoa eritellään ja siitä etsitään eroja ja yhtäläisyyksiä, joiden avulla aineisto tiivistyy. Aineisto näyttelee pääosaa, jolloin teoria rakentuu aineiston kautta. Aineistolähtöisen sisällön analyysin lähtökohta on itse aineisto, josta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus. Tällöin aiempia tietoja ja havaintoja ei pidä käyttää siksi, että niiden tulisi nousta aineistosta itsestään juuri aineistolähtöisen analyysitavan vuoksi. Toisaalta tutkija joutuu käyttämään tutkimusongelmaa, tutkimusmenetelmää, sekä aiheeseen liittyviä käsitteitä, joten täysin objektiivista lähtökohtaa aineistolähtöiselle analyysille ei voida luoda. Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkijan on joka tapauksessa reflektoitava omia ennakkokäsityksiään, mikä auttaneee analyysivaiheen objektivoinnissa. (Tuomi ym. 2002, 97-98).

Tutkimukseni on kerätty teemahaastattelun keinoin, jolloin aineisto järjestetään teemoittain, teemahaastattelurunkoa hyödyntäen. Teemoittelulla tarkoitetaan aineiston pilkkomista siten, että aineistosta nousevia teemoja ryhmitellään tutkimusongelman mukaisesti. Tutkimuksessani tämä tarkoittaa aineiston pilkkomista äitien päihdehistorian, päiväperhekuntoutuskokemusten, sekä osallisuuden kokemusten teemoitteluun. Tällöin siis luokittelen äitien vastauksia teemojen alle kiinnostavien ilmaisujen tulkitsemiseksi. (Eskola 2001, 146.)

Tutkimukseni haastattelut tuottivat 36 sivua litteroitua tekstiä. Tulostin ja luin haastatteluja läpi useaan kertaan. Merkitsin litteroituun materiaaliin reuna huomautusten avulla samankaltaisuuksiin tai eroavaisuuksiin viittaavia seikkoja, sekä tutkimuskysymysten kannalta tärkeitä ilmauksia. Lisäksi kirjaimellisesti leikkasin tulostamaani aineistoa, josta luokittelin samaa tarkoittavia ilmaisuja. Aineistolähtöiseen analyysitapaan, mutta myös fenomenologiaan tutkimusmetodin kuuluu redusointi eli

pelkistäminen, jotta tutkimuksen kannalta olennainen tieto saataisiin esiin. Redusoin, eli pelkistin alkuperäisilmaukset sen mukaan mitä aineistosta nousi nimeämällä ilmaukset sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Tällöin minun oli verrattava informanttien vastauksia toisiinsa ja tehtävä johtopäätöksiä siitä, mihin luokkaan mikin ilmaus kuului. Nimesin saadut luokat kategorioiksi tulkintani mukaan. Näin aineisto tiivistyi tutkimukseni kannalta olennaiseen tietoon. (Tuomi ym. 2009, 109). Määritin analyysiyksiköksi aineistoa kuvaavia lauseita tai useita lauseita, ajatuskokonaisuuksia. Jouni Tuomen ym. (2002, 95) mukaan tässä vaiheessa on tärkeää selvittää itselleen tutkijana, etsiikö aineistosta samuutta vai erilaisuutta. Tässä tutkimuksessa etsin aineistosta samankaltaisuuksia.

Aineistolähtöiseen analyysiin kuuluu eteneminen yksityiskohtaisista yleisempiin väitteisiin. Tutkijan on pysyttävä aineistoissa, ja hänen on suljettava analyysivaiheessa pois teorit ja systemaattisuus. (Saaranen-Kauppinen ym. 2006.) Etsin ja ryhmittelin aineistosta esimerkiksi ilmauksia jotka kuvasivat äitien kokemuksista päihitteettömyyteen saamastaan tuesta. Kyseistä asiaa kuvaavat ilmaukset koodasin, eli tiivistin. Klusteroin eli ryhmittelin aineiston alkuperäisilmauksista tutkimuskysymysten mukaisia samankaltaisuuksia. Analyysi eteni muodostamalla alakategorioita, joista yhdistelemällä muodostui yläkategorioita. Yläkategoriat muodostivat lopulta yhden pääkategorian. (Tuomi ym. 2009, 109- 110).

Abstrahoin, eli erotin tutkimukseni kannalta olennaiset käsitteet äitien kokemuksista päihitteettömyyteen saamalleen tuelle, jonka pohjalta muodostin teoreettisia käsitteitä. Abstrahoinnin avulla luokille muodostuu yläkäsitteitä, joita vielä voi pelkistää. Lopuksi aineistosta erotetaan olennainen tieto, jonka perusteella luodaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi ym. 2002, 103, 110- 114). Jouni Tuomi ym.(2002, 115) viittaa J. Hämäläiseen mainitessaan abstrahoinnissa tavoiteltavan tutkijan muodostamaa kuvausta tutkittavasta kohteesta yleiskäsitteiden avulla. Kyseiset vaiheet ovat välivaihteita, jotka rakentavat tutkimusta osa osalta. (Hirsjärvi ym. 2000, 149.) Tässä analyysivaiheessa voidaan hyödyntää esimerkiksi taulukointia ryhmittelyn ja pelkistämisen selkeyttämiseksi. Taulukon avulla on myös kätevää kuvata alkuperäisilmausten käsitteellistämistä kategorisoinnin kautta.

Analyysivaiheen jälkeen aineistosta nousseet tulokset ja johtopäätökset esitetään ja aineistolähtöisen sisällön analyysin mukaisesti samalla reflektoidaan omia valintoja tutkijana. Tarkoituksena on myös arvioida tutkimuksen luotettavuutta testaten omia tutkimustuloksia suhteessa aiempiin tutkimustuloksiin ja teoreettisiin lähtökohtiin. (Saaranen- Kauppinen ym. 2006.) Johtopäätösten tavoitteena on selvittää, mitä tutkittavat asiat merkitsevät tutkittavalle. (Tuomi ym. 2002, 115.) Aineistosta nousseita alkuperäisilmauksia voidaan esittää ikään kuin maustamaan tuloksia. Alkuperäisilmauksia on kuitenkin syytä rajata ja poimia niistä olennaisia, tutkimusta kuvaavia ja lukijaa mahdollisesti kiinnostavia lausahduksia. Tutkimustulosten esittämisessä on kiinnitettävä huomiota siihen, että tutkimuksen kannalta tärkeät ja olennaiset johtopäätökset tulevat esiin. Tuloksia esitettäessä on myös pidettävä mielessä alkuperäiset tutkimuskysymykset ja vastattava niihin. Tutkimustulokset on kytkettävä teorioihin ja aiempiin tutkimuksiin ikään kuin keskusteluttaen niitä keskenään. Kyseinen kytkeminen lisää tutkimuksen luotettavuutta, sekä mahdollistaa uuden tiedon esiin tuomisen.

4.3 Tutkimuseettiset kysymykset

Sosiaalityöllä otetaan kantaa ihmisten keskinäiseen kohtelemiseen, mutta myös yhteiskunnan vastuun ottamiseen. Ammatillisesti toteutetun sosiaalityön eettisiin periaatteisiin kuuluu ihmisarvon kunnioittaminen ja ihmisten elämäntilanteen parantaminen. (Kananaja ym. 2011, 128.) Etiikkaan nojataan sosiaalityön peruskysymysten, kuten syrjäytyneiden ja heikossa yhteiskunnallisessa asemassa olevien asioita ajettaessa. Sosiaalityön universaaleihin päämääriin taas voidaan lukea ihmisoikeuksien suojeleminen ja edistäminen (Witkin 2003, 239, 243, 251). Eettiset periaatteet ovat keskeinen osa sosiaalityötä professiona. Sosiaalityön eettiset periaatteet perustuvat sosiaalityön eettisiin teorioihin.

Eettinen teoriapohja tarvitaan, paitsi arkipäivän työskentelyn myös tutkimuksen perustelemiseksi, sosiaalityön ollessa käytäntöön perustuva tieteenala. Sosiaalityössä ammattieettiset periaatteet ja lähtökohdat on laatinut Sosiaalialan korkeakoulutettujen

ammattijärjestö Talentia (2009). Talentian määrittämä ohjeisto voidaan ymmärtää normistoksi, johon sosiaalityötä tekevä tai sitä tutkiva pohjaa toimintaansa. (Hirvonen, 2006, 34.) Anneli Pohjolan (2003, 54) mukaan sosiaalityön tutkimuksessa ovat vahvasti läsnä vuorovaikutteisuus ja yksilöiden haastavat elämäntilanteet henkilökohtaisine seikkoineen. Yhteiskunnalliset seikat ja kysymykset kietoutuvat yksilöä koskeviin kysymyksiin. Sosiaalityön tutkimuksessa on otettava vahvasti kantaa eettisiin kysymyksiin muun muassa eettisesti kestävien valintojen tekemisen muodossa.

Arja Kuula (2006, 21) kuvaa etiikan olevan läsnä yksilöiden arjessa tilanteissa, joissa yksilö pohtii suhtautumistaan siihen, mikä on hyväksyttyä ja mikä taas ei. Lisäksi etiikka kysyy miksi joku asia on hyväksyttyä ja joku toinen ei. Eettisiä kysymyksiä kuvaa yhteisesti se seikka, ettei niihin ole tarjolla selkeitä vastauksia ja siksi niihin täytyy kiinnittää erityistä huomiota tutkimusta tehtäessä. (Clarkeburn ym. 2007, 22.) Tutkimuksen eettinen painotus on erityisesti tutkijan ratkaisuisissa suhteissa esimerkiksi tutkimuskohteeseen, käytettävän menetelmän valintaan, aineiston hankintaan, sekä tiedon ja tutkimuksen luotettavuuteen liittyviin seikkoihin. (Kuula 2006, 11.)

Tutkimuksen eettisyyttä määrittää Tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön ohjeistus (2011) ihmistieteille, joihin myös yhteiskuntatieteet luetaan. Tutkimuseettinen neuvottelukunta on määritellyt hyvän tieteellisen käytännön siten, että tutkijan ammattitaito voidaan jakaa tieteenalansa tiedollisen, sekä tutkimuskäytäntöjen teknisen hallinnan lisäksi ammattietiikkaan. Eettiset periaatteet määrittävät soveliaan tutkimuksen rajoja mainitsemalla tilanteita, joissa tutkimuksen tekijän on oltava erityisen varovainen eettisten kysymysten, kuten informantin tietosuojan ja anonymiteetin varjelemiseksi. Hyvän tieteellisen käytännön vastakohtana ovat hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset, jota määrittävät esimerkiksi tulosten sepittäminen, tutkittavan huijaaminen osallistumaan tutkimukseen tai plagiointi. Lisäksi esimerkiksi haastattelumateriaalin huolimaton käsittely epäkorrektein säilytystapoineen ei vastaa tutkimuksen tekemiseen liitettäviä hyviä käytäntöjä. Huonoa tieteellistä käytäntöä toteuttava tutkija on välinpitämätön sekä tutkittaviaan kohtaan, mutta myös sidosryhmiä kuten kollegoitaan tai tiedeyhteisöään kohtaan. (Karjalainen ym. 2002, 202).

Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu tiedeyhteisön tunnustamien toimintatapojen noudattaminen. Tällaisia ovat esimerkiksi luotettavuus, rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus tutkimusta toteutettaessa, mutta myös sitä esitettäessä ja arvioitaessa. Hyviin tieteellisiin käytäntöihin kuuluu lisäksi sidonnaisuuksista huolehtiminen, sekä aineiston säilyttämiseen ja käyttöön liittyvät seikat. (Kuula 2011, 34). Sidonnaisuuksilla tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, jossa tutkija on sitoutunut tekemään tutkimuksen jonkin instanssin käyttöön. Toisaalta tutkija on sitoutunut jakamaan tietoaan muille tutkijoille yhteiskunnallisia merkityksiä, sekä jatkotutkimuksia ajatellen. Tämä voidaan ymmärtää kollegiaalisuuden etiikalla. Luotettavuudella voidaan ymmärtää tutkimukseen liittyvien asioiden kriittiseen perusteluun ja sitä kautta metodologiaan liittyvät seikat. Ilman perustelua tutkimus ei täytä tutkimuksellisia kriteereitä, kuten todellisuuden luonteen ymmärtämistä tai haluttuihin päämääriin pääsemistä. (Pietarinen 2002, 59).

Tutkimuseettiset normit ohjaavat tutkimuksen tekemistä. Normien avulla tuodaan esiin arvoja, joihin tutkija voi sitoutua. Tutkimusta tehtäessä on otettava huomioon normit, jotka tarkoittavat muun muassa lakeja, sekä yhteisesti asetettuja kriteereitä ja ohjeistuksia. Normeja voidaan jaotella ihmisarvon kunnioittamiseen, totuuden etsintään, sekä tutkimuksen luotettavuuden normeihin sitoutumiseen. Normit ohjaavat tutkijaa rehellisyyteen, huolellisuuteen, tarkkuuteen, eettisesti kestävien menetelmien käyttämiseen ja avoimuuteen. On kunnioitettava toisten tutkijoiden tutkimuksia, sekä mahdollista tutkimuksen tilaavaa tahoja noudattamalla eettistä ohjeistoa, jotta ei loukkaisi toiminnallaan toisia tutkijoita, muttei myöskään tutkittaviaan tai tutkimusta mahdollisesti tilaavaa tahoja. (Hirvonen 2006, 30- 32). Tutkimusta määrittävät lait, kuten henkilötietolaki, asiakaslaki ja lastensuojelulaki. Tiede määrittää itekin normejaan, kuten rehellisyyden. Päihteitä käyttäneitä äitejä koskevassa haastattelumateriaalissa olisi mahdollista nousta esiin ristiriitaa suhteessa perheiden elämään ja normin mukaisiin lastensuojelullisiin seikkoihin. Lastensuojelulaki lapsen edun ja oikeuksien puitteissa rikkoo vaitiolovelvollisuuden siinä tapauksessa, että haastattelussa nousisi esiin lasta vahingoittavia seikkoja. Tutkijan onkin valmistauduttava eettisten kysymysten tunnistamiseen, eettisten valintojen tekemiseen, sekä tutkijan ja informanttinsa oikeuksiin ja velvollisuuksiin jo ennalta. (Clarkeburn ym. 2007, 29.)

Etiikka voidaan ymmärtää taitona tehdä perusteltuja päätöksiä. Eettisesti tehdyt tietoiset ratkaisut ja valinnat ovat olennainen osa tutkimusta. Tutkijan on itse etsittävä ja perusteltava tutkimuksensa eettiset kysymykset, sillä niihin ei usein ole valmiita vastauksia. (Clarkeburn 2007, 23, 25.) Tutkija joutuu tekemään valintoja koko tutkimuksen ajan. Nämä valinnat vaikuttavat toisiinsa ja siten tutkimuksen lopputulokseen. Valinta alkaa siitä, tekeekö kvalitatiivisen vai kvantitatiivisen tutkimuksen, ketä tai mitä aikoo tutkia, metodin valinnalla, sekä eettisin valinnoin, joka sisältää arvojen, normien ja eettisten periaatteiden syvällistä pohdintaa tutkimuksen eri vaiheissa. Anneli Pohjola (2003, 56) mukaan yksilöiden tulkinnat todellisuudesta ovat moninaisia. Tutkimus on viime kädessä tutkijan näkemys tutkittavasta ilmiöstä. Tutkijan on reflektoitava omaa arvoperustaansa, sekä näkemyksiään suhteessa tutkimukseensa ja sen kohderyhmään. Tutkijan tulisi kohdata tutkittavan arvomaailma ikää kuin paljaana, ilman ennakkokäsityksiä, jotka voisivat heijastua tutkimukseen. Arvot, mutta myös tutkijan omat kokemukset vaikuttavat tutkimukseen liittyviin eettisiin päätöksiin tavalla tai toisella, halusimmepa tai emme. Aina tutkittavan ja tutkijan arvomaailmat eivät kohtaa. Se ei voi kuitenkaan olla este tutkimuksen tekemiselle, vaan ennemminkin tutkimuksen voimavara, jonka avulla tutkija voi löytää uusia oivalluksia tutkimukseensa, mutta myös työhönsä vaikkapa sosiaalityöntekijänä. Eettisesti toteutettu tutkimus kunnioittaa informantin arvoa ja ainutlaatuisuutta. Tutkimuksen on myös toteuduttava puolueettomasti ja luottamuksellisesti. (Kananoja ym. 2011, 130.)

Informantin on saatava ennen tutkimusta riittävästi tietoa koskien tutkimusta, tietojen keräämisen tarkoitusta, paljonko esimerkiksi tutkimushaastattelu vie aikaa ja kerätäänkö aineisto kerralla. (Kuula 2011, 58- 62.) Eettisiin valintoihin, mutta myös luottamuksellisuuteen kuuluu informointi siitä, miten haastattelumateriaalia aiotaan käyttää, säilyttää ja hävittää. (Kuula 2011, 45.) Lisäksi informantti on oikeutettu saamaan tarpeellisen informaation ennen tutkimuksen toteuttamista tutkijan yhteystiedot, tiedon tutkimusaiheesta, aineiston keruu tavan, aineiston käyttötarkoituksen ja mahdollisen jatkokäytön. Tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta tulee myös mainita. (Kuula 2011, 234- 235). Informantin yksityisyyttä on kunnioitettava tutkimusta tehtäessä ehdottomasti. Sen määrittelevät erilaiset lait, sekä ammattieettiset seikat. Yksityisyyteen liittyy yksityisyyden rajojen määrittäminen, jonka tutkittava itse tekee antaessaan luvan olla tutkittavana. Informantti

itse päättää kuinka paljon ja mitä tutkijalle kertoo itsestään ja elämästään. Vaikka informantti voikin itse säädellä kertomaansa, on tutkijalla myös vastuunsa tutkittaviensa yksityisyyden suojelulla. Tutkimuksen tiedot, kuten haastattelumateriaali eivät saa päätyä ulkopuolisille informantin yksityisyyden säilyttämiseksi. Sosiaalityössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että haastattelumateriaalia ei voi liittää asiakkaan mahdollisiin virallisiin asiakasdokumentteihin. (Kuula 2006, 124- 125, 127).

Tutkimuksessani yhdeksi eettiseksi kysymykseksi nousee äitien tunnistettavuus tutkimuksesta. Tutkimus tehtiin tietystä päiväperhekuntoutusryhmästä, joka on osa erään kaupungin palveluita. Olen tutkijana sitoutunut tutkimusluvan saamisen yhteydessä siihen, että tutkimus on käytettävissä kyseisen kaupungin sosiaali- ja terveystaloudissa. Minun on tutkijana oltava erityisen huolellinen tunnistettavuuteen liittyvien seikkojen vuoksi, jotta yksittäistä äitiä ei voitaisi tunnistaa. (Clarkeburn ym., 2007, 30- 31). Tutkijana joudun pohtimaan ratkaisuja ja tekemään päätöksiä, jotka estävät tunnistettavuuden. Vaihdan informanttien nimet, mutta minun on myös oltava tarkkana viittauksissa esimerkiksi lapsiin tai puolisoon. En voi mainita informanttien ikä, koska ne voivat toimia tunnistettavina tekijöinä. Samoin joudun pohtimaan litteroinnin ja analyysivaiheen jälkeen informanttien päihdehistorian kirjaamista siten, ettei niistä yksittäistä äitiä voida tunnistaa. Tämä on tärkeää paitsi normien mukaisen yksityisyyden- ja tietosuojan, myös mahdollisen leimaavuuden välttämisen vuoksi.

Äitien päihdekäyttö- ja ryhmäkokemuksilla voi olla leimaava vaikutus, jos äiti tutkimuksesta tunnistettaisiin. Tällainen leima voisi vaikuttaa suhtautumisessa äitiin niin ihmisenä, kuin äitinäkin. Lisäksi tutkimushaastattelussa on saattanut nousta sellaisia arkaluontoisia seikkoja, joita äiti ei ole aiemmin kertonut kuin harvoille. Tutkijana en voi tietää varmasti, tietääkö hänen asioistaan kukaan ja vaikka tietäisikin, on minun tutkijana suojeltava informanttiani tutkimuseettisin valinnoin. Tutkimukseen osallistuminen on aina vapaaehtoista. Tutkittava saattaa pyörtää lupauksensa osallistua tutkimukseen esimerkiksi kokiessaan sen liian haasteellisena. Hän saattaa myös haluta muuttaa vastaustaan tai perua jo annetun haastattelun käyttämisen tutkimuksessa. Informantille on hyvä kertoa jo etukäteen, että tämä voi olla haastattelijaan yhteydessä tarvittaessa myöhemminkin, jos jokin asia on jäänyt häntä haastattelussa tai sen käytössä askarruttamaan. (Ruusuvoori 2005, 17.) Olen tutkijana velvollinen hävittämään tutkimusmateriaalin tutkimuksen jälkeen, sillä minulla ei ole lupaa

tutkimusmateriaalin käyttöön jatkotutkimuksia ajatellen.

Vuorovaikutteisuus on läsnä tutkimuksessa vahvasti sekä vaihtoehtojen etsimisen, että eettisen kestävyuden testaamisen suhteen. Vuorovaikutteisuus koskee tutkimukseni asianosaisia, joita tässä tutkimuksessa ovat informanttini sekä päiväperhekuntoutusryhmä johon he kuuluivat tutkimuksen aikana, sekä minä tutkijana. Asianosaisia ovat laajemmin ajateltuna oma tiedeyhteisöni yliopiston muodossa, päihdetyö jossa työskentelen, kaupunki, jossa päiväperhekuntoutusryhmä toimii, mutta myös yhteiskunta. Asianomaiseksi nämä tekevät tutkimukseen osallistuminen, tutkimukselliset sitoumukset, sekä se että tutkimuksella voi olla merkitystä sekä kunta-, että yhteiskunnallisella tasolla. Tutkijan on tunnistettava tutkimukseen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet, joiden mukaan hänen on toimittava. Hyvään tutkimuskäytäntöön kuuluu avoimuus sekä tutkimusta tehtäessä, mutta myös tutkimusten julkistamisvaiheessa. (Clarkeburn 2007, 30 – 31). Testaan tutkimukseni eettisten ratkaisuiden kestävyyttä sekä edellä mainittuja vasten, että muita tutkimuksia peilaten.

Sensitiivinen tutkimusote on merkityksellinen tutkittaessa haastavia elämäkokemuksia omaavia yksilöitä. Sensitiivinen tutkimusote on informantin huomioimista eri tavoin, mutta myös oman tutkimusotteen kriittistä tarkastelua läpi koko tutkimusprosessin. Sensitiivisyys on läsnä koko tutkimusprosessin ajan. Jo se, että tutkimus koskee toista yksilöä kokemuksineen, elämähistorioineen ja kulttuurisine tekijöineen vaatii sensitiivistä tutkimusotetta ja erityistä huomiota eettisiin kysymyksiin ja valintoihin. Yksilö on kohdattava itsenään, eikä lähdettävä määrittämään häntä esimerkiksi päihdekulttuurin leimaamana päihdeongelmaisena. Sensitiivisyys tarkoittaa myös sitä, että tutkija pohtii esitystapaansa erilaisten tutkimukseen liittyvien asioiden ja ilmiöiden suhteen. (Pohjola 2003, 54- 56). Esitystavan tulee olla neutraali. Tutkimuksella saatetaan ottaa vahvastikin kantaa tutkittavaan ilmiöön, ilman että kannanottoa tuodaan esiin palavasti tai esimerkiksi informanttia kritisoiden. Kannanotto tulee esiin ennemminkin tutkimusaiheen valinnan ja tutkittavien haastattelujen kautta, ei niinkään tutkijan kirjoitustavasta. Tutkimuksen esityskielen on oltava ymmärrettävää ilman liiallista monitulkintaisuutta. Anneli Pohjola (2003, 56) mainitsee rakenteellisten seikkojen huomioimisen tärkeyden, eli sen miten vaikkapa äitien päihteiden käyttö vaikuttaa yhteiskunnallisesti.

Pohjolan (2003, 55) mukaan tutkimusta tehtäessä on tärkeää ymmärtää ilmiöiden ja niiden kehittymiseen liittyviä historiallisia seikkoja. Informanteilla on aina oma henkilö- ja sukuhistoriansa sekä vuorovaikutussuhteensa, jotka määrittävät jollain tavalla informanttia ja siten myös hänen osuuttaan tutkimuksessa. Historiallisuuden merkitystä korostaa esimerkiksi tutkittavan mahdollinen traumaattinen tausta, tai muut vastaavat tekijät. Lisäksi historiallisuuteen vaikuttavat informantin elinympäristön merkitykset, sekä kulttuuriset tekijät. Historiallisen taustan tulkinnalla haetaan vastausta siihen, millaiset elämänpolut ovat yksilön tuoneet tilanteeseen jossa muutoksen tarve on ilmeinen.

Päihdetutkimuksessa, kuten päihdetyössäkin tarvitaan sensitiivistä, eettistä otetta, aiheen herkkyyden ja siihen liittyvien vaikeasti käsiteltävien asioiden, sekä aiheen leimaavuuden vuoksi. Myös äitiys ja vanhemmuus ovat herkkiä alueita, joita käsiteltäessä ja tutkittaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota sensitiiviseen lähestymistapaan. Herkkyyttä ja vaikeaa käsiteltävyyttä lisää esimerkiksi informantin päihteiden käyttöön ja päihdemaailmassa elämiseen liittyvät häpeän tunteet, jotka voivat nousta vahvasti esiin esimerkiksi tutkimushaastattelua tehtäessä. (Karttunen 2013, 237.) Päihderiippuvuuteen liittyvä häpeä voi haavoittaa naista, muiden päihderiippuvuuteen olennaisesti liittyvien seikkojen, kuten salailun ja yhteiskunnasta irrallaan olemisen ohella. Päihteitä käyttäneet äidit saattavat herättää moraalisia, sekä yhteiskunnallisiakin kannanottoja, joten eettisten periaatteiden perusteleva tutkimuksellisesti on tärkeää tutkimuksen neutraaliutta ajatellen. (Kuula 2011, 27.) Tällaisiksi kannanotoiksi voidaan lukea esimerkiksi julkinen keskustelu päihteitä käyttävien raskaana olevien äitien pakkohoidosta tai äitiyden oikeutuksesta ylipäätään. Päihteitä käyttävät naiset saatetaan niputtaa samaan kategoriaan siten, että julkisuudessa luodaan kaikkia päihteitä käyttäviä naisia tarkoittavia identiteettejä. Tällöin yksilön subjektius katoaa ja syntyy ryhmä, jota leimaa päihteiden käyttö. Tutkimusta tehtäessä tällaisen identiteetin luomista on vältettävä ja suunnattava subjekti- subjekti asetelmaan tutkimuksen aikana. (Väyrynen 2007, 56- 57).

Anneli Pohjola (2003, 56) nimittää tutkijan valintoja ja lähestymistapoja suhteessa tutkittavaan aiheeseen toiminnalliseksi sensitiivisyydeksi. Tutkijan tapa kohdata tutkittava voi vaikuttaa erityisesti haastattelutilanteeseen paljonkin ja siten vaikuttaa

tutkimustuloksiin ei-toivotusti. On myös punnittava omaa tutkijasubjektiuttaan, sekä sitä onko tutkittava subjekti vai objekti tutkimuksen kannalta. (Pohjola 2003, 57.) Tutkimukseni painottuminen naisten kokemuksiin pakottaa pohtimaan eettisiä kysymyksiä ja valintoja sukupuolisensitiivisestä, nais erityisestä näkökulmasta. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sukupuolierojen ja yhteneväisyyksien, sekä valtasuhteiden, toiseuden ja marginaalisuuden huomioonottamista. (Väyrynen 2007, 54- 55).

Tässä luvussa olen käsitellyt tutkimuksen toteuttamiseen liittyviä seikkoja, kuten tutkimusmetodia, analyysitapaa, sekä tutkimuseettisiä seikkoja suhteessa omaan tutkimukseeni. Seuraavassa luvussa taustoitan äitien kokemuksia omien vanhempiensa päihteiden käytöstä, sekä heidän omaa päihdehistoriaansa. Tämän jälkeen käsittelen äitien päihteettömyyteen ja muutokseen, sekä osallisuuteen liittämiä merkityksiä.

5 Päähteet äitien elämässä

5.1 Ylisukupolvisuus

Olen jakanut tutkimusaineistoni kolmeen luokkaan teemahaastattelurungon mukaisesti. Nämä luokat ovat päihdehistoria, päihdeettömyys ja osallisuus. Näen tärkeäksi kertoa äidin päihdehistoriasta ja hänen mahdollisista kokemuksistaan päihteitä käyttävien tai käyttäneiden vanhempien lapsena, jolla on voinut olla ylisukupolvisia vaikutuksia. Päihdehistoria ei sinänsä ole aivan tutkimukseni keskiössä, mutta linkittää äitien näkökulmia päihdeettömyyteen, sekä osallisuuden kokemuksiin.

Haastattelujen aluksi kysyin kaikilta äideiltä taustakysymyksinä iän, perheeseen ja mahdollisen ammatin. Varsinaisesti teemahaastattelun aloitin kysymällä äidin päihdehistoriasta ja hänen vanhempiensa mahdollisesta päihteiden käytöstä. Kaksi äideistä vastasi kysymyksiini laveasti siten, että kysymykset ja vastaukset limittyivät toisiinsa. Kahden äidin vastaukset olivat niukempia, ja tarkensin kysymyksiä lisäkysymysten avulla. Äitien oma päihteiden käyttö, mutta myös heidän omien vanhempiensa antama malli nousi esiin haastatteluissa. Kaikkien tutkimukseni äitien vanhemmat olivat käyttäneet päihteitä äitien ollessa lapsia ja nuoria. Ylisukupolvisuuden merkitys äidin päihdekäytölle ei kuitenkaan ollut aivan kiistaton tulos haastatteluissa.

Taulukko1 Ylisukupolvisuus, tutkittavien oman päihdekäytön aloitusikä ja käytetyt päihteet

	Mirja	Veera	Pirita	Lotta
Vanhempien päihteiden käyttö tutkittavien lapsuudessa	molemmat vanhemmat	äiti	molemmat vanhemmat	ei kokemusta
Tutkittavan päihteiden käytön aloitusikä	10 – 11 v.	18v.	yläasteella	yläasteella
Tutkittavan käyttämät päihteet	alkoholi lääkkeet huumeet	reseptilääkkeet alkoholi	alkoholi huumeet lääkkeet	alkoholi huumeet

”Mää luulen että se on minnuun vaikuttanu, mutta sitä mää ihmettelen ku mulla on kaks vanahimpaa siskoa ni nehän ei käytä mitään päihteitä. Että en tiä sitte mikä on, että mulla on menny niin...höpsis. Kyllä mää nytten aikuisena sen verran oon saanu mietittyä tai sillai..tai pähkättyä, että kyllä mää luulen, että itellä teki se, että kotona oli se malli ja mää ajautuin vaan semmoseen huonoon porukkaan, että mää... en oo koskaan ollu semmosten.. kilttien lasten kaveri... pienenä. Mää oon aina ettiny semmosen ... kaikista kauheimman porukan. Mää oon siinä tuntenu olon paljo kotosammaksi, entäkö sitte semmosten, jotka on sillai kunnollisia.” (Mirja)

Viikonloppusin oli se viina (vanhemmilla) ja oli se sitte ku pillerit tuli kuvioihin ni päivittäin melkeinpä. (Pirita)

Esimerkeissä Mirjan ja Piritan kotona molempien vanhemmat olivat käyttäneet runsaasti alkoholia, Piritan vanhemmat myös lääkkeitä. Mirja oli nähnyt molempien vanhempiansa runsasta päihteiden käyttöä leikki-ikäisestä lähtien. Toisaalta Mirja pohti, miksi juuri hän oli saanut mallin kun hänen sisaruksillaan ei ole ollut ongelmallista päihteiden käyttöä koskaan. Hän reflektoi käyttöönsä siten, että siihen on myös vaikuttanut kavereilta saatu malli. Haastattelussa nousi esiin, ettei kavereiden kanssa ollessa voi kieltäytyä käytöstä, koska vaarana on jäädä kaveriporukan ulkopuolelle. Tätä voidaan tulkita hylkäämisen tai yksin jäämisen peloksi, joka voi osaltaan nousta myös varhaisista hylkäämisen kokemuksista yhä uudestaan. Vanhempien, kuten kaveripiiriinkin mallilla voi olla suuri merkitys sille, miten yksilö päihteitä käyttää.

Molempien vanhempien päihteiden käyttö vaikuttaa lapsen perusturvallisuuden tunteeseen, jolla voi olla myöhemmin vaikutuksia sekä yksilön omaan päihteiden käyttöön, mielenterveysongelmiin, sekä identiteetin muodostumiseen. (Väyrynen 2007 94- 95)

Psyykkinen turvattomuus nousi tutkimustuloksissa esiin. Oman äidin päihteiden käyttö voi vaikuttaa tyttären kykyyn toimia itse äitinä. Tähän vaikuttaa esimerkiksi se, että äiti reflektoi lapsuttaan sekä raskaana ollessaan, että synnytettyään vauvan. Se, että lapsella on yksikin turvallinen aikuinen, johon tukeutua on tärkeää kiintymyssuhteen muodostumisen ja vuorovaikutuksen kehittymisen kannalta.

”No jotenki varmaan semmosta aika kaoottista ja semmosta.. ei kovin turvallista, semmonen turvaton olo. Just muistelin yhdelle kaverille, et miten mua aina ärsyttää et miten on ollut pienenä, kun ei välttämättä oo niin ilonen ja onnellinen ollu se lapsuus sillo. Nii että ärsyttää ku vertaa vähä. Mutta olihan se, enkä mie ees hirveen kaukaa muista. Ja sitte mie, ku joulut on ollu mulle aina sellasia ahistuskokemuksia, enkä mie muista yhtään meidän joulua .. mie muistan vaan, että meidän äiti on lähteny lopulta, alkanu aina juomaan. Että emmie muista mitä me ollaan tehty. On kait meillä käyny joulupukit ja tämmöset, mutta emmie tiä miks ne ei vaan oo sillai mielessä. Muistaa vaa niitä inhottavia juttuja sieltä.” (Veera)

Esimerkissä Veeran kotona päihderiippuvuudesta oli kärsinyt äiti, minkä vuoksi Veera oli ollut useaan kertaan sekä sijoitettuna lasten- ja perhekodeissa, sekä tutkimusjaksoilla lasten- ja nuorten psykiatrisilla osastoilla sairaalassa sekä psyykkisen-, että somaattisen oirehdintansa vuoksi. Psyykkistä turvattomuutta kuvaa elämän kaoottisuuden kuvaus, sekä vanhemman ennakoimaton toiminta. Tämä on Veeran kohdalla tarkoittanut sitä, että muistikuvia lapsuudessa koetuista tilanteista ei joko ole, tai ne ovat hataria. Hänellä kuitenkin on muistikuva siitä, ettei hän ole nimenomaan äidin taholta saanut sellaista pyyteetöntä, ennakoivaa hoivaa, kuin olisi tarvinnut. Veeralla on ollut isäpuoli, joka oli ollut hänen turvanaan tilanteissa, joissa äiti oli jättänyt hänet yksin.

”En oo sitä ollu näkemässä, tai sitä alkoholin käyttöä Että ainaku on ollu sen luona yökylässä ja näin niin se oli selvin päin.” (Lotta)

Lotta oli äideistä ainut, jonka kokemus vanhempien päihteiden käytöstä oli toisenlainen. Lotan vanhemmat olivat eronneet ja hänen isänsä runsas alkoholin käyttö ei ollut hänen tiedossaan kuin vasta hänen ollessaan täysi-ikäinen. Isä oli Lotan mukaan ollut aina selvin päin, kun he olivat tavanneet. Tällöin hänen kokemuksensa oli, ettei isän päihteiden käyttö ole ollut hänen kasvuaan ja kehitystään haittaavaa. Tulkintani mukaan ei ole yksiselitteistä syytä sille, millainen merkitys ylisukupolvisuuden mallilla, on ollut äitien omaan käyttöön.

Päihderiippuvuuteen vaikuttaa sekä ympäristön, että perimän vaikutukset. (Seppä ym. 2012, 9.) Vanhemmilta saatu malli voi lisätä riskiä päihteiden käytön opittuun periytymiseen, ylisukupolvisuuteen. Yksilön omat varhaiset kokemukset saadusta hoivasta ja huolenpidosta, mutta myös omien vanhempien päihteiden käytöstä ja muista vastaavista minuutta rikkovista, traumaattisista elämäkokemuksista vaikuttavat olennaisesti yksilön identiteetin rakentumiseen. Tällaisiin elämäkokemuksiin on voinut liittyä myös vahvoja määrittelemättömiä häpeän tunteita lapsuuden perheen epämääräisen tilanteen vuoksi, joita yksilö ei ole nuoren ikänsä vuoksi kyennyt erittelemään. Kokemus turvallisesta kodista on voinut olla vaillinaista kotona tapahtuvien selittämättömien ja lapselle käsittämättömien asioiden vuoksi. Yksilöllä on voinut olla kokemus siitä, että joutuu selviämään kaosmaisessa elämäntilanteessa ilman vanhempien tukea niin, että roolit muuttuvat päinvastaiseksi. Apua ei ole osattu tai voitu pyytää vaikkapa koulussa, tietämättömyyden lisäksi häpeän estäessä avun pyytämisen. (Virokannas 2013, 61- 65).

Maritta Itäpuisto (2003, 37) mainitsee lapsen tunteet, jotka esimerkiksi pitkällisen vanhempien päihteiden käytön toistuvan näkemisen seurauksena vaihtuvat kehon tuntemuksiksi, toiminnaksi ja vaikuttavat ylipäätään psyykkiseen terveyteen ja häpeän tunteen muodostumiseen. Aikuisena nämä voivat toimia laukaisijoina äidin omalle päihteiden käytölle jolla voi seurauksia kuten äidin oman psyykkisen ja fyysisen kunnon

heikkeneminen, sekä lastensuojelun interventiot. Oman lapsena saadun hoivan kokemukset aktivoituvat raskaana ollessa ja synnytyksessä, mikä vaikuttaa äidin kykyyn hoitaa omaa lastaan mutta myös siihen jatkaako vai lopettaako äiti päihteiden käyttöään. Tällöin äiti voi toimia saamansa mallin mukaan ikään kuin pakotettuna, koska ei näe muuta mahdollisuutta. (Siltala 2003, 271).

Päihteitä käyttävien vanhempien antamat roolimallit ovat usein epäjohdonmukaisia, mikä tarkoittaa, että lasten täytyy mukauttaa toimiaan aikuisten päihteiden käytön mukaan. Tällöin hän on saattanut joutua kieltämään itseltään lapsuuteen keskeisesti liittyviä asioita ja ottaa esimerkiksi hoivaajan roolin perheessään. (Peltoniemi 2003,58). Vääristyneet roolimallit voivat olla yksi päihteiden käytön ylisukupolvisuutta lisäävä tekijä. Suojaavat tekijät, kuten lapsena koettu tärkeä ja turvallinen ihmissuhde vaikkapa isovanhempaan tai muuhun aikuiseen voi toimia toisin tekemiseen positiivisesti vaikuttavana tekijänä.

Pirkko Siltalan (2003) sanoin *historia ei ole kohtalo* kertoo myös ylisukupolvisuudesta puhuttaessa, ettei sen tarvitse olla kohtalo, koska kokemukset ovat yksilöllisiä ja niihin vaikuttavat monet perheen sisäiset ja yksilölliset seikat. (Savonlahti ym. 2003, 335; Siltala 2003, 271; Peltoniemi 2003, 59). Ylisukupolvisen päihteiden käytön, sekä raskaan lastensuojelutarpeen ennaltaehkäiseminen ovat yhteiskunnallisesti tärkeitä seikkoja puhuttaessa äitien kuntouttamisesta. Ylisukupolvisuuden ketjun katkaiseminen säästää paitsi yhteiskunnan taloudellisia resursseja, vaikuttaa myös erityisesti inhimillisyyteen yksilöiden, erityisesti lasten ja perheiden tasolla. Parhaimmillaan ylisukupolvisuuden katkaisemiseen voidaan tukea jo varhaisessa vaiheessa. Varhaisen tuen keinoin voidaan ehkäistä myös äitien ongelmallisen päihteiden käytön jatkuminen, jolla muutoin saattaa olla huomattavia vaikutuksia lapsen, mutta myös naisen elämää invalidisoivana.

5.2 Äitien päihdehistoria

Tutkimukseni äideistä kaikki kuvasivat olleensa riippuvaisia päihteistä jossain vaiheessa elämäänsä. Äitien päihteiden käyttö oli alkanut pääsääntöisesti yläasteiässä yhtä äitiä lukuun ottamatta. Kaija Sepän ym. (2012, 9) mukaan päihderiippuvuus syntyy päihteiden aivoissa aiheuttamien toiminnallisten muutosten vuoksi. Päihteillä on vaikutusta aivojen mielihyväjärjestelmään, joka äärimmillään johtaa toistuvaan hyvän olon tavoitteluun käytetyn päihteen avulla. Riippuvuudelle tyypillistä on se, ettei himo käytettyyn aineeseen liity vain vieroitusoireiden lievittämiseen. Tällöin voidaan puhua psyykkisestä riippuvuudesta, joka tarkoittaa muun muassa sitä, että riippuvainen henkilö asettaa päihteen siitä koituvien haittojen edelle. (Seppä ym. 2010, 9).

”Ja sitte mä oon alottanu ite alkoholin käytön vissii 10 tai 11-vuotiaana ja siitä tuli sitte seuraavaks pillerit kuvioihin, sekakäyttö, lääkkeitä ihan sama mitä vaan ja alkoholia. Ja siitä meni muutama vuosi ja sitte tuli aineet kuvioihin. Ja sitte on aineita ja... no, alkoholi ja aineet ja oikeestaan lääkkeitten sekakäyttö mulla on ollu kokoajan.” (Mirja)

”Mutta musta se on ollu mulla.. silloin se oli se normaali olo. Emmää pitäny sitä niinku mitenkää, että mä oisin jotenki kauhia. Mää pidin sitä niinku normaali olona. Oli kahta kauhiampaa, jos ei ollu mittään päässä ja sekasin.” (Mirja)

Esimerkeissä Mirja kertoo ensimmäisten alkoholin käyttökertojensa ajoittuvan hänen oltuaan viides - kuudesluokkalainen. Mirja koki saaneensa mallin vanhemmiltaan omaan päihteiden käyttöönsä, vaikkakin kavereilla saattoi olla siihen vaikutusta. Asenteet päihteisiin, sekä itselle sopiva suhde päihteiden käyttöön luodaan nuoruusiässä. (Väyrynen 2007, 73.) Mirjan vuosia jatkuneen päihteiden käytön historiaa leimaa pitkä aikainen sekakäyttö rauhoittavine lääkkeineen ja viimeimmäksi muutaman vuoden kestänyt riippuvuus buprenorfiinista (Subutex).

”No jonku verran lääkkeitä ja piriä ja subua jonku verran koittanu.” (Pirita)

Esimerkissä Pirita kertoi kokeilleensa huumeita ja lääkkeitä. Hän koki, ettei ole ollut huumeista riippuvainen, mutta alkoholista kylläkin. Hän kuvaili käyttöönsä harvasanaisesti, mutta hänen vastauksissaan alkoholin käytön nousi vastauksissa ensisijaiseksi suhteessa muihin pähteisiin.

”No on, mutta emmää sillee oo mun mielestä riippuvainen ollu siitä (amfetamiinista). Ollu joskus mukava vaa ottaa pari viikkoa putkeen.” (naurahtaa) (Lotta)

No sillee mä oon sen sillon aatellu, että emmää tai ei se näin jälkikäteen aateltuna oo kauheen viihdeellistä ollu.” (Lotta)

Esimerkissä Lotta toi esiin huumeiden käytön, kuten amfetamiinin ottamisen ajoittaisen mukavuuden. Amfetamiinista hän ei kokenut olleensa riippuvainen, mutta toisaalta hän ei kokenut sitä viihdekäyttönäkään nyt ajateltuna. Lotan päihteiden käyttöä leimasi riippuvuus buprenorfiiniin (Subutex). Buprenorfiinista riippuvainen hän arvioi olleensa noin vuoden.

”... en tiiä, mutta mun mielestä niinku tosi paljon, annettiin niinku joka hättään, niinni sehän sitte aiheutu pikku ongelmaksi ku pääsin pois sieltä ja niitten käyttö lissäänty niinku alkoholikin ja otin sitte kaikkiin juttuihin. Niin sitte sitä jouduttii saikkaamaan jossain vaiheessa, että saatiin se loppumaan.” (Veera)

Esimerkissä Veeran päihteiden käyttö eroaa muiden tutkimukseni äitien käytöstä siten, että Veeralla oli lääkärin määräämänä rauhoittavia lääkkeitä reseptilääkkeenä. Myöhemmin Veera oli joutunut päihdehoitojaksolle vieroittuakseen kyseisistä lääkkeistä. Haastattelussa hän myös kertoi, ettei ottaisi enää kyseisiä lääkkeitä käyttöön, jos niitä nyt hänelle tarjottaisiin. Rauhoittavien lääkkeiden saatavuus on ollut Veeran nuoruudessa helpompaa. Niitä ei enää suosita samaan tapaan kuin kenties aiemmin, etenkin kun kyse on kasvavasta nuoresta. Veeralla oli runsasta alkoholin käyttöä

rauhhoittavien reseptilääkkeiden käytön lisäksi perhekodista omaan asuntoon muuttamisen jälkeen. Rauhoittavat lääkkeet on tarkoitettu nimenomaan lyhytaikaiseen käyttöön, sillä pitkällä aikavälillä käytettynä niihin kehittyy niin fyysinen, kuin psyykkinenkin riippuvuus. Lääkeriippuvuus haittaa yksilön elämää myös lääkkeeseen kasvavan toleranssin vuoksi. (Seppä ym. 2012, 62).

”Itehän määhän sen niinku kärräytin tai niinku, määhän tiesin että määhän annan sen seulan. Oishan siitä voinu kieltäytyä mutta määhän luulen, että määhän olin niin väsyny siihen ite jo ja määhän huomasi sen, ettäkö määhän yritin aina lopettaa ja lopettaa kaikkia, mutta ku määhän tein sen salasa niin määhän en pystyny siihen ja määhän tulin siihe tulokseen, että jos määhän tuon tään ilimi niin määhän ehkä onnistun siinä paremmin ja määhän olin niin väsyny siihe.”
(Mirja)

Esimerkissä Mirja oli salannut käyttöönsä vuosia, ja toiminut arjessa pitäen pitkälti kulisessa yllä. Hän oli käynyt työssä ja vienyt lapsia päiväkotiin. kuten kuka tahansa äiti. Tultuaan uudestaan raskaaksi hän antoi tietoisesti positiivisen huumeeseen, koska ei jaksanut enää salata käyttöönsä. Huumeiden käytön salaaminen on väsyttävää, samoin jatkuva aineen saamisen tarve. Päihteiden käyttöön liittyy usein voimakasta salailua ja käytön peittelyä. (Holopainen 1998, 20.) Pelko kiinnijäämisestä, puuttumisesta ja siitä seuraavista tapahtumista voi olla ylivoimaista äidille, joka tasapainoilee päihteiden käytön ja vahvan yhteiskunnassa elävän äitimyytin välillä. Tällöin päihteiden käytön jatkaminen voi olla helpompaa, vaikkakin pidemmällä tähtäimellä henkisesti kuormittavaa. Päätös lopettamisesta ei välttämättä yksin kannu, sillä päihdemaailmasta irtautumiseen tarvitaan myös identiteettityötä

Tässä luvussa olen käsitellyt ylisukupolvisen päihteiden käytön periytymistä äitien kokemusten valossa, sekä äitien omaa päihdehistoriaa. Seuraavassa luvussa käsitelen äitien antamia merkityksiä päihdeettömyydelle äitiyden, ryhmän ja vertaistuen valossa.

6 Äitien antamat merkitykset päihteettömyydelle

6.1 Äitiyden merkitys päihteettömyydelle

Tutkimukseni päiväperhekuntoutusryhmä toimi suljettuna ryhmänä ja uusia jäseniä ryhmään otettiin puolivuositain. Suljettu ryhmä siis toimi tietyssä ajanjaksona, eikä siihen otettu uusia jäseniä, kuin sovitun ajanjakson jälkeen. (Niemistö 2004, 60.) Vauvan merkitys äitien päihteettömyydelle nousi kiistatta esiin haastatteluissa. Vauvan merkitys meni ryhmäkokemusten edelle päihteettömyydestä puhuttaessa. Kaikki äidit olivat lopettaneet päihteiden käytön heti kun tiesivät olevansa raskaana, sillä kohtuvauvan hyvinvointi koettiin tärkeäksi. Vauvan koettiin menevän asioiden edelle, joten päihteiden käytön jatkaminen ei tullut kyseeseen. Yksi äideistä puhui realistisesti myös retkahtamisen mahdollisuudesta.

”On muuta tekemistä nyt ku pullo aukasta, että...” (Pirita)

”Eerikalla on ollu vaikutusta kaikista enite. Ei sitä pysty huolehtii lapsesta, jos on mittää päihkeitä siinä kuvioissa mukana, että kyllä lapsi mennee kaiken eelle.” (Lotta)

”Mää tiään nyt että kuitenkin mulla on liian kallis paketti täsä. Ku aattelee, että jos määhän nyt repsahtasin, niin määhän veikkaan että ei siinä menis kauan kun mulla...mun kohalla on sillai, että mulla ei oo mittään kultaista keskietä. Mulla on joko tai ei.” (Mirja)

Esimerkeissä Pirita, Lotta ja Mirja kuvasivat omalla vauvalla olevan suuri merkitys heidän päihteettömyydelleen. (vrt. Belt 2013, 28- 29.) Pirita kertoo hänen saaneen tekemistä, joka vauvan muodossa tuli päihteiden tilalle. Tulkitsen Piritan vastausta myös siten, että hänen päihteiden käyttöönsä on mahdollisesti leimannut jonkinlainen päämäärättömyys ja vähäinen merkityksellinen tekeminen ennen raskautta. Esimerkissä Lotta mainitsee, ettei päihkeitä yksinkertaisesti voi käyttää, koska käyttö estäisi vauvasta huolehtimisen. Hän myös näki vauvansa vaikutuksen kaiken yli menevänä. Esimerkissä Mirja pohtii vauvan olevan liian kallisarvoinen menetettäväksi päihteiden

vuoksi. Mirja on realistinen oman retkahdusriskinsä suhteen ja näkee, ettei hänellä ole vaihtoehtoina kuin pysyä raittiina tai käyttää päihteitä. Raskauden myötä hän valitsi raittiuden ja koki, ettei hänellä ole mahdollisuutta retkahtaa. Vauvalla voi siis olla iso merkitys muutokselle naisen elämässä. Toisaalta vauva yksistään ei voi kantaa vastuuta äidin raittiudesta.

”Et onhan tää ihan täysin eri tilanne ku ennen Rikua, et jotenki.. ja mie lopetin täysin ku sain tiedon et ootin tätä ja silloin raskausaikana en oo käyttäny ja sen jälkeen oon.. oonko mie käyny kahesti, kahesti käyttäny alkoholia tässä välillä ja siis sehän on ihan hirveen vähän ja mie oon edelleen sitä mieltä että nekin on ollut sellasia ns. turhia.. tai emmie tiiä. Ei se enää tai se on aivan se merkitys muuttunu ja ku on miettiny sitä aikaa ennen Rikua, et kuinka paljon sitä on silloin käyttäny ja ku silloin aatteli, että käynhän mie aika paljon, mutta että käyhän muutki et miettii, et kuinka paljon silloin kävi, et kuinka paljon muuttuu. Et oikeestaa ihan järkyttävä, et kuinka paljon sitä on niinku juonu niin sitte tuntuu, et miten mää oon pystyny siihen. Lähinnä niinku kauhistuttaa se, että onhan se ollu, et tuntu hirveen tyhjältä ja turhalta se elämä silloin, et onko se loppupeleissä ollu niin hirveen hauskaa silloin, et luultavasti ei.” (Veera)

Esimerkissä muutoksen merkitys äitiyden myötä oli Veeralle yllättävää. Alkoholin käytön merkitys aiemmalle elämälle vaikutti haastatteluhetkellä oudolle ja aiemmin käytetyt alkoholimäärät tuntuivat hänestä massiivisille. Veera reflektoi aiempaa elämäntilannettaan tyhjänä ja turhana, samansuuntaisesti, kuin tulkitsin Piritan vastausta aiemmassa kappaleessa. Vauva toi Veerankin elämään merkityksiä, jonka vuoksi hänellä on syy tehdä toisin kuin aiemmin.

Marja Holmila (1992, 98) mainitsee päihteitä runsaasti käytävillä tai niistä riippuvaisilla naisilla olevan samat arjen tehtävät ja asema, kuin päihteitä runsaasti käyttämättömillä naisilla. Päihteiden käyttö on juuri se, mikä rikkoo tätä asetelmaa. Tämä on erityisen tärkeä seikka päihdeongelmallisista ja päihteitä käyttäneistä äideistä puhuttaessa. Julkinen keskustelu usein lokeroi ja leimaa päihteitä käyttävät naiset ikään kuin he olisivat yhteiskunnan ulkopuolella. Tällainen keskustelu sulkee heidät niin sanotusti normaalista, ikään kuin heitä ei koskisi naisena tai äitinä olemiseen ja yhteiskunnalliseen asemaan liittyvät asiat. Päihteistä riippuvaiset äidit ovat oikeutettuja äitiyteen, sillä yhteiskunnalla ei ole oikeutta määritellä, kuka äidiksi voi tulla. Äitiyteen

ja sen kehittymiseen, tai kehittymättömyyteen vaikuttaa moni seikka, kuten yksilön itsensä luonteenpiirteet, ympäristön vaikutukset ja ylisukupolvisuus. Raskaaksi tulo itsessään voi kuitenkin toimia motivaatiota lisäävänä tekijänä muutokseen päihteiden käytön suhteen. (Savonlahti ym. 2003, 327.) Toisesta ihmisestä huolehtiminen tavalla, jota äiti ei ole ehkä koskaan kokenut voi myös toimia tienä muutokseen. Äitiydelle tulee antaa mahdollisuus, mikä ei sulje pois vauvan hyvinvoinnin huomioimista ja turvaamista.

6.2 Päiväperhekuntoutuksen merkitys päihteettömyydelle

Päiväperhekuntoutuksella oli merkitystä äitien kokemuksiin päihteettömyyden tukemisessa. Päiväperhekuntoutuksen tavoitteena oli nimenomaan kuntouttaa äitiä toimimaan sekä vauvansa kanssa, että luoda pohja päihteettömälle elämälle. Päiväperhekuntoutus toimi kolmena päivänä viikossa ja kuntoutuksen sisällä oli erilaisia teemallisia ryhmätoimintoja liittyen esimerkiksi päihteettömyyteen, mutta myös vauvan hoitoon, sekä arjen sujuvuuteen. Ennen kaikkea päiväperhekuntoutusryhmä pyrki tarjoamaan turvalliset puitteet äitien psykososiaaliselle muutostyölle (kts. myös Belt 2013, 76.)

”Sitte mä olin vähän aikaa käyny täällä, niin sitte mulla muuttu itellä ihan selevästi, koska tää on palijo tehenny mejän elämän etteen, tää ryhmä. Koska meillä ei ollu päivärytmiä eikä mittään semmosta, ja sitte kyllä mää oon kokenu isona tukena siihe että pysyy päihteettömänä.” (Mirja)

”No varmaa, että jonkinlaista arkirytmää, se nyt ainaki pääasia mulla että...” (Pirita)

”No kyllähän tää ryhmä siihe päihteettömyyteen vaikuttaa sillee, ku tänne kumminki tullaan näin kolmesti viikossa, niin ei siinä paljon jottain päihteitä vois muutenkaan vedellä.” (Lotta)

”No varmaan sille kokonaisuutena ku se oli semmonen säännöllinen juttu ja pääs niinku juttelee muitten kanssa ja pysty kysymään asioita, mitä oli ja se oli niinku varmaan sillai kokonaisuutena.” (Veera)

Esimerkeissä äidit kertovat kokemuksistaan, joissa päiväperhekuntoutus tuki kokonaisuudessaan päivärytmiä ja toi päiviin mielekkyyttä. Ryhmän säännöllinen kolme kertaa viikossa kokoontuminen nousi suurimmaksi merkitykseksi päihteettömyyden tuen kannalta. Kaikkien kokemus oli, että ryhmään oli helppo tulla ja siellä oli helppoa olla. Tämä kertoo siitä, että ryhmätoiminnan keinoin saavutettiin äitejä kuuleva, ymmärtävä ja tukeva ote, jota äidit eivät kokeneet autoritääriseksi. Asioista puhumisen ja niistä kysymisen mahdollisuus koettiin erityisen tärkeiksi.

Päiväperhekuntoutuksen sisällä kerran viikossa oli erikseen päihteettömyysryhmä, jossa äidit olivat ilman vauvoja. Ryhmää ohjasivat päihdetyöstä tulevat ammattilaiset. Tällainen naiseutta tukeva ryhmä voi olla merkityksellinen äidille, joka on aiemmin elänyt pääosin miesten pyörittämässä päihdemaailmassa. Nainen on saattanut olla tavallaan pakotettu sulkemaan oma sukupuoli- identiteettinsä itsensä ulkopuolelle pärjätäkseen päihdemaailmassa.

”Siellä ryhmässä tuli paljon puhuttua. Jotenki ensin mietin, et miks istun tässä ryhmässä mut sitte ehkä tuli kuitenkin itteksi mietittyä nuita asioita, ja syitä, et miks niinku on käyttäytyny sillai niin mä koin hyväksi sen ryhmän.” (Veera)

”No ainaki se, mikä se on se päihdetunti aina, niin ni se on aina semmonen, että siellähän tulee mietittyä.” (Pirita)

”Just se päihteettömyysryhmä, tai mikä se on niin se, se musta... ja se mullaki on semmonen mistä mä tykkään kaikista eniten, täällä. Mää veikkaan että suurimmalta osalta itellä omalla kohalla ni keskustelut ja ne. Ne on sillai, että niistä saa ja sitte... no niitä tai sillai niinku ei oo koskaan aatellu semmosia asioita niinku että, niinku vaikka niinku se korttiki mikä, me tehti se turvakortti.” (Mirja)

Esimerkeissä päihteettömyysryhmässä nähtiin tärkeiksi elementeiksi yhteinen keskustelu päihteettömyyteen liittyvistä asioista. Keskustelulla oli oman päihteettömyyden pohtimista lisäävä vaikutus. Samoin konkreettisilla asioilla, kuten Mirjan mainitsema turvakortilla oli oma merkityksensä. Turvakortilla hän tarkoittaa pankkikortin kokoista korttia, johon äiti kirjasi sellaiset läheiset ja viranomaiset puhelinnumeroineen, joihin hän voisi olla yhteydessä, jos vaarana olisi retkahdus. Äideille syntyi ymmärrystä muun muassa siitä, miksi he ovat aiemmin elämässään toimineet tietyllä tavalla ja miten asioita voisi nyt tehdä toisin. Päihteettömyysryhmä, mutta myös koko päiväperhekuntoutus siis antoi siemenen muutokselle.

”Ylleensähan mulla on siinä ollu aina sillai että on ollu hyvä lupa, että on sallinu ittelle, että nyt mä voin vettää tuota ja tuota niin ja niin paljon kun mulla on pinna niin kirjällä.. Mää oon hyödyntäny, kotona ruvennu hyödyntää sitä sillai että jos mulla on pinna tiukalla niin mä alan siivoamaan , niin tulee puhasta.” (Mirja)

Esimerkissä Mirja oli siirtänyt muutoskeskustelua käytäntöön muuttamalla konkreettisesti toimintatapaansa silloin, kun hän koki hermostuvansa. Aiemmin hän oli antanut itselleen luvan käyttää päihkeitä vaikeissa tilanteissa. Päihneiden käytön tilalle on löydettävä mielekkäitä korvaavia keinoja, jotta retkahdus on mahdollista estää. Aiemmin mainitulla turvakortilla voi olla merkitystä, koska sen avulla äiti voi konkretisoida läheiset, joiden kanssa keskustelu saa ajatukset pois retkahtamisriskistä. Mirjan mainitsema siivous, fyysinen tekeminen, on yksi konkreettinen keino muuttaa toimintatapaa ja korvata päihneiden käyttö tekemisen avulla. Toimintatavan muutos voi tuoda hyvinolontunteen päihdehimon voittamisesta. Kyseisen hyvinolontunteen avulla retkahduksen estäminen voi olla mahdollisilla seuraavilla kerroilla helpompaa.

”Sillee aika vähän ollu niitä päihteettömyysjuttuja mun mielestä, että sais olla enemmänki ja joskus tuntunu, että vähän sammaa toistetaan ku..nii.” (Lotta)

Esimerkissä Lotta kertoo, ettei päihteettömyyttä oltu ryhmässä käsitelty tarpeeksi. Samoin kokemuksena oli samojen asioiden toistaminen. Päihteettömyyteen nivoutuu lisäksi esimerkiksi itsetunnon, naiseuden, parisuhteen ja lähisuhteiden käsittely.

Mainituilla seikoilla on vaikutusta itse päihteettömyyteen, sekä siihen muutoksen matkaan, mikä siihen kuljetaan. Kyseisten teemojen käsittely vaikuttanee jossain määrin Lotan ajatuksiin ryhmän päihteettömyysteemojen vähäisyydestä, vaikka ne nimenomaan kietoutuvat päihteettömyyden käsitteeseen.

Päiväperhekuntoutuksella kokonaisuutena, mutta myös sen osalla, erillisellä päihteettömyysryhmällä koettiin olevan vaikutusta omalle päihteettömyydelle heti vauvan jälkeen. Toimivan ryhmän tunnusmerkkinä voidaan pitää sitä, että ryhmä kokoontuu sovitusti ja toistuvasti samassa paikassa ja ryhmällä on rajat, joiden mukaan toimitaan. Ryhmällä on tietty tavoite sille miksi ryhmä toimii ja tarkoitus, joka ohjaa ryhmän toimintaa. (Niemistö 34, 62). Tutkimukseni päiväperhekuntoutus on teemallinen kuntoutusryhmä. Toistuvana teemana on päihteettömyys, mutta myös kiintymyssuhteen vahvistaminen ja osallisuuden lisääntyminen. Raimo Niemistö (2004, 155) toteaaakin pitkäkestoisia ryhmiä leimaavan teeman toistuvuus.

Identiteettityön alkuun saaminen on yksi tärkeä osa ryhmäprosessia ja päihteettömyyden tukea. Mikko Tammisen (2000, 52) mukaan päihteiden käytön lopettamista seuraa muutos identiteetin ja elämäntavan muokkaamisineen. Muutokseen ja kuntoutumiseen vaikuttaa muun muassa se, miten syvällä päihdemaailmassa yksilö on ollut ennen muutosprosessia. Muutos ei tapahdu hetkessä. Muutos edellyttää sitä, että yksilö on valmis jättämään päihdemaailman houkutukset ja suuntaamaan mielenkiintoaan mielekkäisiin elämänasioihin. (Tamminen 2000, 60- 61.)

Jorma Niemelä (2002, 76) kuvaa identiteettiä siten, että se vaikuttaa yksilön sosiaaliseen pääomaan ja päinvastoin. Identiteetin pyrkimys on eheä minäkokemus, johon vaikuttaa niin yksilölliset, kulttuuriset, kuin sosiaalisetkin tekijät. Identiteetin kautta yksilö luo merkityksiä suhteessa koettuun. (Niemelä 2002, 77). Päihdemaailmasta irtautuessa identiteettiä luodaan uudelleen aiempien kokemusten valossa, mutta ikään kuin uutta minuutta tavoitellen. Naisista puhuttaessa myös oma sukupuoli-identiteetti on tarkastelun kohteena.

6.3 Vertaistuen merkitys päihteettömyydelle

Tutkimukseni päiväperhekuntoutus perustuu sekä ammatillisesti toteutettavalle ryhmämuotoiselle tuelle, että vertaistuelle. Ammatillinen tuki on perusteltua esimerkiksi mallin, tiedon ja tuen antamisella. Ammatillinen toiminta luo ryhmälle ikään kuin pelisäännöt, jotka toimivat ryhmän viitekehyksenä ja ohjaavat toimintaa osaltaan. (Palojärvi 2009, 59.) Vertaistuella taas voi olla merkitystä esimerkiksi siihen, että yksilö voi saada uusia näkökulmia toimintamalleihinsa ammattilaisten lisäksi myös muilta ryhmäläisiltä. Hänelle tarjoutuu mahdollisuus reflektoida itseään muiden antamaa mallia vasten. Vertaistuella ja asioiden yhteisellä jakamisella haetaan yhteisöllistä tukea ja ymmärrystä niiltä, joilla on samanlaisia elämäkokemuksia (Pyyvaara ym. 2012, 21; Palojärvi 2009, 16.)

”...ettäkö huomaa sitte että ei ookkaan ainut joka pyristellee ongelmia, tai taistelee niitä vastaan, että on muitaki äitejä jotka on samanlaisessa tilanteessa. Ja sitte se, että niinkö uskaltaa puhuakki jotaki asioita, tai sillee ku tietää että on semmosia äitejä jotka ymmärtää, ja ne on ite olleet samasa tilanteesa ni sitä niinkö uskaltaa puhua.” (Mirja)

”...ja ehkä semmosia oivalluksia, ku kuuntelee muittenki juttuja niin mitä niinku hoksii että mikä nyt on eri tavalla.” (Veera)

Esimerkissä Mirja kuvasi keskustelun helppoutta, koska muut ryhmän äidit olivat samassa tilanteessa kuin hän. Veera kertoi oivalluksista, mitä muiden kertomus on hänessä synnyttänyt. Ryhmän homogeenisuuden merkitys kiteytyykin Mirjan kommenttiin. Homogeenisuus näyttäytyy tärkeäksi erityisesti vaiheessa, missä äidit ovat irtautumassa päihdemaailmasta ja muodostavat identiteettiään uudelleen. Tällöin uudet näkökulmat hakevat maaperäänsä äidin ajatusmaailmassa ja äiti tekee ikään kuin valintoja itseään ja perheensä tulevaisuutta silmällä pitäen. Toisten samankaltaisiin kokemuksiin peilaaminen voi olla eheyttävää omia mielipiteitä muodostettaessa.

”No ite kuitenkin tehnyt sen oman päätöksen niin tuossa asiassa, niin ei se oo niinku vaikuttanu. Vaikka tietenki on mukava aina puhua kaikista asioista.” (Lotta)

”No jaa, heheh, emmää tiiiä, ku ei edelleenkää oo semmosta että ku se ei vaa kuulu ennää se alko sillai että...” (Pirita)

Esimerkissä Lotta on sitä mieltä, ettei ryhmän tuki ole vaikuttanut hänen päätökseensä pysyä päihteettömänä. Pirita toteaa, ettei hän tiedä, onko vertaistuella ollut merkitystä sillä hän on varma siitä, etteivät päihteet ole hänelle enää ongelma. Oman päätöksen merkitys nousee molemmilla vastaajilla esiin. Siihen kietoutuu myös ajatus vauvan tärkeästä merkityksestä vastaajan päihteettömyydelle.

Vastauksista nousi esiin myös äitien kommunikointi tai kommunikoimattomuus ryhmän ulkopuolella. Vertaistuki voi parhaimmillaan johtaa tuki- tai ystävyys- suhteeseen ryhmän ulkopuolella. Tällaisen suhteen ajattelen vaativan hyvin samansuuntaista ajatusmaailmaa, ei välttämättä niinkään samanlaista elämäntilannetta. Vertaistuesta nousevaa ystävyysuhdetta leimaa myös luottamuksen tunne, sekä yhteinen halu muutokseen.

”No joo, joo. Puhutaan. Joo. (vapaa-ajalla)” (Pirita)

”.. Enkä määh halua avvaautua niin paljon ku ne, että määh haluan pittää niinku sellasen tietyn..” (Mirja)

”Kyllä joo, et sit oli itellä ettei ihan samalla tavalla, niin sitte se vähän niinku häiritti siinä. Toisaalta, jokkaisella on oma elämä, että ei se nyt sillai, että jokkainen päättää itte mitä tekkee, että kyllä sitä aika paljon nykysin tietää, että mitä haluaa ja mikä on se mitä haluaa tehdä. Ei sillai vaikuta muitten tekeminen samalla tavalla kun ennen, ettei lähe tekemään samoja juttuja ku muutki tekkee.” (Veera)

Esimerkeissä äidit kertoivat keskustelewansa asioista ryhmän tauoilla, kuten tupakkapaikalla, ja jotkut myös muina vapaa-aikoina. Esimerkeistä nousi esiin luottamuksen vaikeus ja etäisyyden pitäminen muihin ryhmäläisiin. Luottamuksen jonkin asteisesta puutteesta kertoi vastauksissa päihdemaailmassa elämiseen liittyvät

seikat. Päihdemaailmassa voi harvoin luottaa keneenkään ja tämän mallin murtaminen voi olla haastavaa. Toisaalta se, ettei luottamus rakennu hetkessä kertonee myös itsesuojelusta ja siitä, että omat pyrkimykset päihhteettömyyteen ovat tärkeämpiä, kuin ystävyysuhteiden rakentaminen. Tällöin äiti arvottaa muutoksen tarpeensa etusijalle.

Aineistosta nousi esiin joidenkin ryhmäläisten alkoholin käyttö silloin tällöin. Tämä loi osaltaan ristiriitaa päiväperhekuntoutuksen tarkoitukselle, eli päihhteettömyydelle. Esimerkissä tulee esiin toisin tekemisen, sekä oman identiteetin vahvuus kommentissa jossa yksi haastateltava kertoo, ettei toisten tekeminen vaikuta omiin päätöksiin.

Tässä luvussa olen käsitellyt äitien kokemuksista päihhteettömyytensä tuesta niin vauvan päiväperhekuntoutuksen, kuin vertaistuenkin näkökulmista. Seuraavassa luvussa käsittelen äitien osallisuuden ja valtaistumisen kokemuksia päiväperhekuntoutuksen aikana.

7 Osallisuuden ja valtaistumisen kokemukset päiväperhekuntoutuksen aikana

7.1 Orastava osallisuus ja osallistaminen

Tutkimukseni äidit oli ohjattu ryhmään äitiysneuvolasta, päihdehoidosta tai lastensuojelun taholta. Taustalla oli myös kaikista tutkimuksen äideistä tehty ennakkollinen lastensuojeluilmoitus, jonka laki velvoittaa tekemään jos *on perustellusti syytä epäillä, että syntävä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen.* (Lsl 2007, 25 c §) Tällöin sosiaalityössä selvitetään ja tarjotaan tarvittavia tukimuotoja mahdollisuuksien mukaan jo raskausaikana. Vauvan synnyttyä tehdään lastensuojelun tarpeen selvitys, jonka jälkeen perhe tarvittaessa jatkaa varsinaisessa lastensuojeluasiakkuudessa.

Osallisuuden kokemus on yksilöllinen, kuten kokemus yleisesti ajateltuna on. Osallisuus voi houkuttaa yksilöä, mutta yksilö voidaan siihen myös vetää, jopa osittain velvoittaa. Velvoitettu osallisuus ei lähde yksilöstä, ennemmin hän toimii silloin odotusten mukaan. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö osallisuuden kokemuksesta voisi muotoutua yksilöllistä, jos yksilö kokee osallisuuden tärkeäksi ja itseään hyödyttäväksi. (Juhila 2006 118- 119.) Uskallus antaa uudelle kokemukselle tilaa oli yhteistä kaikille ryhmän äideille. Lähtökohdat ryhmään ohjaamiseen olivat erilaisia ja äitien kokemuksiin ohjaamisesta liittyi niin kiinnostusta, innostusta, kuin ihmetystä ja kokemus siitä, ettei itse tule kuulluksi.

”Mää muistan vielä kun ne kävi sen haastattelun, tuo Merja ja Kirsti (ryhmän ohjaajat, nimet muutettu) kävi meillä kotona niin mää sillonkin vielä aattelin että, mää sannoin mejän äitillekkii että mihin ne mut laittaa.” (Mirja)

”Jaja, olikohan neuvolasta, vai mistähän kautta tuli ehotus, että kiinnostasko tämmönen niinku ryhmä---alotin sitte syksyllä.” (Pirita)

Esimerkissä Mirja kertoo toisaalta odotuksen tunteesta suhteessa ryhmään, mutta toisaalta myös jännityksestä koskien uutta, täysin vierasta ja tuntematonta asiaa, ryhmää. Mirja ei ollut aiemmin osallistunut minkäänlaisiin ryhmätoimintoihin, mutta oli nyt valmis kokeilemaan mitä ryhmä toisi tullessaan. Hän kertoi toisaalta jännittäneensä, mutta toisaalta olleensa utelias kokeilemaan uutta mahdollisuutta. Piritan kokemus ryhmän osallisuudesta oli innostunut. Hän kuvasi innostuneensa mahdollisuudesta päästä ryhmään heti siitä kuultuaan. Hän aloitti ryhmässä heti kun se oli mahdollista.

”No, meillä oli se eka sossukeskustelu, niini siellä ne vaa heti, että joo, että laitetaan ryhmään ja joo niin tehään. En kyllä omasta mielestä saanu vaikuttaa siihen. Ja kyllä sitte ku tää alko, niin mulle sanottiin että jos ei tunnu hyvältä niin voidaan koettaa keksiä jottain toistaki vaihtoehtoa, mutta emmää sitte halunnu selvittää, että mikä se toinen vaihtoehto olis ollu. Että on ollu ihan mukava täällä kumminki käyä.” (Lotta)

”Se sitte kysy, että oisinko kiinnostunu lähtemään sellaseen ja... toki mie olin siinä vaiheessa vähän ihmeissään, että miksi, et onko se huoli siitä et minkälainen on menneisyys ja just tuo päihdeijien käyttö et mää olin tosi ihmeissään, että miks siihen puututaan ja kytätään, kun kaikki oli jääny pois, mut se oliki sitte ihan hyvä juttu ja mie voin mieltä kaikkia ja sai käytyä läpi kaikkia juttuja ja..” (Veera)

Esimerkeissä Lotta ja Veera kuvaavat ihmetystä koskien ryhmään ohjaamista. Lotta ei mielestään saanut aluksi vaikuttaa siihen, lähteekö mukaan ryhmään vai ei. Toisaalta hän kertoo, että hänelle oli luvattu selvittää muita tukitoimia, jos ryhmä ei juuri hänen kohdallaan olisi toimiva ratkaisu. Lotta kuvasi kuitenkin sopeutuneensa ryhmään ja pitäneensä osallisuudestaan ryhmässä. Veera kuvasi kokemustaan ryhmään ohjaamisesta samansuuntaisesti. Hän pohti, kuinka kauan päihdehistoria ja menneisyyden asiat liitetään yksilön elämään, vaikka hän olisi muuttanut elämänsä suuntaa. Itsekin lastensuojelun asiakkaana ollut Veera kuvasi olleensa yllätynyt kun hänestä oli raskaana ollessaan tehty ennakkollinen lastensuojeluilmoitus. Ilmeisesti ennakkolliseen ilmoitukseen oli vaikuttanut myös Veeran aiempi päihdehistoria, mutta myös ylisukupolvisuuden jatkumo. Veeran kokemukseksi muodostui joka tapauksessa se, että hän oli hyötynyt ryhmästä ja että se oli ollut hyvä ratkaisu hänen ja vauvan kohdalla. Anna Kulmala (2006, 61 – 62) puhuu erilaisiin ryhmiin liitettävistä sosiaalisista identiteeteistä, jotka määrittävät yksilöä ulkoapäin. Tutkimukseni äidit

voidaan nähdä ryhmänä, jonka identiteettiä määrittää päihdehistoria. Päihdehistorialla voi olla merkitystä yksilön ulkoiseen identiteettiin, vaikka yksilö itse ei kokisi kyseistä identiteettiä enää niin sanotusti omakseen. Raskaana olevilla äideillä tämä tarkoittaa usein heidän leimaamistaan *päihdeäideiksi*, mikä osaltaan marginalisoi, eikä ikään kuin anna uutta mahdollisuutta.

Tutkimukseni äidit olivat eläneet ennen ryhmään tuloaan osittain marginaalisissa elämäntilanteissa. Tällä tarkoitan päihteiden käytön lisäksi vähäisiä sosiaalisia kontakteja ja vaikeutta tehdä asioita, joita verkoston lisäksi yhteiskunta edellyttää. Auttamisverkostot määrittävät marginaalia näkemystensä valossa ja luovat siten kuvaa vanhemmaksi tulemisesta ja vanhempana olemisesta. Tällöin voidaan puhua vanhemmuuden mallitarinasta, joka osaltaan määrittää hyvää tai huonoa vanhemmuutta. (Kulmala ym. 2004, 99.) Hyvän tai huonon vanhemmuuden mukaisesti voidaan myös määrittää yksilön osallistaminen jonkin tietyn tukimuodon kautta. Tähän vaikuttaa lisäksi kategorisointi päihteitä käytäviin tai käyttäneisiin yksilöihin. Vaarana on, että yksilö, kuten äiti luokitellaan ja leimataan tällaisen kategorisoinnin perusteella, samoin tukimuodot, johon häntä ohjataan. (Juhila 2004, 25).

Yksilön taustan, päihdehistorian ja siihen liittyvien elämäkokemusten merkitys ovat syitä miksi äitejä ohjattiin ryhmään. Yksilö saattaa kokea olevansa niin sanotusti kuivilla ja siirtyneensä elämässä eteenpäin, mikä voi olla ristiriidassa toisten, kuten verkostojen näkemyksen kanssa. Sosiaalityössä otetaan huomioon yksilöä koskevat asiat laajassa perspektiivissä. Neuvolassa, josta valtaosa tutkimukseni äideistäkin ohjautuivat ryhmään, otetaan laajemmin puheeksi yksilöiden päihteiden käyttö ja päihdehistoria. Tällä on vaikutusta ennakollisen lastensuojeluilmoituksen tekemiseen ja sitä kautta lastensuojelun tarpeen selvityksen tekemiseen lapsen synnyttyä. Se, paljonko yksilön historiaa otetaan huomioon lastensuojeluasiakkuuteen ohjattaessa ja itse asiakkuudessa määritellään yksilöllisesti asiakkaan kokonaisvaltainen elämän tilanne huomioiden.

7.2 Rajoja rikkova valtaistuminen

Valtaistumisen kokemus nousi esiin tutkimusaineistosta ja oli sidoksissa sekä lapsen kanssa olemiseen, että päiväperhekuntoutusryhmään. Valtaistumisella tarkoitan tässä yhteydessä sitä, että ryhmästä äiti voi saada jotain sellaista, minkä johdosta identiteettityö saattoi saada alkunsa. Nainen uskalsi lähteä ryhmään ja samalla rikkoa omia rajojaan, joita päihteiden käyttö oli siihen saakka pitkälti määrittänyt. Kirsi Juhila (2006, 120- 121) kuvaa valtaistumista keskeiseksi osallistavan sosiaalityön välineeksi, mutta myös päämääräksi

”Pelekästään jo siinä, että kun mä lähtiin tähän niin mullahan oli, että mä olin seittemän vuotta ollu pelkästään kotona, vai oliko kaheksan vuotta sitä ennen ku mä tulliin tänne. Mä en oo ollu missään ryhmässä tai mittään tämmösiä. Ainoat oli A-klinikalla käynnit. Mä oon ollu ihan kotona.” (Mirja)

Esimerkissä Mirja kuvaa aiempaa elämäänsä, jota hän vietti pääosin kotona. Lääkkeiden ja huumeiden käyttö oli sulkenut hänet kotiin, josta hänen oli vaikeaa lähteä jos aineita ei ollut saatavilla. Päihteiden käytöstä oli tullut ikään kuin työtä, joka syrjäytti hänet itsensä elämänsä taustalle. Tällöin voidaan ajatella hänen luoneen itselleen kuin panssarin, jonka avulla hän oli suojannut itseään muilta, joiden edessä hän ei kokenut olevansa hyväksytty. (Granfelt 2004, 199.) Mirjan kohdalla, hyväksymisen kokemukset olivat olleet vähäisiä. Tällöin yhteiskunnan marginaali voi määrittää paitsi yksilön käsitystä itsestään, myös muiden käsitystä yksilöstä. Tällöin sekä yhteiskunta, mutta toisaalta tavallaan myös yksilö itse leimaa itseään.

”Tästä on saanu sillai enemmän, että nyt uskaltaa ilman niitä päihteitä. Ja uskaltaa vaikka jotaki palavereita tai, no mullahan on ollu lääkärissä käynnit ja kaikki mitkä mulla on ollu aikasemmin, niin määhän oon niihin aina joutunu ottaa hirviän lääkityksen. Että mä seleviän. Mä en tiä mikä niissä niin kauhkaa on ollu. Heti jos on vähänkää ollu, ykskään ihminen ollu siinä, niin sitte mulle on tullu sellanen rima, että jos mä en oo saanu hommattua itelleni jotaki lääkitystä niin sitte mä oon sanonut, että mä en pääse tai sillai.”. (Mirja)

”No just sillee varmaan enemmän varmuuttaki äitinä ja ihmisenä muutenki.” (Lotta)

Esimerkissä Mirja kuvasi, että päiväperhekuntoutuksella oli vaikutusta siihen, että hän uskalsi tehdä asioita ilman päihteitä. Selviäminen sosiaalisista tilanteista, oli kokemuksena Mirjalle arvokasta. Myös Lotta tunsi saaneensa ryhmästä varmuutta sekä äitinä, että ihmisenä. Uskalluksen ja varmuuden lisääntymisen voidaan ajatella myös valtaistumisen elementiksi. Päihteiden käyttöä leimaa häpeän tunne, joka osaltaan estää toimimasta tilanteissa, jotka edellyttävät sosiaalisissa tilanteissa toimimista. Tällöin voi olla helpompaa turvautua päihteiden luomaan illuusioon selviytymisestä niiden avulla, kuin laittaa itseään likoon tilanteissa, jotka voivat olla hyvinkin epämukavia. Yhteiskunnallisesti ajateltuna päihteiden käyttö yhdistettynä sosiaalisen toiminnan vaikeuteen rajoittaa yksilön toimintaa ja pahimmillaan invalidisoi niin, että yksilö putoaa marginaaliin. Tuella ja ohjauksella voi olla suuri merkitys yksilön mahdollisuuksiin kuntoutua. Luottamus, arvostus ja yksilön omilla ehdoilla valtaistuminen edesauttavat myös osallisuuden kokemusten syntymistä. Anna Kulmalan (2006,59, 60- 61) mukaan identiteetti rakentuu aiempien elämäkokemusten lisäksi muun muassa vuorovaikutteisissa tilanteissa, sekä erilaisissa paikoissa. Sosiaalinen identiteetti rakentuu tällöin sekä ulkoa ohjautuvista, että henkilökohtaisista osista..

”Joo, mie oon ollu varmaan ylisosiaalinen, että vois oppia olemaan vähän itekseenki (naurahtaa) tai jotenki se yksinolo on ollu semmonen hankala juttu aikasemmin. Just tommonen asioista puhuminen et onhan se sillee tullu elämän aikana niin helpoksi sillai ku sitä miettii, ku tosi kauan niinku monista asioista puhuttu ja käyty niitä läpi.” (Veera)

Esimerkissä Veeralla oli erilainen kokemus valtaistumisesta, sosiaalisuudesta ja osallisuudesta, kuin esimerkiksi Lotalla ja Mirjalla. Veera kuvasi aiempaa yksinolon vaikeutta, jota hän oli joutunut myös raskausaikanaan pohtimaan. Häntä oli erityisesti mietityttänyt vauvaan liittyvät rutiinit ja yksinolo. Yksin oleminen voi olla tunne ulkopuolelle jäämisestä, tai jopa hylkäämisestä, jota nainen pyrkii sosiaalisella olemuksellaan peittämään tai estämään. Yksin oleminen voi yltyä sietämättömäksi. Lisäksi yksinäisyyden tunne voi lisääntyä jo siksi, että pienen vauvan kanssa eläminen

on ajoittain tavallaan aikuiselämän reunamilla olemista. Toisaalta kyky reflektoida yksinäisyyden pelkoa, kertoo oivalluksesta ja sitä myötä valtaistumisesta. Puhumisen helppous ja sitä kautta asioiden läpi käyminen voi olla yksilötasolla helpottavaa ja auttaa valtaistumisen prosessissa, kuten Veera esimerkissä kertoi. Veera oli tutkimukseni äideistä ainoa, joka oli saanut aiemmin elämässään runsaasti tukea ja ohjausta. Hänellä oli tulkintani mukaan jo olemassa kokemus valtaistumisesta, mihin päiväperhekuntoutus antoi osansa erityisesti äitinä olemiselle.

”No nykyään on paljo niinku ulospäin suuntautuneempi, että niinkö paljo enemmän pitää yhteyttäki kaikkiin ja...” (Pirita)

Esimerkissä sosiaalisuuden merkitys nousee esiin. Ryhmässä käyminen saattaa helpottaa osaltaan toisiin yhteydessä olemista. Tällä tarkoitan sitä, että toisten ihmisten tapaaminen ryhmässä voi lisätä halua olla yhteydessä muihinkin läheisiin ihmisiin. Tutkimuksessani esimerkiksi Pirita kertoi raskausaikana *möllöttäneensä kotona*, kun hän edellisessä esimerkissä kertoi olevansa nyt ulospäin suuntautuneempi. Ylipäätään esimerkeistä voidaan vetää johtopäätöksenä ryhmän valtaistavan vaikutuksen merkitys äideille. Valtaistamista ei ole voitu tehdä ryhmässä valmiiksi, vaan naisilla on ollut mahdollisuus löytää valtaistamisen kokemus itse. Tämä on edellyttänyt äideiltä avoimuutta uusien, ehkä vaikeidenkin asioiden vastaanottamiseen. Äitien kokemukset ovat samansuuntaisia, mutta eivät voi koskaan olla täysin samanlaisia. (Adams 2003, 15- 16.) Jokaisen kokemus on kuitenkin yhtä arvokas, mikä edellyttää työntekijöiltä sensitiivistä, äitien kasvulle tilaa antavaa työtettä.

7.3 Äitien näkemyksiä osallisuuden lisääntymisestä

Osalle äideistä oli syntynyt tulevaisuuden haaveita ja suunnitelmia ryhmän aikana. Työ ja opiskelu oli käynyt kaikkien äitien mielessä, mutta kellekään äideistä ei ollut vielä aktiivisia suunnitelmia niiden toteuttamisen suhteen.

”Ei oo sen kummempia suunnitelmia, että kahtoo tässä. Eipä tässä kiire oo mihinkään vielä.” (Pirita)

”Ja tosiaan kun puhutiin, ettei tämäkään tuu loputtomiin olemaan tämmönen mini (hellä ääni) niin mitä sitten kun se siitä kasvaa isommaksi.” (Veera)

Esimerkissä Pirita pohti, ettei hänellä ollut toistaiseksi kiire pois kotoa työelämään tai opiskelemaan. Veeralle vauvan kasvaminen oli realisoitunut ja hän oli ymmärtänyt tulevaisuuden suunnitelmien tärkeyden. Äitiyden tuomalla muutoksella voi olla merkitystä tulevaisuuden suunnitelmiin. Toisesta ihmisestä huolehtiminen vaikuttaa usein huomattavastikin siihen, että tulevaisuuden ja toimeentulon merkitys korostuu. Yhteiskunta tarjoaa kunnasta riippuen mahdollisuuden olla kotona kodinhoidon tuen ja kuntalisän turvin vähintään siihen saakka kun lapsi on kaksivuotias. Vauvan kasvamisen realisoituminen on yksi askel siihen, että äiti alkaa ajatella tulevaa. Vauvan syntymän tuoman muutoksen lisäksi äiti voi olla valmis muuttamaan myös elämäänsä laajemminkin.

”Oon aatellu että mustois ihana että sitte ku Ville on muutaman vuojen ikänen... kouluun en lähtis ennää kilon kappaleinakaan, siihen musta ei ennää oo. Mut johonki työllistämis, tai että työllistämis...” (Mirja)

Esimerkissä Mirja kertoi haaveilevansa työllistämistöihin pääsemisestä. Hänen työssäkäynnistään oli vuosia aikaa. Samoin tutkimuksen muut äidit toivat esiin toivettaan työelämään pääsemisestä, Veera myös opiskelusta. Äitien ajatuksista kuului toive melko tavanomaisesta elämästä. Yhteiskunnan rakenteet työllistämistöineen tai kursseineen ovat hyvä vaihtoehto etenkin silloin, kun työelämässä olemisesta on pitkä aika. Se, että äitejä tuetaan päiväperhekuntoutuksessa myös ryhmän jälkeiseen aikaan, on hyvin tärkeää. Näköalojen löytäminen elämään on tärkeää myös ylisukupolvisen periytyvyyden katkaisemiseksi koskien niin työttömyyttä, kuin päihteiden käytön malliakin.

”Sillai sitte tuntuu toivottomalle, että ku aattelee, että lähtä töihin ja sitte ku meet töihin, niin vouti vieki ihan kaikki. Niin sillai on ite pettynyt itteensä ja se tympäsee. Käytön yhteyssä, kun on pitäny koko ajan tilata tavaraa että on saanu myytyä sitä etteenpäin ja... että on sitte sillä rahottanu oman käytön.” (Mirja)

Esimerkissä Mirja kertoi olevansa pettynyt itseensä ja siihen, että oli tehnyt velkaa huumeita käyttäessään niin paljon, että niitä oli ulosotossa. Huumeiden käyttö vaatii paljon rahaa, ja velan ottaminen on yksi tapa rahoittaa käyttöä. Velat ja luottotietojen menettäminen vaikeuttavat elämää ja voivat osaltaan lisätä yksilön häpeän tunnetta. Tällöin voi olla yhä vaikeampaa päästä irti kehästä, johon yksilö tahtomattaan joutuu.

Äitien välit läheisiinsä olivat parantuneet vauvan syntymän jälkeen äitiyden myötä ja ryhmän aikana. Välien lähentymiseen oli vaikuttanut myös äitien päihteettömyys.

”Nähhään enemmän ku ikinä ja ollaan tekemisissä ja puhutaanki juttuista ja.. sillai oli aikasemmin aika irrallaanki niistä että ei niin hirveesti ehkä es halunnu jakkaa sitä elämää, et sitä pysy aika kaukana ja loitolla niistä, että..ohan se niinku lähentyny nyt tosi paljon, että..” (Veera)

”Ommaa äitiin on ainaki tosi hyvät välit ja.. lähentyny äitiyden myötä.” (Lotta)

”... ja ne on antanu anteeksi kaikki mun tempaukset. meillä on kyllä se, että me puhutaan aivan älyttömästi siskojen ja äitin kanssa.” (Mirja)

Esimerkeissä äidit kuvasivat välien lähentymistä omiin äiteihinsä, sekä läheisiinsä. Erityisesti Veera ja Mirja kuvasivat välien lähentymistä aiempaan verrattuna. Molemmien puolinen luottamus oli myös yhden äidin ja läheisten kanssa lisääntynyt esimerkiksi siten, että läheisiltä saattoi vaikkapa pyytää taloudellista tukea ilman, että he olisivat luulleet sen menevän huumeisiin kuten aiemmin.

”...ottaa niin kaikki päähän sen näkeminen että joskus niin ärsyttää, mutta se on vaan joku oma juttu, että ei nyt anna sen tulla sotkemaan tähän...” (Veera)

Tilan antaminen oman äidin mummoudelle nousi myös tärkeäksi tekijäksi niin, ettei oman ärsyyntymisen annettu tulla lapsen ja mummon suhteen väliin.

Parisuhteesta äidit tuottivat vain vähän, vaikka parisuhteella oli kahden vastauksen perusteella merkitystä sekä lähisuhteille ylipäättään, että tulevaisuuden suunnitelmien tekemiselle.

”Joo, ihan hyvät että.. Nyt on lähentynyt ainaki ku otti eron tuosta yhestä.” (Pirita)

”Emmää tiä, välillä on sille epävarmaa välillä mietteet omasta perheestä. Koko ajan on sille valmiustilassa, että jos .. nii, että tuntuu että koko ajan on sille valmiustilassa että jos Mikan kanssa menneeki poikki tai... on ollu semmosia takapakkeja aina välillä niin jotenki vaikia ja sitte vaikka nyt menneeki hyvin, niin hankala jotenki , miten sen nyt sannois..sille..emmää nyt löyää sanna siihe.. No sille hankalaa aatella sille pitemmälle etteenpäin. ” (Lotta)

Esimerkissä Pirita kertoi välien lähentyneen lähisukuunsa jonkin verran sen jälkeen, kun hän oli päättänyt erota Mimmin isästä. Lotta pohti ambivalenssia koskien suhdettaan Eerikan isään. Hän koki olevansa valmiustilassa, joka esti häntä tekemästä pitempi aikaisia tulevaisuuden suunnitelmia.

Osallisuuden kokemus on yksilöllistä, vaikka sosiaalityöllä on myös osallistavia keinoja, kuten tämänkin tutkimuksen ryhmätoiminta on. Äidit olivat tehneet rohkean päätöksen osallistaa itsensä ryhmään, josta he ennen ryhmään tuloa tiesivät vain vähän. Ambivalenssi liittyi monen äidin pohdintaan koskien esimerkiksi tulevaisuuden osallisuutta, sekä lähisuhteita. Heidän kuntoutumisensa oli päässyt alkuun ryhmässä, joten on mahdollista, että ryhmän ulkopuolisiin toimintoihin suuntaaminen saattoi

tuntua epävarmalta. Osallisiksi he kuitenkin kokivat itsensä ryhmässä, jossa samassa tilanteessa olevien kanssa oli helppoa keskustella asioista ja jakaa niitä.

Tässä luvussa olen tarkastellut äitien osallisuuden ja valtaistumisen kokemuksia ryhmään ohjattaessa, ryhmän aikana, sekä koskien ajatuksia tulevaisuudesta. Seuraavassa, viimeisessä luvussa pohdin tutkimukseni tuloksia, sekä pohdin tutkimukseni kohderyhmän päihteitä käyttäneiden äitien kuntoutumisen tarvetta yhteiskunnallisesta näkökulmasta käsin.

8 Pohdinta

Tutkimukseni tarkoituksena oli tarkastella päihteitä käyttäneiden äitien antamia merkityksiä päihteettömyydelle suhteessa heidän päihdehistoriaansa. Lisäksi tarkoituksena oli tutkia äitien päiväperhekuntoutuksesta mahdollisesti saamia osallisuuden ja valtaistumisen kokemuksia. Tavoitteenani oli tutkimuksen avulla selvittää äitien kokemuksia päiväperhekuntoutuksesta yhtenä päihteettömyyden ja osallisuuden tuen muotona. Ymmärrän kokemuksen olevan subjektiivinen ajatus jostain koetusta tapahtumasta tai tapahtumien ketjusta. Se voi olla lyhyt aikainen, yhtä kertaa koskeva, mutta yhtälailla se voi olla tapahtumien ketjua koskeva prosessin omainen jotain koettua asiaa koskeva konstruoinnin ketju. Se, voiko kokemusta selittää on yksilöllistä. Kokemus voi olla jotain niin henkilökohtaista ja intuitiivista, ettei sille löydy kuvaavia sanoja. Olen kuitenkin koettanut löytää tutkimuksessani äitien kertomasta olennaisia seikkoja, jotka tulkitseen äitien kokemuksiksi. Toisen selittämänä kokemus on tulkintaa, johon tutkija koettaa löytää vastauksista myös syvempiä nyansseja.

Tutkimushaastattelut toteutin teemahaastattelun keinoin, joka oli mielestäni hyvä aineistonkeruu tapa. Teemahaastattelu antoi tilaa äitien kerronnalle ja oli haastattelumetodina siten joustava. Äidit kuvasivat sekä kokemuksiaan päiväperhekuntoutuksesta, että aiemmasta päihteiden käytöstään avoimesti. Tuki päihteettömyydelle nähtiin tärkeäksi, erityisesti ryhmätoiminnan säännöllisyyden tuoman turvallisuuden tunteen vuoksi. Päihteettömyyteen vaikutti ryhmää enemmän oma vauva. Vertaistukea ei nähty erityisen merkitykselliseksi päihteettömyyden tueksi, mikä oli tutkimustuloksena hieman yllättävä. Valtaistumisen ja osallisuuden kokemukset vaikuttivat kasvaneen kaikkien äitien kokemina ryhmässä käymisen myötä. Tulokset ovat osittain yleistettävissä, sillä esimerkiksi käyttämässäni tutkimuskirjallisuudessa mainittiin juuri vauvalla olevan tärkeä osa äidin muutoksentarpeen kehittämiseen. (vrt. esim. Andersson 2008, Kroll 2003.)

Tulosten perusteella ei voida yleistää täysin esimerkiksi ylisukupolvisuuden merkitystä äitien omalle päihdekäytölle. Lapsuuden perheen toimintatapoihin koskien vanhempien päihteidenkäyttöä liittyi äitien kertoman mukaan paljon psyykkistä kuormittavuutta lisääviä tekijöitä. Omaan päihteiden käyttöön äidit eivät sitä suoranaisesti liittäneet. Merkitystä oman päihteiden käytön alkamiselle nähtiin olevan kaveripiirillä ja kokeilunhalulla. Toisaalta tuloksista nousee kokemuksia turvattomuuden tunteista, jotka tulkintani mukaan voidaan yhdistää osittain ylisukupolvisuuden merkitykseen.

Pitkällä kuntoutuksella näyttäisi olevan merkitystä päihteitä käyttäneiden äitien hoidossa. Yksin päihteettömyys ei riitä turvaamaan naisen päätöstä pysyä päihteettömänä. Tuella ja ohjauksella on merkitystä kuntoutumiselle, samoin sillä että kuntoutus toteutetaan riittävän pitkällä aikavälillä. Suuntaus tähän hetkeen ja tulevaisuuteen on tärkeää, mutta vaatii myös naisen oman aiemman toiminnan reflektointia. Tämä siksi, että identiteetin uudelleen rakentaminen, toisin tekeminen ja muutos naisen elämässä mahdollistuisi.

Valtaistumisen ja osallisuuden kokemukset olivat lisääntyneet äitien ryhmään osallistumisen aikana. Valtaistumisen ja osallisuuden kokemukset lähtivät siitä, kun äidit rohkaistuivat lähtemään ryhmään. He kokivat saavansa ryhmästä tukea muutokseensa muun muassa ryhmän tuoman päivä- ja viikkorytmin avulla, mutta myös tukea päihteettömyyteensä. Valtaistumisessa ja osallisuuden kokemuksissa on kysymys henkilökohtaisemmasta kokemuksesta, joka edesauttaa naista identiteettinsä uudelleen rakentamisessa. Identiteetin uudelleen rakentuminen alkaa usein jo naisen ollessa raskaana. Siksi on tärkeää, että tukea voidaan tarjota silloin kun nainen sitä tarvitsee ja hänellä on resursseja vastaanottaa tukea. Äitien kuntoutus on tärkeää niin yksilön, perheen, kuin yhteiskunnalliselta kannalta ajateltuna. Esimerkiksi tämä tutkimukseni on osoittanut, että äidit ovat olleet hyvinkin halukkaita osallistumaan vapaaehtoisesti kuntoutusryhmään ja sitoutumaan siihen.

Yhteiskuntaan kiinnittyminen osallisuuden kokemusten ja valtaistumisen kautta on tärkeä osa kuntoutumista. Se, mitä yhteiskuntaan kiinnittymisellä tarkoitetaan, on

seikkana kiinnostava. Määrittävätkö kiinnittymistä tiukat ulkoapäin tulevat normit, vai voiko yksilö itse valita kiinnittymisensä rajat? Kuten Kirsti Juhila (2004, 27) kirjoittaa: instituutioissa määritetyt *mallitarinat sisältävät tietoa tulevaisuudesta eli siitä, miten instituutioon sisään tulleiden ihmisten ura tulee etenemään, kenellä on edellytyksiä muutokseen, kenellä ei ja millä perusteilla*. Yhteiskunnalla on asetettuja velvollisuuksia, johon viime kädessä kansalaisten odotetaan kiinnittyvän. Sosiaalityön keinoin on tuotava esiin sitä, voidaanko yksilöitä jaotella kyseisenlaisella tavalla. Lisäksi on pohdittava sitä, mikä on riittävää yhteiskuntaan kiinnittymistä.

Raskaana olevien ja jo synnyttäneiden äitien ja perheiden hoitoa tulisi kehittää edelleen. Lisäksi kunnissa tulisi nähdä kuntoutus siten, että siihen löytyisi taloudellisia resursseja ja tahtotila sitä järjestää. Raskaana olevien äitien tahdon vastaisesta hoidosta keskusteltaessa tulisi ottaa huomioon se, ettei hoidolla ole välttämättä vaikutusta silloin, kun muutoksen tarve ei lähde yksilöstä itsestään. Sikiöiden hyvinvointia tahdon vastaisen hoidon avulla voidaan toki turvata ja sikiön hyvinvointi on riippuvaista äidin kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista. Poliittisella tasolla tulisi pohtia sitä, onko tahdon vastaisella hoidolla edellytyksiä nyky-yhteiskunnassa, jotta ei palattaisi aikaan, jolloin yhteiskunnalliset oletukset määrittivät naista ja hänen asemaansa nykyistä enemmän. Laajemmin ajateltuna tahdon vastaisesta hoidosta puhuttaessa on tarkasteltava myös sitä, riittääkö vain äidin hoito, vai olisiko myös äidin kanssa mahdollisesti asuvan isän hoidon oltava tahdonvastaista. Sukupuolittuneiden käytäntöjen välttämiseksi äitien kuntoutus ei poissulje isien kuntouttamista.

Kyse on myös asenteista, kuten siitä, että tutkimukseni päiväperhekuntoutuksen kaltaisia ryhmiä ei ammattilaistenkaan taholta leimata *päihdeäitien* ryhmäksi. Ammattilaisten tehtävänä on hälventää ennakkoluuloja ja osata ohjata äitejä palveluiden piiriin, jossa heillä on mahdollisuus muuttaa totuttuja toiminta- ja ajatusmalleja. Luottamus äiteihin auttaa heitä luottamaan myös itseensä ja kykyynsä selviytyä sekä äitiyden tuomista haasteista, että yhteiskunnan osallisuuteen liittyvistä moninaisista mahdollisuuksista.

Tutkijana olen ollut kiinnostunut aiheestani jo ennen tutkimustani, mikä edesauttoi tutkimustyötäni. Kiinnostukseni on kasvanut tutkimusaiheeni kohtaan myös työssäni ensin lastensuojelulaitoksissa ja nyt päihdehuollossa. Tutkittavia olisi voinut olla useampi äiti, mutta käytännön syistä tämä ei ollut mahdollista. Aineistoa oli kuitenkin riittävästi tutkimukseeni. Aineistosta nousi paljon myös sellaisia merkityksiä, joita olisi voinut mahdollisesti käyttää toisessakin tutkimuksessa. Olen kuitenkin rajannut aineistoni käsittämään vain tämän tutkimuksen, jonka jälkeen olen sitoutunut hävittämään aineiston. Ajattelen tämän olevan osittain aloittelevan tutkijan epävarmuutta, sillä en täysin uskonut voivani saada haastattelututkimuksella kerättyä näin moninaista aineistoa.

Aineisto yllätti minut herkkyydellään ja rehellisyydellään. Äidit suhtautuivat haastatteluun avoimesti ja uskalsivat antaa tutkimukseeni osan itsestään. Jälkikäteen ajateltuna olisin voinut hioa haastattelukysymyksiä jonkin verran tarkemmiksi. Samoin olisin voinut pohtia, olisinko tarkentanut tutkimuskysymykseni koskemaan vain äitien aiempaa päihteiden käyttöä ja ryhmän antamaa päihteettömyyden tukea. Tällöin tutkimukseni olisi ollut rajatumpi ja kenties spesifimpää tietoa antavaa. Toisaalta valtaistumisen ja osallisuuden kokemukset ovat tärkeitä oivalluksia yksilön kuntoutumisen polulla ja hänen tulevaisuuttaan ajatellen. Sosiaalityön keinoilla, kuten juuri ryhmätoiminnalla voidaan saada aikaan merkityksiä, jotka kantavat yksilön, sekä lapsen elämässä pitkään. Juuri tähän myös päiväperhekuntoutus tähtää. Jatkotutkimukseksi voisoin ajatella laajempaa otosta vastaavan ryhmän osanottajista. Samoin miesten kokemukset vastaavanlaisista ryhmistä toisivat oman näkökulmansa kuntoutumiseen.

Lopuksi haluan kiittää tutkimukseni äitejä osallistumisesta tutkimukseeni. Samoin kiitän ihanaa perhettäni pitkämielisyydestä ja tuesta tutkimusprosessin, sekä työn ohessa suoritettujen seitsenvuotisten sosiaalityön opintojeni aikana.

Lähdeluettelo

- Aalto, Mauri (2012) Alkoholien ongelmakäyttö. Teoksessa: Seppä, Kaija & Alho, Hannu & Kiianmaa, Kalervo (toim.) Alkoholiriippuvuus. Helsinki. Duodecim. (8- 15.)
- Aaltola, Juhani (2001) Filosofia, tiede ja ymmärtäminen. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli Raine (2001) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä. PS - kustannus. (10-25.)
- Adams, Robert (2003) Social work and empowerment. Basingstoke. Palgrave Macmillan. (Third edition)
- Andersson, Maarit (2008) Pidä kiinni hoitojärjestelmän rakentaminen. Teoksessa: Andersson Maarit, Hyytinen Riitta, Kuorelahti Marianne (toim.): Vauvan parhaaksi kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana Pidä kiinni-hoitojärjestelmä. Helsinki. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 38. (18 - 36.)
- Barnard, Marina (2006) Drugs addiction and families. London. Jessica Kingsley Publishers.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007): Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere. Vastapaino
- Davenport-Hines, Richard (2002) The pursuit of oblivion A social history of drugs. London. Phoenix Press.
- Donnison David 2001: The Changing face of poverty. Teoksessa May Margaret & Page Robert & Brunson Edward (toim.): Understanding social problems Issues in social policy. Oxford. Blackwell publishers. (87- 105.)
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2010) Teemahaastattelu opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä. PS-kustannus. (26 -44)
- Granfelt, Riitta (2004) Marginaalitarinoita. Teoksessa Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja 2004. Jyväskylä. PS-kustannus.(197-222.)
- Helne Tuula 2002: Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki. Stakes
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2004) Tutki ja kirjoita. Helsinki. Tammi
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1993) Teemahaastattelu. Helsinki. Yliopistopaino.
- Hirvonen, Ari (2006) Eettisesti hyvä tutkimus. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden seura. (31- 49.)
- Hokkanen, Liisa 2009: Empowerment. Teoksessa Mäntysaari Mikko & Pohjola Anneli & Pösö Tarja (toim.): Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä. PS – Kustannus. (315 - 337.)
- Hyttinen, Irja (1990) Kun nainen juo Naisten alkoholin käyttö, alkoholin ongelmakäyttö ja hoito. Helsinki. Valtion painatuskeskus.

- Itäpuisto Maritta (2003) Vanhempien alkoholiongelma, lasten ongelma. Teoksessa Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna Puhua vastaan ja vaieta Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki. Gaudeamus. (20- 32.)
- Juhila, Kirsi (2006): Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere. Vastapaino.
- Kalland, Mirjam & Pajulo, Marjukka (2008) Äidin reflektiivinen kyky ja sen vaikutus päihde- ensikotien hoidon tulokseen. Teoksessa Andersson Maarit, Hyytinen Riitta, Kuorelahti Marianne (toim.): Vauvan parhaaksi kuntoutuminen päihdeistä odotus- ja vauva-aikana Pidä kiinni- hoitojärjestelmä. Helsinki. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 38. (158 – 183.)
- Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirkko (toim.) (2011) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki. Tietosanoma.
- Karjalainen, Sakari & Saxen, Lauri (2002): Vilppi tieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani Tutkijan eettiset valinnat. Tampere. Gaudeamus. (221- 245.)
- Karttunen, Teija (2013) Nais erityyisen työtteen elementeistä päihdehoidossa. Teoksessa: Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.) Varjoja naiseudessa. Unipress. (220- 246.)
- Kaukonen Olavi 2000: Päihdepalvelut jakautuneessa hyvinvointivaltiossa. Helsinki. Stakes.
- Kiviniemi, Kari (2001): Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä. PS - kustannus. (68- 84)
- Kivitie – Kallio, Satu & Autti- Rämö Ilona (2012) Päihteitä käyttävien vanhempien lapsi. Teoksessa: Söderholm, Annlis & Kivitie – Kallio, Satu (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki. Duodecim. (196- 216.)
- Kroll, Brynna (2003) Parental substance misuse and child protection. London. Jessica Kingsley Publishers.
- Kulmala, Anna & Vanhala, Anni (2004) Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna Puhua vastaan ja vaieta Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki. Gaudeamus. (98- 114.)
- Kuula, Arja (2006): Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden seura. (124- 140.)
- Kuula, Arja (2011): Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere. Vastapaino.
- Kuusi, Hanna (2004) Viinistä vapautta Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kuusisto, Katja (2009) Päihderiippuvuudesta toipumisen eri reitit. Teoksessa: Tammi, Tuukka & Aalto, Mauri & Koski- Jännes, Anja (toim.) Irti päihdeongelmista. Helsinki. Edita.(32- 48.)
- Laine, Timo (2001) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä. PS - kustannus. (26 -43)

- Lehtomaa, Merja (2005) Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: Haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa: Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) (2005) Kokemuksen tutkimus Merkitys- tulkinta- ymmärtäminen. Helsinki. Dialogia. (163 -194.)
- Murto Lasse 2008: Ilkeät ongelmat haaste hyvinvointipalveluille. Teoksessa Helne, Tuula & Laatu, Markku (toim.): Vääryyskirja. Helsinki. Kelan tutkimusosasto (135- 143.)
- Niemelä, Jorma (2002) Identiteettityö, sosiaalinen pääoma ja marginaalista murtautumisen. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylä. PS- kustannus. (76- 93.)
- Niemelä, Pauli (2009) Ihmisten toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä. PS – Kustannus. (209 – 236.)
- Niemistö, Raimo (2004) Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. Helsinki. Palmenia-kustannus.
- Nätkin, Ritva (2011) Äiti maaperänä. Teoksessa: Vaarla, Suvi (toim.) Alkoholin vaurioittamat Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Helsinki. Kehitysvammaliitto. (118- 137.)
- Pajulo, Marjukka & Kalland, Mirjam (2008) Äidin reflektiivinen kyky ja sen vaikutus päihde-ensikotien hoidon tulokseen. Teoksessa: Andersson, Maarit & Hyytinen, Riitta & Kuorelahti, Maarit (toim.) Vauvan parhaaksi Kuntoutuminen päihdeistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä Kiinni - hoitojärjestelmä. Helsinki. Ensi- ja turvakotien liitto ry.
- Partanen Airi & Mattila Riitta 2000: Terveys ja päihteenkäyttö. Teoksessa Inkinen Maria & Partanen Airi & Sutinen Tiina (toim.): Päihdehoitotyö. Helsinki: Kirjayhtymä. (37 - 83.)
- Payne, Malcolm 1997 Modern social work theory second edition. Basingstoke Macmillan. New York. Palgrave
- Peltoniemi, Teuvo (2003) Lapsen elämä suomalaisessa alkoholiperheessä. Teoksessa Holmila, Marja & Kantola, Jaana (toim.) Pullonkauloja kirjoituksia alkoholistien läheisistä. Helsinki. Stakes. (53- 59.)
- Perttula, Juha (2005) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa: Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) (2005) Kokemuksen tutkimus Merkitys- tulkinta- ymmärtäminen. Helsinki. Dialogia (115- 162.)
- Pietarinen, Juhani (2002): Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani Tutkijan eettiset valinnat. Tampere. Gaudeamus. (58- 69.)
- Pohjola, Anneli (2003): Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Rovaniemi. Lapin Yliopisto. (53- 67.)
- Pyövaara, Ulla & Timonen, Arto (2012) Katu asunnottomat kertovat. Helsinki. Into Kustannus Oy.
- Päihdetilastollinen vuosikirja 2012 Alkoholi ja huumeet. THL. Tampere. Suomen yliopistopaino Oy.

- Rauhala, Lauri (1998) Ihmisen ainutlaatuisuus. Helsinki. Helsinki University press.
- Raunio Kyösti (2004): Sosiaalityö murroksessa. Helsinki. Gaudeamus.
- Rolin, Kristiina (2006): Humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perinteet. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden seura. (108-123.)
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Johanna (toim.) (2005) Haastattelu Tutkimus, tilanne ja vuorovaikutus. Tampere. Vastapaino.
- Savonlahti, Elina & Pajulo, Marjukka & Piha, Jorma (2003) Päihdeäidit, vauvat ja varhainen vuorovaikutus. Teoksessa: Niemelä, Pirkko & Siltala, Pirkko & Tamminen, Tuula Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki. WSOY. (327- 337.)
- Seppä, Kaija & Aalto, Mauri & Alho, Hannu & Kiiänmaa, Kalervo (2012) Huumeiden ja lääkkeiden käyttö sosiaalisena ja kansanterveydellisenä ongelmana. Teoksessa Seppä, Kaija & Aalto, Mauri & Alho, Hannu & Kiiänmaa, Kalervo (toim.) Huume ja lääkeriippuvuudet. Helsinki. Duodecim. (7-13.)
- Siltala, Pirkko (2003) Traumatisoitunut vanhemmuus ja varhainen vuorovaikutus. Teoksessa Niemelä, Pirkko & Siltala, Pirkko & Tamminen, Tuula (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki. WSOY. (268- 282.)
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta (2010): Arki, arvot, elämä, etiikka Sosiaalialan eettiset ohjeet. Helsinki.
- Sulkunen, Irma Raittius kansalaisuskontona Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. Helsinki. SHS.
- Tamminen, Mikko (2000) Paluu normaaliin Tutkimus addiktiivisen päihteidenkäytön lopettamisesta Stakes Raportteja 247. Helsinki. Stakes.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi. (6. Uudistettu laitos.)
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuomola, Pekka (2012) Läheiset ja huume- ja lääkeriippuvuus. Teoksessa Seppä, Kaija & Aalto, Mauri & Alho, Hannu & Kiiänmaa, Kalervo (toim.) Huume- ja lääkeriippuvuudet. Helsinki. Duodecim. (225- 233.)
- Törrönen Jukka & Välipakka Inka 2007: Perheen puutarhassa. Teoksessa Hänninen Sakari & Karjalainen Jouko & Lehtelä Kirsi-Marja (toim.): Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Helsinki. Stakes. (23 - 51.)
- Witkin, Stanley (2003) Päämääränä hyvän tekeminen. Teoksessa: Laitinen Merja & Pohjola Anneli (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Jyväskylä. PS - kustannus, (237- 253).
- Varjonen, Vili & Tanhua, Hannele & Forsell, Martta & Perälä, Riikka (2012) Huumetilanne Suomessa 2012 Raportti 75/2012. THL.
- Virokannas, Elina (2013) Vailla suojelua – huumehoidossa olleiden äitien kertomuksia lapsuuden kokemuksistaan. Teoksessa: Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.) Varjoja naiseudessa. Unipress. (52- 82.)
- Väyrynen Eija (2011) Häpeän tunne alkoholiongelmaisen naisen elämässä. Rovaniemi. Lapin Yliopisto.

- Väyrynen, Sanna (2007) Usvametsän neidot Tutkimus nuorten naisten elämästä huume kuvioissa. Rovaniemi. Lapin Yliopisto.
- Ylikangas, Mikko (2009) Unileipää, kuolonvettä, spiidiä Huumeet Suomessa 1800 - 1950. Jyväskylä. Atena.

Elektroniset lähteet

- Belt, Ritva (2013) Mother- infant psychotherapy groups among drug-abusing mothers preventing intergenerational negative transmission. Tampere. University of Tampere. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67967/978-951-44-9006-4.pdf?sequence=1> Viitattu 11.1.2014.
- Granfelt, Riitta Osalliseksi omaan elämään- work out- ohjelma nuoren vangin tukena. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 4/2008. Rikosseuraamusvirasto. www.rikosseuraamus.fi/uploads/86i0ddr3ebvra1.pdf Viitattu 14.1.2013.
- Kauma, Pia & Pelkonen, Jaana (2013).Päihdeäitien tahdonvastaiseen pakkohoitoon ohjaaminen. Kirjallinen kysymys 816/2013 vp. Eduskunta. http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/kk_816_2013_p.shtml Viitattu 6.10.2013.
- Kulmala, Anna (2006) Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Tampere. Tampereen yliopisto. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67610/951-44-6615-2.pdf?sequence=1> Viitattu 14.1.2014.
- Mäkelä, Klaus (2009) Päihdeäitien hoito ja valvonta. Yhteiskuntapolitiikka 74 2009:2. www.stakes.fi/yp/2009/2/makelak.pdf Viitattu 6.12.2012.
- Palojärvi, Helena (2009) Vertaistuki voimaantumisen lähteenä sosiaalityössä Miten NOVAT-ryhmä auttaa ja tukee, kun naisella on paha olo? Helsingin yliopisto. <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=2e2fa159-6aa2-43a1-94bc-a83464eac4ea> Viitattu 11.1.2014.
- Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041> Viitattu 27.11.2011.
- Saaranen- Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/ Viitattu 5.1.2013.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009): Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. www.tenk.fi/eettinen_ennakoarviointi/eettisetperiaatteet.pdf Viitattu 5.1.2013.

Liitteet

Liite 1

Teemahaastattelurunko

Teema: Taustakysymykset

ikä

lapsuuden perhe

oma perhe

ammatti

Teema: Päihdehistoria

ylisukupolvisuus

oma päihteiden käyttö

riippuvuus, ongelma

Teema: päihteettömyyteen tukeminen

ohjautuvuus päiväperhekuntoutukseen

odotukset, ennakkoluulot

tunteet ja ajatukset ohjauksesta päiväperhekuntoutukseen

äitiyden vaikutukset päihteettömyyteen

ryhmän vaikutukset päihteettömyyteen

vertaistuen vaikutuksen päihteettömyyteen

Teema: Osallisuus

osallisuuden kokemukset ennen ryhmää

osallisuuden kokemukset ryhmän aikana

osallisuus ryhmän jälkeen (tulevaisuus)

Liite 2

Hei!

Teen sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa Lapin yliopistolle. Tutkimukseni aihe on päiväperhekuntoutukseen osallistuneiden vauvaperheiden äitien kokemukset päiväperhekuntoutuksen tuesta päihteettömyyteen, sekä osallisuuteen. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten äidit ovat kokeneet saavansa päiväperhekuntoutuksesta tukea päihteettömänä olemiseen, sekä sitä onko päiväperhekuntoutuksella ollut vaikutusta äitien kokemukseen osallisuuden lisääntymisestä. Osallisuudella tarkoitan tämän tutkimuksen yhteydessä sitä, onko äiti saanut ryhmältä voimavaroja pohtia vaikkapa perheensä tulevaisuutta, omaa työllistymistään, opintojen aloittamista tai jatkamista tai muuta tukea.

Tutkimusaineisto kerätään haastattelemalla pohjois- suomalaisen kaupungin päiväperhekuntoutuksen käyneitä vauvaperheiden äitejä, jotka haluavat kertoa omista kokemuksistaan. Tutkielman avulla voidaan tuottaa tietoa päiväperhekuntoutuksen tarjoamasta tuesta ja sen tarpeesta päihteettömyyteen ja osallisuuteen. On tärkeää saada selville äitien kokemuksia päiväperhekuntoutuksesta yhteiskunnallisena tekijänä, mutta myös yksilön tukena. Tutkielma on sosiaalityön pääaineen opinnäytetyöni ja ohjaajanani toimii Lapin Yliopiston professori Petri Kinnunen.

Tutkielman tiedot käsitellään täysin luottamuksellisesti, henkilötiedot jäävät ainoastaan tutkijan nähtäväksi eikä valmiista tutkielmasta voi tunnistaa yksittäisiä äitejä ja perheitä. Toivon, että voit osallistua haastatteluun ja että palautat suostumuksen allekirjoitettuna mahdollisimman pian. Mikäli voit osallistua haastatteluun, otan sinuun lähemmin yhteyttä sopiaksemme tarkemmin haastattelun ajankohdan. Alustava haastatteluajankohta on maaliskuu-toukokuu 2013.

Ystävällisin terveisin,

Sanna Äijälä

(tutkijan yhteystiedot)

Liite 3**SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISEEN**

Lapin yliopiston sosiaalityön opiskelija on tekemässä pro gradu -tutkielmaa, joka käsittelee vauvaperheen äitien kokemuksia päiväperhekuntoutuksen keinoista tukea päihteettömyyttä ja osallisuutta. Tutkimuksen aineisto kerätään haastattelemalla pohjoissuomalaisen kaupungin päiväperhekuntoutuksen käyneitä äitejä.

Haastattelut nauhoitetaan tai vaihtoehtoisesti kerätään kirjoitelman muodossa. Opiskelija sitoutuu tuhoamaan haastatteluaineiston, tallenteet ja muun materiaalin haastattelujen analysoimisen jälkeen. Tutkimuksen ja sen tulosten esittelyn yhteydessä ei missään vaiheessa tule ilmi haastateltavien henkilöllisyys, paikkakunta tai mikään tunnistettavuuteen liittyvä tekijä. Saatuihin tietoihin nähden opiskelija noudattaa salassapito- ja vaitiolosäännöksiä.

Suostun osallistumaan haastatteluun

Päiväys ___/___ 2013

Tutkittavan allekirjoitus ja nimen selvennys

Tutkijan allekirjoitus ja nimen selvennys